

ФОНД АКТИВНИ ГРАЖДАНИ БЪЛГАРИЯ ПО ФМ НА ЕИП 2014-2021 г.

Фондация „Български адвокати за правата на човека“, в партньорство с Българския хелзинкски комитет, изпълнява тригодишен проект „Международните правозащитни стандарти на фокус“ с финансова подкрепа, предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

ЕЛЕКТРОННО ИЗДАНИЕ

БЮЛЕТИН

СЪДЕБНА ПРАКТИКА ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Брой 49, юни 2020 г.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на фонд „Активни граждани България“ по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от фондация „Български адвокати за правата на човека“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на фонд „Активни граждани България“.

В настоящия четиридесет и девети бюлетин „Съдебна практика по правата на човека“ ще намерите кратки резюмета на решения, постановени през юни 2020 г. от Европейския съд по правата на човека („ЕСПЧ“) по дела срещу други държави, анотации на всички решения на ЕСПЧ по дела срещу България, както и диспозитивите на решения на Съда на Европейския съюз по дела, касаещи права на човека, от същия месец.

Бюлетинът излиза в електронен вариант и се разпространява безплатно.

Съдържание

1.	ДОПУСТИМОСТ НА ЖАЛБИТЕ ПРЕД ЕСПЧ	3
2.	ПРАВО НА ЖИВОТ	5
3.	ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНОШЕНИЕ	6
4.	ПРАВО НА СВОБОДА И СИГУРНОСТ.....	20
5.	ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ	21
6.	СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ, НА СЪВЕСТТА И НА РЕЛИГИЯТА, НА СЪБРАНИЯТА И НА СДРУЖАВАНЕ.....	30
7.	ЗАЩИТА НА СОБСТВЕНОСТТА.....	45
8.	ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ	46
9.	ДРУГИ ПРАВА	47

Амбицията на фондация „Български адвокати за правата на човека“ е този бюлетин да достига до максимално широк кръг представители на юридическата професия и да ги подпомага в работата им по прилагане на европейските правозащитни стандарти в България.

1. ДОПУСТИМОСТ НА ЖАЛБИТЕ ПРЕД ЕСПЧ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Жалбоподателите – двойка във фактическо съпружеско съжителство, се оплакват на основание чл. 8 от Конвенцията от невъзможността да изберат свободно фамилното име на децата си. На основание чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията майката се оплаква и че в качеството си на неомъжена жена, чиито деца са припознати от бащата, не може да им даде своето фамилно име, за разлика от бащата – неженен мъж, чието фамилно име се дава на децата автоматично, по силата на закона.

Съдът намира, че жалбата следва да бъде разгледана през призмата на чл. 8 във връзка с чл. 14, но я обявява за недопустима, защото жалбоподателите не са се опитали да изчерпят нито едно вътрешноправно средство за защита, тъй като твърдят, че няма ефективно такова. Той оставя отворен въпроса за ефективността на производството пред Комисията за защита от дискриминация в подобен случай поради изводите, които прави по-нататък относно Закона за гражданската регистрация (ЗГР), но отбелязва, че за жалбоподателите е била открит съдебният ред по чл. 71 от Закона за защита от дискриминация. Относно чл. 19, ал. 1 от ЗГР

Съдът е наясно, че исканията за промяна на името често са отхвърляни поради императивния характер на правилата за формирането му, но подчертава, че поради сложността и деликатността на въпросите от приложното поле на чл. 8 е особено важно да се даде възможност на властите да поправят положението, както и на Съда да съобрази мотивите на националните съдилища. Жалбоподателите са имали доводи в подкрепа на искането децата да носят фамилното име на майката (напр. негативните конотации в това на бащата) и според Съда са могли да се позоват на практиката по Конвенцията, както правят пред него, и да опитат да оспорят отказа на нотариуса съгласно чл. 577 от ГПК или на длъжностното лице по гражданското състояние като отказ на административна услуга, или пък да искат промяна на името, да използват реда на чл. 542 или чл. 124, ал. 4 от ГПК, т.е. налице е поне едно вътрешноправно средство за защита, чието изчерпване не може да се разглежда като напълно безсмислено.

Решение по допустимостта по делото [Fartunova and Kolenchiev v. Bulgaria \(no. 39017/12\)](#)

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Съдът приема, че са налице „изключителни обстоятелства“, поради които признава на сдруженията жалбоподатели право да действат като представители *de facto* на дете, починало преди подаването на жалбите вследствие на малтретиране от страна на родителите му. Отчита уязвимостта на пряката жертва, която я е поставяла в невъзможност да подаде оплакване приживе, важността на оплакванията, липсата на наследници или законни представители, способни да сезират Съда, и участието на сдруженията във вътрешните производства по повод смъртта на детето, по които са имали призната от закона процесуална легитимация.

Решение по делото [Association Innocence en Danger et Association Enfance et Partage c. France \(n°s 15343/15, 16806/15\)](#)

Виж по-долу в раздел [„Забрана на идтезанията“](#).

2. ПРАВО НА ЖИВОТ

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Съдът обявява за недопустима като явно необоснована жалбата на родителите на Б.Р., убит от частни лица при прераснала в масово насилие съседска свада. На основание чл. 2 от Конвенцията те се оплакват, че полицията не е направила необходимото, за да защити живота на сина им. Съдът приема, че няма данни полицията да не е действала адекватно при конкретните обстоятелства, както са установили и националните съдилища, като са приложили установените по делото *Osman v. the United Kingdom* (no. 23452/94) критерии, и Съдът не вижда основание да не се съгласи с изводите им.

Решение по допустимостта по делото [*Raynovi v. Bulgaria* \(no. 53304/18\)](#)

3. ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНОШЕНИЕ

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Съдът установява нарушение на чл. 3 от Конвенцията поради лошите условия, в които жалбоподателите са били поставени в съответните места за задържане или за изтърпяване на наказанието лишаване от свобода, като се позовава на пилотното си решение по делото *Neshkov and Others v. Bulgaria* (nos. 36925/10 и др.) и не вижда основание да направи различни изводи.

Решения по делата [*Chobanov and Koyrushki v. Bulgaria* \(nos. 53942/16, 47398/17\)](#), [*Ivanov and Others v. Bulgaria* \(nos. 2727/19 и 6 други\)](#) и [*Yordanov and Dzhelebov v. Bulgaria* \(nos. 31820/18, 31826/18\)](#)

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Учителите, които понякога са единствените доверени хора на детето и го наблюдават ежедневно и отблизо, могат да играят решаваща роля за превенция на насилието. Въпреки техните сигнали, държавата не е защитила дете от тежкото малтретиране от страна на неговите родители, довело до смъртта му, с което е нарушила позитивните си задължения по чл. 3 от Конвенцията.

Решение по делото [*Association Innocence en Danger et Association Enfance et Partage c. France* \(n°s 15343/15, 16806/15\)](#)

Фактите: Съединените за общо разглеждане жалби са подадени от две френски сдружения за защита на правата на детето и са свързани със смъртта на 8-годишната М. в резултат на насилие от страна на родителите ѝ.

От предишна връзка на майка ѝ М. имала по-голям брат, а от брака на родителите ѝ – по-малки сестра и двама братя. М. тръгнала на училище през 2007 г., но често отсъствала. Здравният ѝ картон бил изгубен поради многобройните премествания на семейството. Още в първи клас учителките на М. редовно установявали наранявания основно по лицето, но също и по тялото ѝ. Една от тях сигнализирала училищния лекар д-р А., който прегледал детето в присъствие на баща му и установил стари белези, но не намерил „нищо притеснително“. Направил медицински картон на М. и помолил учителките да бъдат бдителни и да отбелязват в него всичко подозрително. След нова среща с М. в присъствието на баща ѝ през февруари 2008 г., д-р А. споделил със семейния им лекар съмненията си, че тя е малтретирана, но колегата му заявил, че познава бегло семейството.

През май 2008 г. семейството се преместило в съседна община и М. била записана на училище там. На 19 юни с.г. директорката на училището отправила сигнал за закрила на дете до прокурора и до председателя на Съвета на департамента („Съветът“). Не поставяла въпрос за незабавна защита, но изразявала притеснения, че М. често

отсъства от училище, за разлика от братята и сестра си. Тези отсъствия били обезпокоителни, тъй като директорът на предишното училище на М. я уведомил за подозренията си, че тя е малтретирана, и ѝ изпратил нейното училищно досие, съдържащо данни за открити по време на учебната година белези. Към сигнала били приложени четири страници ръкописни бележки на учителките за датите и вида на констатираните белези.

Прокурорът веднага разпоредил на полицията започване на разследване, като дал указания да се извърши медицинска експертиза, детето да бъде разпитано с видеозапис и съгласуването с прокуратурата да се осъществява незабавно по телефона. На 1 юли 2008 г. социалните служби информирали прокурора за синини, установени от новия училищен лекар на момиченцето. На 10 юли с.г. била назначена медицинска експертиза, а на 15 юли М., в присъствие на баща си, била прегледана от медицинския експерт д-р Б. В заключението си той посочил, че детето говори малко и се дистанцира, както и че правят впечатление ниският ръст и нетипичната му походка. Констатирал „многобройни белези от стари наранявания по цялото тяло“, които поотделно можело да са резултат от инциденти в обичайния живот, но техният брой ги правел подозрителни. Въпреки съответните обяснения, дадени от таткото, не можело да се изключи детето да е малтретирано. На 23 юли 2008 г. М. била разпитана със съгласието на родителите ѝ в оборудвана стая за видеозапис, отделена от стаята, в която бил нейният баща. Според протокола, съставен на база на видеозаписа, М. изглеждала относително спокойна. Не съобщила за никакво насилие от страна на родителите си или на някой друг. Обяснила всеки от белезите със сбивания с братята и сестра ѝ или с битови злополуки.

През август 2008 г. семейството отново се преместило в друга община, недалеч от предишната, за което Службата за социална закрила на детето („Социалната служба“) уведомила прокурора. Когато отишли да запишат децата си в училището, родителите „пропуснали“ М., но все пак тя дошла на първия учебен ден. Училищният лекар д-р Д.

(същият, който я преглеждал в предишното ѝ училище и който отговарял и за настоящото) я забелязал в училищния автобус и предупредил директора да бъде бдителен.

На 17 септември 2008 г. майката на М. обяснила пред дошлия в дома ѝ разследващ полицай, че белезите по тялото на детето са случайни и че в семейството няма каквото и да било насилие. На следващия ден бил съставен обобщаващ доклад за разследването, според който не изглеждало М. да е в опасност в семейството си и да е жертва на малтретиране. На 27 септември 2008 г. жандармерията изпратила документите от разследването на прокуратурата, която на 6 октомври с.г. постановила отказ за наказателно преследване или предприемане на някоя от другите предвидени в закона мерки, с мотива че признаците на твърдяното правонарушение не са „достатъчно установени“.

На 27 април 2009 г., след великденската ваканция, директорът установил рани по краката на М. и уведомил училищния лекар. По-късно лекарят дал показания по наказателното дело, че е бил „потресен“ от състоянието на раните и че обясненията на бащата за произхода им изобщо не са били убедителни. Същия ден М. била приета в болница, а директорът изпратил официален сигнал до Съвета, но не и до прокурора. Посочил, че от началото на учебната година М. е отсъствала 33 дни, като родителите ѝ невинно са предупреждавали и никога не са представили медицински документи; че редовно е идвала на училище с малки рани, обяснението за които било неясно; че бащата не изпълнил препоръката на училищния лекар да я заведе на офталмолог и на педиатър, въпреки честите ѝ оплаквания от главоболие и болки в корема; че тя имала булимично поведение; че на 16 и 17 март 2009 г. му е съобщила, че майка ѝ я е удряла. Към формуляра за сигнала директорът приложил три страници, в които били удостоверени отсъствията на детето и различните белези по тялото му, като синини на нивото на очите и по брадичката, дракотини по лицето, както и порезни рани, една от които дълбока, в горната част на черепа. От болницата уведомили Социал-

ната служба за хоспитализацията на М. и за направената при медицинските изследвания констатация, че е възможно да е малтретирана. След изписването ѝ на 26 май 2009 г., семейството се преместило за четвърти път. Също през май две различни териториални единици на Социалната служба започнали действия по сигнала от 27 април, тъй като по времето на събитията в департамента все още нямало общо звено за централизирано разследване на сигналите. На 17 юни 2009 г. две социални работнички направили посещение в дома на семейството, след предварително уведомление. В отделните доклади, които представили, не било установено нищо обезпокоително. При уговорено посещение на 24 юни с.г. и непредизвестно на следващия ден, втората социална служителка не намерила никого в дома. При следващите посещения през август и септември родителите обяснили, че М. не е вкъщи.

На 9 септември 2009 г. бащата подал сигнал до жандармерията за изчезването на М. на паркинг пред ресторант за бързо хранене. Започнало издирване, но бързо било установено противоречие в показанията на родителите и по-големия ѝ брат. На следващия ден бащата завел полицаите на мястото, където било тялото ѝ. Установило се, че вероятната дата на смъртта ѝ е през нощта на 6 срещу 7 август 2009 г., а причината – насилие и варварство от страна на нейните родители. Те били незабавно задържани. Братята и сестра ѝ били поверени на Социалната служба и през февруари 2014 г. били настанени в приемно семейство. През 2011 г. родителите били изправени пред наказателния съд по обвинения в мъчения и варварство, довели до смъртта на М. Различни сдружения (в т.ч. жалбоподателите), назначеният на братята и сестрата на М. представител *ad hoc* и леля ѝ били конституирани като граждански ищци. През 2012 г. родителите били осъдени на 30 години лишаване от свобода. На двете сдружения, в качеството им на граждански ищци, била присъдена символичната сума от едно евро за неимушществени вреди.

През октомври 2012 г. двете сдружения предявили иски срещу държавата за ангажиране на гражданската ѝ отговорност за лошо функциониране на съдебната система. Твърдели, че между юни и октомври 2008 г. разследващите органи и прокуратурата са допуснали поредица от актове на небрежност и бездействия, представляващи тежко нарушение (*faute lourde*) по смисъла на Кодекса за организацията на съдебната власт, и че спасяването на детето е било възможно при правилно осъществяване на разследването. Претендирали обезщетение в размер на символичната сума от едно евро. Първоинстанционният съд отхвърлил исквете. Посочил, че под тежко нарушение се разбира такова неизпълнение на задълженията, което се състои във факт или поредица от факти, показващи неспособност на органите на съдебната власт да осъществят мисията ѝ, като това се отнася и до полицията и жандармерията, когато участват в изпълнението на задачи от компетентността на съдебната власт, под ръководството и контрола на съда или на прокуратурата. Според решението тежкото нарушение представлява акт, който разкрива очевидна и груба грешка при преценката на правната норма или на фактите и който произтича от излизащи извън нормалното пропуски. Съдът уточнил, че дори и всеки от актовете на небрежност поотделно да не представлява тежко нарушение, лошото функциониране на съдебната система може да произтича от натрупването им. Направил извод, че ищците не са успели да докажат тежко нарушение от страна на прокуратурата или на съдебната полиция.

Двете сдружения подали касационни жалби, като „Невинност в опасност“ поискали и отправянето до Конституционния съвет¹ на приоритетен въпрос за конституционност, а именно дали правната уредба на гражданската отговорност за тежко нарушение съответства на принципа за осигуряване на ефективно съдебно средство за защита. Сдружението поддържало, че изискването за тежко нарушение е прекалено строго в случаите на деца, за които е бил подаден

¹ Conseil constitutionnel – френският Конституционен съд (Б.пр.)

сигнал за малтретиране. Касационният съд отказал, като намерил, че въпросът не е нов и сериозен. Съединил жалбите на двете сдружения и ги отхвърлил.

Друго сдружение подало жалба срещу Съвета за неоказване на съдействие на лице в опасност. Разследването по нея, в хода на което били разпитани 15 свидетели, включително от персонала на Съвета и на педиатрията, където била настанена М., завършило със заключение, че не се доказва тези лица да са съзнавали тежестта на положението ѝ и че не са отказали да предприемат действия.

Решението:

Относно locus standi

100-118. Правителството счита, че сдруженията жалбоподатели нямат право да действат от името на М., която е единствената пряка жертва на твърдените нарушения на Конвенцията. Жалбоподателите не изложили основателни доводи, че могат да се считат за непреки жертви, нито били налице „изключителни обстоятелства“ съобразно юриспруденцията на Съда. Не доказали никаква връзка с М. преди смъртта ѝ, нито след това съществена връзка с нейните близки, от които не били упълномощени и които имали както активна легитимация, така и възможност да действат от нейно име – непълнолетните чрез представител ад хок. Сдружението „Детство и споделяне“ припомня, че има право да сезира съдилищата в защита на собствения си интерес, дефиниран в устава му и признат от закона – да противодейства срещу малтретирането на деца. При засягане на интересите, които защитава, то трябвало да се счита за „жертва“ на инкриминираните факти, тъй като търпяло пряко или непряко негативи от виновното неизпълнение от страна на държавата. Сдружението „Невинност в опасност“ не твърди, че е жертва, но изтъква, че процесуалната му легитимация пред националните съдилища никога не е била оспорвана. И двете сдружения поддържат, че в случая са налице „изключителни обстоятелства“, които им дават правото да действат като представители на М. Братята и сестра ѝ –

тогава непълнолетни и настанени в приемно семейство, нямали възможност да сезират Съда, а един представител ад хок едва ли щял да подаде жалба срещу държавата, която го е назначила. Лелята на детето нямала особена връзка с него и не проявила каквато и да било активност в националното производство. Разглеждането на делото по същество било в обществен интерес, с оглед на тежестта на нарушенията.

119-124. Съдът намира, че в настоящия случай жалбоподателите не могат да се считат нито за преки, нито за непреки жертви съобразно практиката му по въпроса, която е припомнил в решението *Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpeanu c. Roumanie* ([GC] n° 478488/08, §§ 96-100), поради липсата на „достатъчно тясна връзка“ с пряката жертва М. или на „личен интерес“ от поддържане на оплакванията в жалбата (*mutatis mutandis, ibidem*, §§ 106-109, и *Comité Helsinki bulgare c. Bulgarie* (déc.), n°s 35653/12, 66172/12, § 51). Въпросът е дали са налице „изключителни обстоятелства“, поради които да им се признае право да действат като представители на детето, въпреки липсата на упълномощаване и въпреки че то е починало преди подаването на жалбите. Съдът припомня, че е признавал за „изключителни обстоятелства“, оправдаващи приемането на дадено сдружение като представител *de facto*, уязвимостта на пряката жертва, която я е поставяла в невъзможност да подаде оплакване приживе, важността на оплакванията, липсата на наследници или законни представители, способни да сезират Съда, контакта на сдружението жалбоподател с жертвата и участието му във вътрешните производства, водени поради смъртта ѝ, както и признаването от националните власти на процесуалната му легитимация (цитираното *Comité Helsinki bulgare*, § 52). Съдът счита, че тези критерии са обуславящи и при разглеждането на настоящите жалби. Той отбелязва, че поради възрастта си детето несъмнено не е било в състояние да се оплаче от изхода на разследването по сигнала. Безспорно е и че са повдигнати сериозни оплаквания за нарушаване на членове 2 и 3 от Конвенцията. Насилието върху М. и

твърдените пропуски от страна на отговорните институции са особено тежки.

125-132. Съдът отбелязва, че по отношение на критерия да липсват способни да го сезират наследници или законни представители, настоящото дело се различава от хипотезите, които е разглеждал по-рано. М. не е починала в институция, а от насилието, упражнено върху нея от собствените ѝ родители, поради което те не биха могли да действат като нейни законни представители. Що се отнася до наследниците, към момента на смъртта ѝ, както и към датата на изтичане на 6-месечния срок по чл. 35, § 1 от Конвенцията, нейните братя и сестра ѝ не са били пълнолетни. Отделно от крехката им възраст, поради отношенията на семейна близост и привързаност както с жертвата, така и с извършителите на насилието, за тях би било особено трудно, ако не и невъзможно, да подадат жалбата. Съдът възприема довода на жалбоподателите, че овластяването на особения представител, чрез когото братята и сестрата са участвали като граждански ищци в наказателния процес, е било само за нуждите на този процес. Той не споделя тезата на правителството, че съдията за непълнолетните е можел по всяко време да им назначи представител ад хок и да вземе всякакво решение с цел защита на висшия интерес на детето, включително и за търсене на отговорност от държавата. Такава хипотеза е възможна само абстрактно, особено като се има пред вид много уязвимото положение, в което те са се намирали след задържането на родителите им. Относно лелята на М. Съдът отбелязва, че правителството не твърди да е била близка с нея, нито оспорва твърденията на жалбоподателите, че тя е встъпила като граждански ищец в края на наказателното производство само за да присъства в заседанията по делото, разглеждано при закрити врата, но без да участва лично или чрез представител (което е отбелязано и в съдебното решение). При всички положения тя не е наследник, нито представител на М. Накрая Съдът констатира, че жалбоподателите, макар че не са имали контакт с М. преди нейната смърт, са повдигнали относимите въпроси пред националните власти преди да направят това пред него

(обратно в *Nencheva et autres c. Bulgarie*, n° 48609/06, § 93). Те са били граждански ищци в цялото наказателно производство и са завели иски срещу държавата, като са разполагали с „процесуален статут, включващ правата, които имат страните“ (за разлика от *Comité Helsinki bulgare* – виж § 59). С оглед на изложеното Съдът отхвърля възражението на правителството, като приема, че са налице „изключителни обстоятелства“, поради които на сдружения жалбоподатели – занимаващи се именно със защита на детето и участвали активно в националните производства с уреден от вътрешното право процесуален статут – може да се признае качеството на представители de facto на М.

Относно предмета на спора

133-134. Като се позовават на чл. 2 от Конвенцията в материалния му аспект, жалбоподателите повдигат оплакване от бездействието на властите, и по-специално от неефективното според тях полицейско разследване, приключило с отказ на прокуратурата да предприеме действия. Сдружението „Детство и споделяне“ се позовава в тази връзка на чл. 6 от Конвенцията. Сдружението „Невинност в опасност“ твърди нарушения на чл. 3 от Конвенцията в материалния му аспект поради неуспеха на системата да защити М. от малтретирането, довело до смъртта ѝ, и на чл. 13, във вр. с чл. 2 поради необходимостта от установяване на тежко нарушение, за да може да се ангажира гражданската отговорност на държавата за лошото функциониране на съдебната система. Съдът счита, че следва да разгледа основаните на членове 2, 3 и 6 оплаквания в светлината на чл. 3 от Конвенцията, съответно оплакването за нарушение на чл. 13 – във връзка с чл. 3, тъй като предметът на делото се състои във въпроса дали националните власти са били длъжни да установят малтретирането на детето и да го защитят от тези действия, довели до неговата смърт.

Твърдяното нарушение на чл. 3 от Конвенцията

135-142. Сдружението „Невинност в опасност“ счита, че от един момент нататък властите е трябвало да установят опасността, в която се е намирала М., и са били длъжни да я защитят по-добре. Правителството прави възражение за недопустимост на оплакването по отношение на фактите, осъществили се след отказа на прокуратурата, с довода, че не са изчерпани вътрешноправните средства за защита. Жалбоподателите трябвало да поискат от административния съд, на базата на делото *Bozano c. France* (n° 9990/82, § 49) и националната съдебна практика, обезщетение за вредите, претърпени поради бездействието на органите, които считат за отговорни. Сдружението възражава, че цитираната практика не доказва наличието на ефективно средство за защита към момента на събитията. Съдът препраща към принципите относно изискването за изчерпване на вътрешноправните средства за защита, които е изложил по делото *Vučković et autres c. Serbie* ([GC], n° 17153/11, §§ 69-77), и намира, че нито от делото *Bozano*, нито от посочената национална съдебна практика следва, че в случая е трябвало да бъде сезиран административният съд. Във всеки случай, бездействието след отказа на прокуратурата е било обсъдено в производството по иска за гражданската отговорност на държавата, разгледан на две инстанции. Освен това, с оглед на заключението по жалбата срещу Съвета за липса на съдействие на лице в нужда, Съдът не смята, че сдружението може да бъде упрекнуто за пропуск да използва посоченото от правителството средство за защита, поради което отхвърля възражението и обявява оплакването за допустимо.

143-155. Според сдружението „Невинност в опасност“ е неоспорим фактът, че небрежността и злоупотребите спрямо М. са достигнали прага, изискван за да бъдат квалифицирани като изтезания. Жалбоподателят изтъква данните за наранявания, приложени към сигнала до прокуратурата, мудността и пасивността, проявени при разследването по него, видимо

заучените отговори на детето при изслушването му, пропуските на различните органи и липсата на координация между тях в периода след това разследване, до смъртта на М. Правителството оспорва, като настоява, че изпълнението на позитивните задължения на властите не трябва да се преценява с оглед на непредвидими последващи събития. Сигналът не споменавал за необходимост от незабавна защита. Училищният лекар тогава не установил „нищо притеснително“. Описаните от учителките белези не били удостоверени с медицински документ. Разследващите органи не проявили небрежност, защото детето не разкривало нищо и установяването на фактите станало възможно едва по-късно. И след приключването на разследването семейството било посещавано по отправления до Социалната служба сигнал.

156-158. Съдът напомня, че за да попадне в приложното поле на чл. 3 от Конвенцията, лошото третиране трябва да достигне определен праг на тежест, преценката за който е относителна. Тя зависи от всички данни по делото: от характера и контекста на третирането, неговата продължителност, физическите му и психични последици, както и понякога от пола, възрастта и здравословното състояние на жертвата (*Opuz c. Turquie*, n° 33401/02, § 158). Задължението на договарящите държави по чл. 1 от Конвенцията да осигурят на всички лица под тяхната юрисдикция гарантираните от нея права и свободи, в съчетание с чл. 3, изисква от тях да вземат необходимите мерки, които да предотвратяват подлагането на тези лица на изтезания или на нечовешко или унижително отнасяне, дори и от страна на други частни лица. Също така мерките трябва да позволяват ефикасна защита най-вече на децата и на другите уязвими групи и да включват предприемането на разумни стъпки, за да се попречи на лошо третиране, което е било или е следвало да бъде известно на властите (напр., *mutatis mutandis*, *Z et autres c. Royaume-Uni* [GC], n° 29392/95, § 73; *D.M.D. c. Roumanie*, n° 23022/13, §§ 40-41). По отношение на децата, с оглед на тяхната особена уязвимост и фундаменталния характер на гарантираните

от чл. 3 права, държавните органи имат присъщото на мисията им задължение да ги предпазват от лошо третиране (напр. *O'Keeffe c. Irlande* [GC], n° 35810/09, § 145). Съдът е имал случай да уточни, че не замества държавните органи в избора им сред широкия спектър мерки, способни да гарантират спазването на наложените от чл. 3 позитивни задължения (цитираното *Opuz*, § 165). При все това, по силата на чл. 19 от Конвенцията и на целта ѝ да гарантира конкретни и ефективни, а не теоретични и илюзорни права, той трябва да бди за точното изпълнение на задълженията на държавите за защита правата на лицата под тяхна юрисдикция. Адекватността на предприетите от тях мерки може да се окаже проблемна от гледна точка на Конвенцията (*Talpis c. Italie*, n° 41237/14, § 103, и препратките в него).

159-163. Съдът намира, че М. се числи към категорията „уязвими лица“ които имат право на защита от държавата (цитираното *Talpis*, § 126), и че малтретирането, на което е била подложена, попада в обхвата на чл. 3 от Конвенцията (*mutatis mutandis*, *C.A.S. et C.S. c. Roumanie*, n° 26692/05, § 73). Пряк предмет на настоящото дело е не отговорността на родителите ѝ за лошо третиране, а отговорността на държавата отговорник. Съдът следва да прецени дали по времето на събитията властите е трябвало да съзнават риска М. да е жертва на малтретиране и дали са ѝ осигурили достатъчна защита. Той счита, че със сигнала от 19 юни 2008 г. властите са били уведомени за вероятността М. да е обект на лошо третиране и за риска то да продължава, и е възникнало позитивното им задължение да започнат разследване, за да преценят дали е имало малтретиране и, ако е така, да установят кой е извършителят, както и да защитят детето от бъдещи подобни действия (*mutatis mutandis*, *M. et M. c. Croatie*, n° 10161/13, §§ 140-142). Съдът признава, че в една толкова деликатна област за тях е трудно да намерят баланса между необходимостта да реагират на опасността и грижата да зачитат и опазват семейният живот. Той отбелязва и бързата реакция на прокуратурата, както и уместното извършване на медицинска експертиза и изслушване на детето с видеозапис.

164-176. Разследването обаче е възложено на служител на съдебната полиция със закъснение от 13 дни и инструкциите за незабавно съгласуване по телефона не са изпълнени. Освен това би било полезно да бъдат разпитани учителките на М., с цел събирането на доказателства за контекста и за реакцията на детето при откриването на описаните в бележките им наранявания, още повече че медицинският експерт не е изключил насилие или лошо отнасяне, а Социалната служба е информирала прокурора за констатирани след подаването на сигнала нови синини. „В тази връзка Съдът отбелязва, че при наличие на следи от малтретиране на дете, учителите могат да играят първостепенна роля в системата за превенция на насилието, както впрочем показват и събитията, довели до настоящото дело. Факт е, че учителите, които понякога са единствените доверени хора на детето и които имат задължението да го наблюдават ежедневно и отблизо, са в добра позиция за придобиване на общ поглед върху неговото развитие.“ Съдът отбелязва и че майката на М. е била разпитана съвсем накратко вкъщи, а не в жандармерията. По отношение на бащата правителството изтъква, че е присъствал на съдебно-медицинския преглед на детето, но изявление на законния представител пред експерта не може да се сравни с истински разпит в рамките на разследването, когато се поставят целенасочени въпроси. От друга страна, приетият впоследствие – през 2010 г., протокол на департамента за координация на защитата на децата предвижда занапред съдебният лекар да провежда прегледа насаме, а ръководещият разследването магистрат може да поиска от него да не влиза в контакт с родителите или близките на детето. По време на изслушването на М. тя не е разкрила никакви факти, но в него не е участвал психолог. Без да е задължително, в случая присъствието на такъв експерт би могло да е подходящо, за да се избегне всякакво съмнение с оглед на повдигнатите от подадения сигнал и заключението на медицинската експертиза въпроси. В тази връзка Съдът отбелязва, че занапред протоколът на департамента предвижда изслушването на детето да се осъществява в съдебно-медицинския педиатричен център и препоръчва присъствието на трето лице,

назначено от съдебния орган: представител ад хок, социален работник, психолог или специализирана медицинска сестра. Освен това, без да замества националните органи и да поставя под въпрос самия отказ за наказателно преследване или алтернативни мерки, Съдът намира, че Социалната служба би проявила по-голямо усърдие, ако прокуратурата я беше информирала за решението си и беше привлякла вниманието ѝ върху необходимостта от социална анкета или поне наблюдение. Този извод се подкрепя от доклада на Защитника на правата, натоварен от закона с утвърждаването на висшия интерес и правата на децата, според който решението на прокуратурата е препятствало цялата защитна система. При това към момента на събитията е липсвал механизъм за централизиране на информацията, което е намалило силно шансовете за усилено наблюдение на детето и полезен обмен между различните органи. Социалните служби са направили посещения след сигнала за закрила от 2009 г., но той е съвпадал и с хоспитализирането на М. за цял месец и предупреждението, което им е отправила болницата. При тази съвкупност от фактори, те е трябвало да удвоят усърдието си, но не са предприели истински прозорливи действия, които биха позволили разкриване на действителното положение на детето. Съдът стига до извод, че системата не е защитила М. от тежките посегателства от страна на нейните родители, довели до смъртта ѝ, и е налице нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

Твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

177-184. Сдружението „Невинност в опасност“ счита, че изискването за установяване на „тежко нарушение“, за да се ангажира отговорността на държавата за лошо функциониране на съдебната власт, е непропорционално от гледна точка на абсолютния императив за защита на децата, чийто висш интерес е гарантиран от международното право, и по-конкретно чл. 3.1 от Конвенцията за правата на детето. Макар да приема, че правилата за отговорност на държавата в тази област могат да дерогират общия закон, за да се

защити дейността на магистратите, то счита, че това не бива да е за сметка на закрилата на децата, които са особено уязвими. Според него изискването за обикновено, а не тежко нарушение би направило защитата на малките деца, жертви на малтретиране, по-ефективна и съответстваща на международното право, както и на практиката на Съда, съгласно която жалбоподателят трябва да обоснове само липсата на предприети от държавата разумни мерки. Правителството възразява, че изборът на законодателя да ограничи гражданската отговорност на държавата до случаите на „тежко нарушение“ или отказано правосъдие отговаря на нуждата да се съобрази сложността на функционирането на съдебната власт и присъщите ѝ гаранции, в т.ч. независимостта на магистратите, които трябва да бъдат защитени срещу търсене на възмездие от недоволните от дадено решение страни. Дейността по тълкуване на закона и преценка на фактите съдържа в себе си известна доза несигурност и следователно възможност за грешка, сама по себе си недостатъчна за да се приравни на неизпълнение на задълженията.

185-187. Съдът припомня, че чл. 13 има за цел да осигури способ, чрез който правните субекти да могат да получат на национално ниво подходящо възстановяване на вредите от нарушението на правата им по Конвенцията, преди да се наложи да използват международния механизъм (*Kudla c. Pologne* [GC], n° 31210/96, § 152), но не стига дотам да изисква някаква специална форма на иск, доколкото договарящите държави разполагат с известна свобода на преценка, за да изпълнят задълженията, които им налага (*Öneryıldız c. Turquie* [GC], n° 48939/99, § 146). Обхватът на задължението по чл. 13 зависи от характера на оплакването за нарушение на Конвенцията, но средството за защита трябва да бъде „ефективно“ както на теория, така и на практика, в смисъл че неговото използване не трябва да бъде неоснователно препятствано от действия или бездействия на държавните органи. При определени условия се счита, че предоставените от вътрешното право средства за защита отговарят на изискванията на чл. 13 в своята

съвкупност (*Nicolae Virgiliu Tănase c. Roumanie* [GC], n° 41720/13, § 218).

188-196. В настоящия случай Съдът отбелязва, че френската съдебна практика постепенно е направила по-гъвкави предпоставките за реализиране на гражданската отговорност на държавата. Както решението на първоинстанционния съд, така и представената от правителството съдебна практика показват, че френските съдилища тълкуват понятието „тежко нарушение“ в смисъл, който им позволява при установяването на множество помалозначителни грешки, довели до лошо функциониране на съдебната система, да направят извод, че в съвкупността си те представляват „тежко нарушение“, ангажиращо отговорността на държавата. Съдът напомня и че съобразно принципа на субсидиарност, който намира изражение в членове 13 и 35, § 1 от Конвенцията, на първо място в тежест на договарящите държави е да гарантират спазването на правата и свободите, залегнали в Конвенцията и нейните протоколи, и за тази цел те разполагат с известна свобода на преценка, подчинена на контрола на Съда, както и че ефективността на правното средство за защита по смисъла на чл. 13 не зависи от сигурността на благоприятен за жалбоподателя изход от спора. В настоящия случай Съдът не намира за необосновано решението на френския законодател да ограничи гражданската отговорност на държавата в този специален контекст до случаите на „тежко нарушение“, което би могло да се състои в натрупване на помалозначителни грешки, довели до разстройване функционирането на съдебната система, за да защити нейната независимост. Съдът може да подкрепи доводите на правителството, че това разграничаване цели защита на свободата на мисълта на магистрата и гарантиране на известно спокойствие при осъществяване на функциите по разследване и правораздаване, без страх че недоволните от решението ще търсят възмездие. В този смисъл Съдът може да приеме, че въвеждането на режима на гражданска отговорност на държавата в една по-ограничена рамка съответства на направен от законодателя избор, който отчита организационната сложност на

съдебната власт и спецификата на функциите ѝ, включително тези по разследване и полицейските дейности. Съдът все пак припомня, че съобразно изискванията на чл. 13 направеният от законодателя избор трябва да осигурява ефективно средство за защита както от правна, така и от практическа гледна точка. Сдружението жалбоподател е било в състояние да сезира националния съд с твърденията за неспазване на задълженията на полицията и прокуратурата и той е бил компетентен да се произнесе по тях, като не се е ограничил да изследва изолирано само „тежките нарушения“ и се е произнесъл в процедура, в която сдружението е имало възможност да изложи всички свои доводи (*a contrario, Kontrová c. Slovaquie*, n° 7510/04, § 65; срв. цитираното *Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpeanu*, § 152). Фактът, че искът е бил отхвърлен, не е достатъчен сам по себе си, за да се квалифицира въпросното средство за защита като „ефективно“ или „неефективно“ (*mutatis mutandis, Amann c. Suisse* [GC], n° 27798/95, § 89). В заключение, фактът че сдружението жалбоподател не е могло да изпълни изискванията, поставени от Кодекса за организацията на съдебната власт, не представлява според Съда достатъчно основание за да се направи извод, че като цяло разглежданото средство за защита противоречи на чл. 13. С оглед на изложеното, не е налице нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 3 от Конвенцията.

В общо особено мнение съдиите Юдживска и Хюсеинов изразяват несъгласие с квалификацията на оплакванията и считат, че с решението си да не разгледа в светлината на чл. 2 от Конвенцията случай на малтретиране на дете, довело до неговата смърт, Съдът е пренебрегнал спецификата на домашното насилие като социален феномен, от една страна, а от друга, уязвимостта на децата, засегнати от такова насилие. Като се позовават на цитираното решение по делото *Talpis* (§ 122), те посочват, че в семейната среда епизодите на насилие се повтарят и че „критерият *Osman*“ – властите да са знаели или да са били длъжни да знаят за наличието на реална и непосредствена заплаха за живота, за да възникне позитивното им задължение –

изисква съобразяване със спецификите на домашното насилие. Дватама съдии смятат, че поради особената си беззащитност (Общ коментар № 13/2011 на Комитета за правата на детето, § 72 е) малките деца, жертви на тежко насилие, са изложени на смъртна опасност и в този конкретен контекст критерият *Osmán* е изпълнен, с оглед на „реалния“ характер на заплахата. Изследване на френската инспекция по социалната дейност сочи, че на всеки пет дни едно дете бива убито от някой от родителите си и – което е най-важно – „повече от половината от тези деца преди смъртта си са били подложени на тежко и повтарящо се насилие [...], често констатирано от експерти“. Според двамата съдии изпратеният на прокурора сигнал е показвал ясно, че детето е жертва на редовно малтретиране, видими следи от което са били установени 12 пъти в рамките на 8 месеца, т.е. животът му очевидно е бил в опасност. Те подчертават, че щом децата следва „да се ползват с най-висша защита от насилие“ (*D.M.D. c. Roumanie*, n° 23022/13, § 50), трябва да е ясно, че когато Съдът поставя в § 160 от настоящото решение въпроса „дали по времето на събитията държавата ответник е трябвало да съзнава риска М. да е жертва на малтретиране“, се касае за реален риск за нейния живот и следователно за задължението на държавата по чл. 2 от Конвенцията. Дватама съдии изразяват съжаление, че настоящото решение пропуска да изпрати едно ключово послание – че без бързи и адекватни мерки на държавните органи, тежкото насилие, упражнявано върху дете от страна на семейството му, рискува да бъде фатално.

Съдът установява нарушение на чл. 3 от Конвенцията поради условията, при които жалбоподателят е изтърпявал наказанието доживотен затвор – дългогодишна сегрегация единствено на основание наложеното му наказание, съчетана с кратко време за престой на открито и липса на съдържателни дейности. Надлежно оправдание се изисква не само за изолацията, но и за сегрегацията в двойна килия, ако степента

и времетраенето ѝ са толкова значителни, че ефектът е сходен. Положението на жалбоподателя е било утежнено и от редовното неоправдано поставяне на белезници при излизане от килията.

Констатираното нарушение на чл. 3 от Конвенцията до голяма степен произтича от законовата уредба, която разкрива системен проблем, засягащ всеки доживотен затворник през първите 10 години от изтърпяването на наказанието, през които задължително се прилага строг режим. Отчитайки спешната необходимост от бързо и подходящо поправяне на нарушението на национално ниво, Съдът очертава и мерки, които биха могли да помогнат за решаването на структурния проблем в съответствие с Конвенцията.

Решение по делото [N.T. v. Russia \(no. 14727/11\)](#)

Фактите: На 26 декември 2010 г. жалбоподателят бил изпратен за изтърпяване на наложеното му наказание доживотен затвор в поправителна колония със специален режим, в каквато по силата на закона се изпълнява това наказание. Автоматично бил поставен при строг режим – задължителен за всички доживотни затворници в Русия, поне през първите 10 години от изтърпяването на наказанието, като този срок се брои от момента на задържането и всяко дисциплинарно нарушение води до продължаването му. В съответствие с приложимите към строгия режим законови разпоредби, жалбоподателят бил държан отделно от останалата част от затворниците, сам в единична килия или заедно с друг затворник в двойна. В килиите нямало тоалетна чиния, течаща вода и канализация. Затворниците разполагали с кофа с вода, предназначена за пиене и миене, както и за почистване на втората, 30-литрова кофа, която използвали като тоалетна. По оплакване на жалбоподателя от материал-

ните условия, през 2014 г. Съдът установил нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

Жалбоподателят нямал достъп до работа и прекарвал по-голямата част от времето заключен в килията си, от която бил извеждан само за 90 минути дневно престой на открито. От постъпването му в затвора до края на 2015 г. му били поставяни белезници при всяко излизане от килията. Жалбоподателят нямал дисциплинарни наказания за лошо поведение. През март 2018 г., при прехвърлянето му в друга в поправителна колония, той бил включен в списъка на опасните затворници („склонни да избягат, да извършат нападение, да вземат заложници, да се самоубият или да се самонаранят“). Липсва информация относно мотивите, но в резултат на това решение охраната отново започнала редовно да поставя на жалбоподателя белезници. Той изтърпявал наказанието си при строг режим до 27 юли 2018 г., когато изтекъл 10-годишният законов срок за задължителното прилагане на този вид режим.

В Русия доживотният затвор е въведен от предишния наказателен кодекс (НК) за замяна на смъртното наказание чрез помилване. По действащия НК доживотен затвор се предвижда и за особено тежки престъпления срещу живота, половата неприкосновеност и обществената безопасност. Доживотен затворник може да бъде освободен от съда условно предсрочно, ако изтърпяната част от наказанието е не по-малко от 25 години. Преминаването към полек режим не става автоматично, а по решение на управителния съвет на пенитенциарното заведение. По искане на затворника или по заповед на началника на затвора (каквато трябва да се издаде, ако има заплаха за собствената безопасност на затворника), той може да бъде изолиран в единична килия. По правило доживотните затворници винаги се ескортират с ръце зад гърба в помещенията на поправителните колонии със специален режим. При неподчинение охраната може да им постави белезници и да използва физическа сила. Те могат да работят, стига това да не противоречи на изискването да стоят в килиите си. Доживотните затворници, изтърпяващи наказанието си при строг

режим, имат право на 90 минути упражнения на открито всеки ден. С изменение от 20 декември 2017 г. е въведена възможност това време да се продължи до три часа при добро поведение и наличие на подходящи условия. Осъдените на доживотен затвор имат право на две кратки свиждания годишно, а от 17 ноември 2016 г. и на едно удължено свиждане. Те не могат да харчат повече от 6 600 рубли (около 90 евро) месечно за храна или стоки от първа необходимост. Това ограничение не се прилага за доходите, получени от работа в затвора, пенсии или социални плащания.

Препоръка Rec(2006)2 на Комитета на министрите (КМ) относно Европейските правила за затворите изисква на всички затворници да се предлагат балансирани програми от различни дейности и те да прекарват извън килиите толкова време, колкото е необходимо за поддържане на адекватно равнище на човешки и социални взаимоотношения, както и да се ползват от мерките, предназначени за подпомагане на връщането им в обществото. Възможно най-скоро след приемането на затворниците, следва да се направи оценка на риска, който представляват, за да се определят съответстващите му мерки за сигурност, които следва да подлежат на регулярно преразглеждане по време на изтърпяването на наказанието. Съгласно Препоръка Rec(2003)23 на КМ относно управлението от страна на администрациите на затворници с доживотна и други дългосрочни присъди, сред целите на управлението на лица с такива присъди трябва да бъдат гарантиране безопасността на самите затворници и на всички, които работят с тях или ги посещават, и противодействие на вредните ефекти на доживотното и дългосрочно лишаване от свобода. Общи принципи са принципът на индивидуализация, включващ изготвянето на индивидуални планове при изпълнение на присъдата; принципът на нормализацията – животът на затворниците да се доближава до реалностите на живота в общността; принципът на отговорността – на затворниците да се предостави възможност да поемат лична отговорност; принципът на сигурността и безопасността – да се прави ясно разграничение между всички рискове; принципът на несегрегация –

доживотните затворници и тези с дългосрочни присъди да не бъдат сегрегирани само поради тяхната присъда. Според Препоръка CM/Rec(2014)3 на КМ относно опасните правонарушители, за такива се считат осъдените за много тежко сексуално престъпление или друго тежко престъпление срещу личността, свързано с насилие, при наличие на голяма вероятност от рецидив. Оценките на риска следва да включват подробен анализ на предишното поведение и периодично да се преразглеждат.

В своя 25-и общ доклад Европейският комитет за предотвратяване на изтезанията (КПИ) призовава държавите да преразглеждат третирането на осъдените на доживотен затвор, за да гарантират, че то се определя в зависимост от индивидуалния риск, който представляват, а не просто от наложените им наказания. По-специално, според КПИ следва да се предприемат стъпки за премахване на законовото задължение за държането им отделно от другите осъдени на дългосрочно лишаване от свобода и за прекратяване на систематичното използване на мерки за сигурност като поставяне на белезници вътре в затвора. Освен това трябва да се положат всички усилия, за да им се осигури режим, който да е съобразен с техните нужди, да способства за намаляване на риска, който представляват, да сведе до минимум вредите, причинявани от присъдите с неопределен срок, да осигури поддържане на връзка с външния свят и възможност за връщане в общността чрез условно освобождаване, както и да гарантира безопасното му осъществяване, поне в повечето случаи. За тази цел следва да се въведат процедури, които позволяват преразглеждане на наложеното наказание, като наличието на чисто формална възможност за кандидатстване за освобождаване след определен период от време не е достатъчно, а държавите членки трябва да гарантират, по-специално чрез начина, по който третират осъдените на доживотен затвор, че тази възможност е реална и ефективна.

Решението:

Твърдяното нарушение на чл. 3 от Конвенцията

32-37. Жалбоподателят поддържа, че строгият режим, прилаган по отношение на него като доживотен затворник, е несъвместим с изискванията на чл. 3 поради суровите и прекомерни мерки, които включва по силата на закона и които в неговия случай са били утежнени от рутинното поставяне на белезници. Правителството твърди, че условията и режимът, при които жалбоподателят е изтърпявал наказанието си, са в пълно съответствие с чл. 3, а поставянето на белезници е било необходима мярка, обоснована от факта, че той е фигурирал в списъка на опасни затворници. Жалбоподателят възразява, че използването на белезници е започнало няколко години преди да бъде включен в този списък, въпреки че не е извършил никакви дисциплинарни нарушения.

38-41. Съдът припомня, че чл. 3 от Конвенцията охранява една от най-фундаменталните ценности на демократичното общество. Той налага абсолютна забрана на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание, независимо от обстоятелствата и поведението на жертвата (напр. *Muršić v. Croatia* [GC], no. 7334/13, § 96). Съдът последователно е подчертавал, че за да попадат в обхвата на чл. 3, страданието и унижението трябва да надхвърлят неизбежния елемент на страдание и унижение, свързан със самото лишаване от свобода. Държавата трябва да осигури условията на задържане да бъдат съвместими със зачитането на човешкото достойнство, начинът на изпълнение на мярката да не подлага лишеното от свободата си лице на мъки или лишения с интензивност, която надвишава неизбежното ниво на страдание, присъщо на задържането, както и, предвид практическите изисквания на лишаването от свобода, да гарантира адекватно неговото здраве и добро състояние (напр. цитираното *Muršić*, § 99). Отсъствието на намерение лишеният от свобода да бъде унижен, като се

постави в лоши условия, е фактор, който трябва да се вземе предвид, но то не изключва констатирането на нарушение на чл. 3. Правителството ответник трябва да организира своята пенитенциарна система по такъв начин, че да гарантира зачитането на достойнството на лишените от свобода, независимо от финансовите или логистични затруднения (*inter alia*, цитираното *Muršić*, § 100). По делата *Murray v. the Netherlands* ([GC] no. 10511/10, § 101-04) и *Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria* (nos. 15018/11, 61199/12, § 264) Съдът е отбелязал значението на принципа на реабилитация и зачитането на човешкото достойнство, гарантирано от чл. 3 от Конвенцията. Посочил е, че принципът на реабилитация, т.е. реинтеграцията на осъдения в обществото, е напълно приложим за доживотните затворници, които трябва да имат перспектива за освобождаване и на които следователно трябва да бъде позволено да се реабилитират (цитираното *Murray*, §§ 102 и 103, и *Vinter and Others v. the United Kingdom* [GC], nos. 66069/09 и др., § 119).

42-51. Съдът вече е приемал, че в дългосрочен план всички форми на пълна изолация без подходящо психическо и физическо стимулиране могат да имат вредни последици и да доведат до влошаване на умствените способности и социалните умения (*Radev v. Bulgaria*, no. 37994/09, § 48). Изолацията в двойна килия може да има подобен отрицателен ефект, ако двамата затворници трябва да прекарват години заключени в една килия, без съдържателни дейности, адекватен достъп до занимания на открито или контакти с външния свят. Само конкретни причини, свързани със сигурността, могат да оправдаят продължителната изолация (напр. цитираното *Harakchiev and Tolumov*, § 204). По същата логика се изисква надлежно оправдание и за продължителната сегрегация на затворници в двойна килия, ако степента и времетраенето ѝ са толкова значителни, че ефектът им е сравним с изолацията в единична килия. В случая правителството не е обяснило причините, наложили изолацията на жалбоподателя. Като цяло, той е бил сегрегирани години наред единствено на основание доживотната си присъда, което според Съда не е

достатъчно оправдание. Сегрегацията на жалбоподателя противоречи на два акта, които Съдът счита за важни, въпреки че не са правно задължителни: Препоръка Res (2003) 23 и Европейските правила за затворите (виж по-горе). Положението на жалбоподателя е било допълнително утежнено от много малкото време, с което е разполагал за престой извън килията си, и липсата на съдържателна дейност. Съдът често е отбелязвал, че твърде кратките периоди за занимания на открито влошават положението на затворниците, които са държани в килиите си през останалото време (напр. цитираното *Harakchiev and Tolumov*, § 208). Правило 25.2 от Европейските правила за затворите предвижда, че режимът в затвора трябва да позволява на всички затворници да прекарват извън килиите си толкова часове на ден, колкото са необходими за поддържане на адекватно равнище на човешки и социални взаимоотношения. Съдът посочва, че в доклада си за направеното през 2012 г. посещение в Руската федерация КПИ критикува продължителното време, което затворниците е трябвало да прекарат заключени в килиите си, както и липсата на структурирани дейности, предвидени за доживотните затворници, когато са извън килиите си. КПИ изтъква и редица „десоциализиращи“ (маргинализиращи) ефекти на доживотния затвор и отбелязва, че не само се стига до институционализиране на тези затворници, но и те могат да изпитат редица психологически проблеми, включително загуба на самоуважение и нарушаване на социалните умения. И накрая, Съдът не може да пренебрегне факта, че лишенията на жалбоподателя са надхвърляли физическите ограничения и са включвали сурови ограничения на контактите му с външния свят и позволените разходи, което несъмнено е засилило страданията му при този режим.

52. Съдът намира, че взети кумулативно, посочените фактори (преди всичко изолацията, ограниченото време за престой на открито и липсата на съдържателни дейности) са предизвикали интензивно и продължително чувство на самота и отегчение, което е причинило на жалбоподателя значителни страдания и

поради липсата на подходящо психическо и физическо стимулиране е могло да доведе до синдром на институционализация, т.е. загуба на социални умения и индивидуалност. Това представлява третиране в нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

53-56. Страните не спорят, че повече от пет години – между 26 декември 2010 г. и края на 2015 г. – на жалбоподателя систематично са били поставяни беззници, включително при изхвърлянето навън на тежката кофа, използвана вместо тоалетна, което му е причинявало физическа болка. Установената практика на редовно поставяне на беззници е критикувана както от КПИ, който е отбелязал, че често доживотната присъда погрешно се смята за предполагаща опасност на осъдения, така и от Съда, който вече е приел, че продължителното и неоправдано поставяне на беззници само по себе си може да представлява унизително третиране и нарушение на чл. 3 от Конвенцията (*Kashavelov v. Bulgaria*, по. 891/05, §§ 38-40). В настоящия случай правителството не излага аргументи, които да оправдаят системната употреба на беззници спрямо жалбоподателя, с изключение на включването му в списъка на опасните затворници през 2018 г., което не обяснява използването им преди това, особено при липсата на дисциплинарни нарушения. Продължителното и системно поставяне на беззници е надхвърляло осезаемо легитимните изисквания за сигурност в затвора, засягало е човешкото достойнство на жалбоподателя и му е причинило чувство за малоценност, мъка и страдания, които надхвърлят значително неизбежното страдание и унижение, присъщо на наказанието доживотен затвор. Поради това то представлява забранено от чл. 3 отношение.

По чл. 46 от Конвенцията

67-70. Съдът припомня, че решението, в което той е констатирал нарушение на Конвенцията, задължава държавата ответник не само да изплати определеното справедливо обезщетение, но и да избере, под контрола на КМ, индивидуалните или общи мерки, които да приложи в своя вътрешен правов ред, за да се сложи край на

това нарушение и да се поправят, доколкото е възможно, неговите последици. За да подпомогне ответната държава, Съдът може да посочи вида на тези индивидуални или общи мерки (напр. *Stanev v. Bulgaria* [GC], по. 36760/06, §§ 254-55). В случая установеното нарушение произтича до голяма степен от приложимите законови разпоредби и следователно разкрива системен проблем, който засяга всеки доживотен затворник през първите 10 години от изтърпяването на наказанието му. Предвид спешната необходимост от бързо и подходящо поправяне на нарушението на национално ниво, Съдът счита, че повтарянето на констатациите му в подобни отделни случаи не би било най-добрият начин за постигане на целта на Конвенцията. Поради това той се чувства задължен да окаже помощ на държавата ответник в намирането на подходящи решения и на КМ при упражнявания контрол, като очертае мерки, които могат да способстват за решаването на структурния проблем в съответствие с Конвенцията, както е направил в редица случаи, касаещи също толкова сложния въпрос за нечовешки условия на задържане или транспортиране (напр. цитираното *Harakchiev and Tolumov*, §§ 278-80). Съдът счита, че е необходима по-нататъшна реформа на съществуващата законодателна рамка. Изборът на средства за извършването ѝ остава изцяло в дискрецията на националните власти, които могат да решат да премахнат автоматичното прилагане на строг режим спрямо всички доживотни затворници, да предвидят, че такъв режим може да се определя и продължава само въз основа на индивидуална оценка на риска и да се прилага само докато е строго необходимо, и (или) да смекчат условията на строгия режим, особено що се отнася до физическите ограничения, изолацията на доживотните затворници, достъпа им до различни дейности за целите на тяхната социализация и рехабилитация.

4. ПРАВО НА СВОБОДА И СИГУРНОСТ

- ДЕЛА НА СЕС

1) Член 6, § 1, ал. 2 от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила трябва да се тълкува в смисъл, че съдия-следовател, сезиран за да се произнесе по задържането на незаконно пребиваващ гражданин на трета страна с оглед на връщането му, е сред „другите органи“, посочени в тази разпоредба, които има вероятност да получат молби за международна закрила, но съгласно националното право не са компетентни да я регистрират.

2) Член 6, § 1, ал. 2 и 3 от Директива 2013/32 трябва да се тълкува в смисъл, че съдия-следовател, в качеството си на „друг орган“ по смисъла на тази разпоредба, трябва, от една страна, да информира незаконно пребиваващите граждани на трети страни за начина и реда на подаване на молба за международна закрила, и от друга страна, когато гражданин е изразил желание да подаде такава молба, да предаде преписката на органа, компетентен да регистрира тази молба, за да може този гражданин да се ползва от материалните условия за приемане и медицинските грижи, предвидени в чл. 17 от Директива 2013/33/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. за определяне на стандарти относно приемането на кандидати за международна закрила.

3) Член 26 от Директива 2013/32 и чл. 8 от Директива 2013/33 трябва да се тълкуват в смисъл, че незаконно пребиваващ гражданин на трета страна, изразил желание да поиска международната закрила пред „друг орган“ по смисъла на чл. 6, § 1, ал. 2 от Директива 2013/32, не може да бъде задържан на основание, различно от предвидените в чл. 8, § 3 от Директива 2013/33.

Решение на СЕС по дело [C-36/20 PPU](#)

5. ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Наложените на жалбоподателя дисциплинарни наказания временно лишаване от право да упражнява адвокатска професия, а след това и изключване от колегията, са засегнали редица негови професионални и други взаимоотношения, накърнили са професионалната му и лична репутация и са му причинили значителни финансови загуби, поради което чл. 8 от Конвенцията е приложим. Независимо от задълженията на адвокатите що се отнася до поведението им, санкционирането на адвокат с изключване от колегията има необратими последици върху професионалния му живот и необходимостта от такава мярка в едно демократично общество трябва да бъде обоснована много убедително.

В съответствие с чл. 46 от Конвенцията, под контрола на Комитета на министрите следва да бъдат приети мерки за изпълнение на решението на Съда, в т.ч. насочени към възстановяване на професионалната дейност на жалбоподателя.

Решение по делото [Bagirov v. Azerbaijan, nos. 81024/12, 28198/15](#)

Виж по-долу в раздел [„Свобода на изразяване“](#).

Германските власти не са нарушили правото на зачитане на личния живот по чл. 8 от Конвенцията, като са събирали и съхранявали „за целите на полицейските регистри“ идентификационни данни за жалбоподателя – многократно осъждан и разследван за престъпления. Законът и съдебната практика са очертавали ясно обхвата и начина на упражняване на дискрецията им. Обработването на данните е било ограничено по време и подчинено на индивидуална преценка, с отчитане на всички относими според практиката на Съда обстоятелства, както и на съдебен контрол и гаранции срещу злоупотреба.

Към снемането на отпечатък от дланта са приложими същите принципи, както и към пръстовите отпечатъци, а изготвянето и запазването на физически портрет е сравнимо с фотографирането, макар да е с по-малък интензитет. Събирането и запазването на такива данни е по-слабо засягаща мярка от събирането на клетъчни проби и запазването на ДНК профили.

Решение по делото [P.N. v. Germany \(no. 74440/17\)](#)

Фактите: Жалбоподателят бил разследван и/или осъждан многократно за престъпления като набедяване, повреждане на чужда собственост и измами. През 2011 г. бил заподозрян във вечно укривателство. В

рамките на досъдебното производство, което впоследствие било прекратено поради липса на достатъчно доказателства, полицията издала заповед да бъдат събрани идентификационни данни за него – фотографиране на лицето и тялото, с детайлни снимки на евентуални татуировки, снемане на отпечатыци от пръстите и дланите му и изготвяне на негово описание, които да позволят по-лесното му потвърждаване или изключване като извършител при разследването на евентуални бъдещи престъпления. Жалбите му срещу заповедта по административен, а след това и по съдебен ред, били отхвърлени. Административният съд приел, че събирането и съхраняването на информацията е отговаряло на изискванията на Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) и е било и продължава да бъде необходимо. Взел предвид многобройните престъпления, за които той бил разследван или осъждан от 1986 г. до момента, отбелязал, че те са намалели по честота, но не и по сериозност, и постановил, че е имало разумни основания да се счита, че и в бъдеще той може да бъде заподозрян в подобни престъпления. В този смисъл съдът приел намесата за пропорционална, като отчел възможността жалбоподателят да поиска заличаване на информацията, ако с поведението си покаже, че вече не е необходима. Апелативният административен съд (ААС) споделил тези мотиви и не допуснал обжалване. Жалбоподателят сезирал Федералния конституционен съд (ФКС), който отказал да приеме жалбата му за разглеждане.

Решението:

31. Жалбоподателят се оплаква, че заповедта на полицията за събиране, съхраняване и използване на информация за него е в нарушение на правото му на зачитане на личния живот по чл. 8 от Конвенцията.

32-40. Правителството твърди, че жалбата е недопустима поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. Отбелязва, първо, че решението на ААС не е посочено от ФКС сред актовете, за които се отнася конституционната жалба. Второ, жалбоподателят не приложил в срока за подаването ѝ копия от тези актове и според изпратеното му от канцеларията на ФКС

писмо това поставяло под съмнение нейната допустимост, т.е. в настоящия случай, за разлика от разглеждания по делото *Keles v. Germany* (по. 32231/02, § 42), имало индикации, че не са били изпълнени формалните законови изисквания. Жалбоподателят възразява, че всъщност е изложил оплаквания във връзка с решението на ААС и че поради липсата на мотиви съображенията на ФКС не са известни. Съдът припомня, че чл. 35, § 1 от Конвенцията следва да се прилага с известна гъвкавост и без краен формализъм и че по други дела е приемал вътрешноправните средства за изчерпани, ако ФКС е отклонил разглеждането на жалба, без да изложи мотиви (цитираното *Keles*, § 44; *Kaya v. Germany* (dec.), по. 31753/02; *Stork v. Germany*, по. 38033/02, § 33, и *Marc Brauer v. Germany*, по. 24062/13, §§ 25 и 29). В случая правителството не оспорва, че конституционната жалба е съдържала оплаквания и относно решението на ААС, въпреки че ФКС не го е споменал. В нея жалбоподателят е изложил по същество оплакванията, които впоследствие е направил пред Съда. Що се касае до спазването на формалните изисквания за подаването ѝ, Съдът отбелязва, че не може да спекулира относно основанията тя да не бъде приета за разглеждане, след като самият ФКС не ги е посочил, и отхвърля възразението.

41-55. Жалбоподателят не спори, че намесата в личния му живот е имала правно основание в НПК и легитимна цел, но твърди, че не е била необходима в едно демократично общество. Заповедта за събиране на идентификационните му данни била непропорционална, тъй като наказателното производство било прекратено поради липса на доказателства, каквато била съдбата и на повечето от предишните разследвания срещу него, които не трябвало да се взимат предвид, а скорошните му осъждания били за дребни престъпления. Федералната полиция съхранявала близо 2,8 млн. пръстови отпечатыка в автоматизираната си система и това сочело за прекомерно събиране на такива данни. Правителството поддържа, че правното основание на спорната заповед – разпоредба на НПК, тълкувана в постоянната практика на Федералния административен съд – е достатъчно прецизирано. Дискрецията на

властите относно вида и целта на допустимите мерки била ограничена в съответствие с решенията на Съда по делата *Malone v. the United Kingdom* (no. 8691/79) и *S. and Marper v. the United Kingdom* ([GC], nos. 30562/04, 30566/04). За последните 25 години жалбоподателят бил осъждан 14 пъти за престъпления, които не могат да се окачествят като дребни. Поради превантивния характер на мярката било ирелевантно, че наказателното производство, по повод на което е наложена, не е довело до осъждане, и трябвало да се отчетат и прекратените разследвания срещу жалбоподателя, ако основанието за прекратяването им не е било пълното опровергаване на подозренията. Според правителството фотографирането и снемането на отпечатъци е относително лека намеса, в сравнение например с вземането на ДНК материал. Германското право осигурявало адекватни гаранции срещу злоупотреба, като разрешавало съхраняване на събраните данни само докато го изисква борбата с престъпността. Броят на съхраняваните 2,8 млн. пръстови отпечатъци не бил прекомерен в сравнение с този в Обединеното кралство (8 млн.) и Франция (4,6 млн.).

56-60. Съдът е постановявал, че фотографирането и запазването на снимките в полицейска база данни, с възможност да бъдат обработвани автоматизирано, представлява намеса в правото на зачитане на личния живот по чл. 8 от Конвенцията (*Gaughran v. the United Kingdom*, no. 45245/15, §§ 65-70). Същото се отнася и за снемането и съхраняването от властите на отпечатъци на определени или определяеми лица (цитираните *S. and Marper*, §§ 78 и 86, и *Gaughran*, § 63; *M.K. v. France*, no. 19522/09, § 26) и на информация за нечий личен живот, като данните за контакт на осъждани лица (*Gardel v. France*, no. 16428/05, § 58). Съдът приема, а и правителството не оспорва, че в случая е налице намеса. По-специално, към отпечатъка от дланта следва да се прилагат същите съображения, както и към пръстовите отпечатъци, а изготвянето и запазването на физически портрет е сравнимо с фотографирането, макар да е с по-малък интензитет, и чл. 8 е приложим по отношение на него, след като дори и съхраняването на данните за контакт на

осъждани лица е прието за намеса в личния живот.

61-68. Съдът припомня, че за да е оправдана съгласно чл. 8, § 2, намесата трябва да бъде предвидена в закона, т.е. да има основание във вътрешното законодателство, съвместимо с върховенството на правото. Законът трябва да е достатъчно достъпен и предвидим, за да позволява на хората да съобразят поведението си, и да предоставя адекватна закрила срещу произвол, като определя ясно обхвата на предоставената на властите дискреция и начина на упражняването ѝ (цитираните *Malone*, §§ 66-68, *S. and Marper*, § 95, и *M.K.*, § 30). Относно събирането на идентификационни данни е съществено наличието на един минимум гаранции срещу злоупотреба във връзка с, *inter alia*, съхранението, използването, опазването, предоставянето и унищожаването им (*S. and Marper*, § 99, и *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria*, no. 62540/00, §§ 75-77). Съдът преценява предвидимостта на закона и с оглед на изясняването на смисъла и обхвата му в практиката на националните съдилища (срв. напр. *Malone*, § 66). В настоящия случай спорната мярка се е основавала на достъпна правна разпоредба, определяща с висока степен на прецизност данните, които могат да бъдат събирани. Формулировката „за целите на полицейските регистри“ е относително широка, но е била разяснена и границите ѝ са били точно очертани в постоянната съдебна практика, според която властите трябва да направят индивидуализирана оценка на вероятността идентификационните данни да послужат в бъдещи разследвания срещу лицето, като отчетат, наред с другото, вида и тежестта на престъплението, в което е заподозряно, личността му и вида и честотата на предишните му провинения. Следователно обхватът и начинът на упражняване на дискрецията на властите са били достатъчно ясни и предвидими. Жалбата не съдържа оплакване от неprecизност на закона що се отнася до условията за съхранение, използване и унищожаване на събраните данни и Съдът намира за по-уместно да разгледа предоставените гаранции срещу злоупотреба в рамките на преценката дали намесата, която е преследвала легитимните цели предотвратяване на престъпления и защита на

правата и свободите на другите, е била необходима в едно демократично общество (подобен подход напр. в цитираните *S. and Marper*, § 99, и *M.K.*, § 31).

69-75. Съдът припомня, че за да е необходима в едно демократично общество, намесата трябва да отговаря на належаща обществена нужда и по-специално да бъде пропорционална на преследваната легитимна цел, а съображенията на властите трябва да бъдат „относими и достатъчни“ (*S. and Marper*, § 101; *M.K.*, § 33). Защитата на личните данни е от основно значение за упражняването на правото на зачитане на личния живот и законът трябва да предоставя подходящи гаранции срещу използването им по несъвместим с чл. 8 начин (*S. and Marper*, § 103; *Gardel*, § 62; *B.B. v. France*, по 5335/06, § 61). Нуждата от такива гаранции е още по-голяма при автоматизираната обработка на лични данни, особено когато се използват за нуждите на полицията. Законът трябва да подsigури събираните данни да са относими, да не са прекомерни предвид целите, за които са събрани, и да се запазват във вид, позволяващ идентифицирането на заинтересованите лица за период не по-дълъг от необходимия за целта, за която са запазени (виж чл. 5 от Конвенция № 108 на Съвета на Европа от 28.01.1981 г. за защита на лицата при автоматизираната обработка на лични данни – „Конвенция № 108“ и цитираното *Gardel*, § 62). Законът трябва да съдържа и гаранции срещу злоупотреба (чл. 7 от Конвенция № 108). Горните съображения са особено важни за защитата на някои категории чувствителни данни (чл. 6 от Конвенция № 108 и цитираните *S. and Marper*, § 103, и *M.K.*, § 35). В анализа за пропорционалност по сходни дела Съдът е вземал предвид дали и как властите са съобразили естеството и сериозността на престъпленията и факта, че заподозреният впоследствие не е бил признат за виновен. Той е отчитал и степента на намеса, като е приемал, по-специално, че предвид богатата генетична информация, която съдържат клетъчните проби, запазването им е особено засягаща мярка, в сравнение например със запазването на пръстови отпечатъци. Като относими фактори Съдът е вземал предвид и дали са предвидени срок за пазене на данните, съответно неговата продължителност, и

независим контрол относно нуждата да продължават да бъдат пазени, който да позволява изтриването им, когато тя отпадне (напр. цитираното *S and Marper*, §§ 106-122). И накрая, Съдът е преценявал дали в светлината на тази му практика са налице достатъчно гаранции срещу злоупотреба с данните, като неразрешен достъп или разпространяване (напр. цитираното *Gardel*, §§ 62 и 70). На властите трябва да бъде оставена известна свобода на преценка. Тя е ограничена, когато е засегнат особено важен елемент от съществуването или идентичността на лицето, но е по-широка, ако между държавите – членки на Съвета на Европа, липсва консенсус по въпроса за относителната важност или начина на закрила на съответния интерес.

76-89. Съдът отбелязва, че в настоящия случай националните власти са направили индивидуална оценка. Взели са предвид, че в период от 15 до 30 години по-рано жалбоподателят е бил осъждан 13 пъти, в пет от случаите на лишаване от свобода за срокове между два месеца и две години и половина. Според Съда това говори за достатъчна сериозност на престъпленията му, въпреки че никое от тях не е било особено тежко. Властите са отчели и няколко прекратени разследвания срещу жалбоподателя през последните години, като са приложили възприетия във вътрешното право критерий, че те не са приключили с доказване на невинността му, и като са им отдали по-малко значение. Съдът счита, че при липсата на каквито и е индикации тези прекратени производства да са били образувани произволно, може да ги приеме за релевантни при направената оценка, в много ограничена степен. Той отбелязва, че съгласно вътрешното право изходът от разследването, в рамките на което е взета спорната мярка, е неотнорм при преценката дали с оглед на предишни наказателни производства срещу жалбоподателя е вероятно в бъдеще той да бъде заподозрян в престъпление, чието разследване би било улеснено от събирането на идентификационните му данни. В това отношение Съдът прави разграничение с делата *S. and Marper* (§§ 106, 113-114 и 122-123) и *M.K. v. France*, в които производства, довели до събирането на такива данни, са били прекратени или жалбопода-

телите са били оправдани, но не е имало предишни техни присъди, взети предвид при издаването на заповедта за прилагане на тази мярка. Съдът отбелязва като важен елемент и обстоятелството, че събирането и запазването на снимки, отпечатъци и описание на лицето са по-слабо засягаща мярка от събирането на клетъчни проби и запазването на ДНК профили, които съдържат значително по-чувствителна информация. Съдът посочва също така, че законът определя конкретни срокове за проверка на продължаващата необходимост от съхраняване на данните и изтриването им, ако вече не са нужни за полицейската работа. При преценката се отчитат целите, както и вида и значимостта на основанията за съхраняването. По правило в случаи като този на жалбоподателя данните трябва да бъдат изтрети след пет години и той е имал възможност да иска заличаването им, ако срещу него не е започвано ново разследване, като отказът на полицията подлежи на съдебен контрол. И в това отношение Съдът прави разграничение с дела като *S. and Marper* (§ 119) и *Gaughran* (§ 94), където събирането на информация е било за неопределен срок, или *M.K. v. France* (§§ 44 и 45), където на практика данните са били съхранявани 25 години и на искането за заличаване е могъл да бъде противопоставен интересът от поддържане на максимално богата база данни, който в настоящия случай не е бил считан за достатъчно оправдание. И накрая Съдът отбелязва, че нищо не показва – а и жалбоподателят не твърди – да е съществувал риск от злоупотреба с данните му.

90-91. В заключение Съдът приема, че съображенията за намесата в правото на жалбоподателя на зачитане на личния му живот чрез събирането и съхраняването на негови лични данни са били „относими и достатъчни“. Властите са постигнали справедлив баланс между конкуриращите се публични и частни интереси, в съответствие с полагащата им се свобода на преценка. Следователно разглежданата мярка представлява пропорционална намеса в правото на зачитане на личния живот на жалбоподателя и може да се приеме за необходима в едно демократично общество, поради което не е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

Предвид широкия обхват на понятията личен и семеен живот, както са тълкувани в контекста на чл. 8 от Конвенцията, и основните принципи, които могат да бъдат изведени от досегашната практика на Съда, искането на близък роднина за ексхумация на тленните останки на член на семейството, за да бъдат преместени в друг гроб, по принцип следва да се разглежда през призмата и на единия, и на другия от тези аспекти на разпоредбата.

Естеството и обсегът на това право обаче, както и обхватът на задълженията на държавата по Конвенцията в подобни случаи ще зависят от конкретните обстоятелства и фактите по делото.

Решение по делото [Dražković v. Montenegro](#) (no. 40597/17)

Фактите: През януари 1995 г. съпругът на жалбоподателката починал в Белград. Тя твърди, че поради въоръжения конфликт в Босна и Херцеговина към онзи момент е било невъзможно да бъде погребан там – в гр. Требине, където двамата живели и имали семейно гробно място, нейна собственост. Вместо това той бил погребан в Черна гора, в гробно място собственост на неговия племенник. През 2014 г. жалбоподателката поискала съгласието на племенника за ексхумация на тленните останки на съпруга ѝ, за да бъдат преместени в Требине. Той отказал и жалбоподателката предявила срещу него иск, като твърдяла и искала от съда да установи, че има правото да ексхумира и премести тленните останки на съпруга си в Босна и Херцеговина. Предлагала идентифицирането и отделянето на тленните останки на съпруга ѝ от тези на други погребани в притежавания от племенника му семеен гроб да бъде извършено от вещи лица на нейни разноски. В отговор на исковата молба племенникът посочил, че неговият чичо е живял в Белград и никога в Требине, както и че последното

му желание е било да бъде погребан в Черна гора, близо до родната му къща. Освен това тленните останки на чичо му били смесени с тези на други членове на семейството, погребани там. Извършването на отделянето им и изпълнението на последното желание на чичо му щели да бъдат безчовечни. Съдът отказал да разгледа иска на жалбоподателката по същество. Приел, че липсва правен интерес, тъй като тя нямала права върху тленните останки или относно мястото на погребването им. Жалбата ѝ, в която тя се позовала и на решение на Върховния съд на Черна гора и две решения на загребски съдилища в сходни случаи, била оставена без уважение. Тя подала конституционна жалба, в която твърдяла, че е лишена от правата си на справедлив процес и на семеен живот в широк смисъл. Посочила, че при липсата на съгласие на племенника на съпруга ѝ няма друг начин да упражни правото си, освен по съдебен ред. Съдилищата я поставили в зависимост от волята на ответника. Фактът, че черногорското законодателство не е уредило всички въпроси, свързани с погребването и преместването на тленни останки, не означавал, че тя няма такова право. Конституционният съд отхвърлил жалбата. Приел, че мотивите на съдилищата не разкриват произвол, че жалбоподателката не е обосновала твърдението си за нарушение на правото на семеен живот и че е следвало да инициира производство пред компетентния административен орган.

Общинското дружество за комунални услуги осведомило жалбоподателката, че ексхумацията и преместването на тленни останки не са позволени без съгласието на собственика на гробното място и разрешение от местния санитарен инспекторат. От санитарния инспекторат я информирали с писмо, че издаването на разрешение е в тяхната компетентност и че приложимите разпоредби не уреждат въпроса дали е необходимо съгласие на собственика на съответното гробно място, но практиката на инспектората била да проверява има ли спор и ако е така, да указва на заинтересуваните, че могат да подадат искане за ексхумация и преместване едва след неговото разрешаване. Не знаели кой е компетентен да разрешава споровете, но предполагали, че това са съдилищата.

Решението:

Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

31-42. Жалбоподателката се оплаква, че отказът на съдилищата да разгледат иска ѝ по същество представлява незаконна намеса в нейния личен и семеен живот от страна на държавата. Правителството възразява, че жалбоподателката не е изчерпала всички ефективни вътрешноправни средства за защита, тъй като не сезирала компетентния административен орган. Признава, че е било необходимо и съгласието на собственика на гробното място и че прилаганите от инспектората разпоредби не уреждат хипотезите, в които такова съгласие не е дадено, нито пък има предишни решения на инспектората в подобни хипотези. Конкретният случай бил много специфичен и сезирането на инспектората щяло да му даде възможност да разгледа всички негови аспекти по същество, а решението му подлежало на обжалване, в т.ч. и пред административния съд. Освен това правителството поддържа, че практиката по чл. 8 от Конвенцията не изисква от държавата да осигури идентифициране, ексхумация и погребване на тленни останки по искане на семейството. Очевидно ставало въпрос за конфликт на частни интереси и трябвало да се вземат предвид и тези на другата страна. Жалбоподателката твърди, че подаването на искане до административния орган не е ефективно средство за защита, тъй като вземането на решение за ексхумация е невъзможно, ако е налице спор по този въпрос. Въпреки че наличието на съгласие не било предвидено от гражданското законодателство като условие за ексхумация, предприемането на действия без такова съгласие било престъпно деяние. Вещноправните норми също установявали забрана за нарушаване на чуждите права. Липсвала специална процедура, чрез която жалбоподателката да получи съгласие да отвори чужд гроб, и единствената възможност било съдебното производство. Обясненията на правителството разкривали несигурността и непредвидимостта на вътрешното право и неспособността му да предостави подходяща защита срещу произвол, в противоречие с изискването на чл. 8 за законност. Твърденията за конфликт на частни интереси и извършване на погребението в съответствие с последната

воля на починалия следвало да бъдат разгледани от съдилищата по същество, след изслушване на страните и оценка на доказателствата.

43-45. Съдът припомня, че единствените средства за защита, чието изчерпване изисква чл. 35, § 1 от Конвенцията, са тези, които са свързани с твърдяното нарушение и са достъпни и адекватни. Съществуването им трябва да е достатъчно сигурно не само на теория, но и на практика. В противен случай те няма да отговарят на изискванията за достъпност и адекватност. В тежест на държавата ответник е да докаже изпълнението на тези условия. Съдът отбелязва, че в случая не са налице разпоредби, изрично определящи процедури, които да бъдат следвани при липсата на съгласие от собственика на гробното място, от което трябва да се извърши ексхумацията. Що се отнася до практиката, санитарният инспектор е уведомил жалбоподателката, че при наличието на спор не разглежда случая, а указва той да бъде разрешен, което обаче не е в неговите правомощия. С оглед на това Съдът счита, че съществуването на посоченото от правителството средство за защита не е достатъчно сигурно нито на теория, нито на практика, поради което не отговаря на изискването за достъпност и адекватност и жалбоподателката не е била длъжна да го изчерпи.

46-48. По съществото на оплакването Съдът отбелязва, че най-напред следва да определи дали то се отнася до право, което попада в приложното поле на чл. 8 от Конвенцията. Той припомня, че понятията „личен и семеен живот“ са широки и не подлежат на изчерпателно дефиниране (напр. *Paradiso and Campanelli v. Italy* [GC], № 25358/12, §§ 140-141) и че в практиката си е възприемал принципната възможност роднините да се позовават на личния и семеен живот във връзка със спорове относно погребения на починали членове на семейството и други свързани с тях дейности. Така по делото *Pannullo and Forte v. France* (№ 37794/97) Съдът е приел, че забавянето на властите да освободят тялото на детето на жалбоподателя след проведено разследване, за да бъде погребано, е в нарушение на чл. 8 от Конвенцията по отношение както на личния, така и на семейния живот. По делото *Znamenskaya v. Russia* (№ 77785/01) той е

намерил чл. 8 в частта му относно личния живот за приложим по въпроса дали една майка има правото да промени фамилното име на надгробния камък на мъртвороденото си дете. И накрая, погребването на мъртвородено бебе в общ гроб, без майката да е уведомена и да е взето мнението ѝ, съчетано с превозване на тялото в обикновен ван, е прието за незачитане на нейното право на личен и семеен живот, за което няма никакво правно основание в националното законодателство (*Hadri-Vionnet v. Switzerland*, № 55525/00). В досегашната си практика обаче Съдът не е заел изрична позиция по въпроса дали искането за ексхумация на тленните останки на роднина с цел преместването им в друго гробно място попада в приложното поле на чл. 8 от Конвенцията. По делото *Ellī Poluhas Dödsbo v. Sweden* (№ 61564/00, § 23) той е изходил от „допускането“, че отказът да се разреши преместване на погребална урна в друго гробище представлява намеса в личния живот на вдовицата. „Като взема предвид широкия обхват на понятията „личен и семеен живот“, както са тълкувани в контекста на чл. 8 от Конвенцията, и основните принципи, които могат да бъдат изведени от цитираната по-горе съдебна практика, Съдът намира, че искането на близък роднина, каквато е жалбоподателката по настоящото дело, за ексхумация на тленните останки на починал член на семейството, за да бъдат преместени в друг гроб, по принцип следва да се разглежда през призмата и на единия, и на другия от тези аспекти на разпоредбата (...). Съдът уточнява обаче, че естеството и обхватът на това право, както и степента, до която държавата има задължения по Конвенцията в подобни случаи, ще зависят от конкретните обстоятелства и фактите по делото.“

49-54. В настоящия случай, за разлика от този по споменатото по-горе дело *Ellī Poluhas Dödsbo*, в същината си оплакването на жалбоподателката е насочено срещу отказа на националните съдилища да разгледат по същество иска ѝ в гражданско производство срещу друго частно лице. Следователно се поставя проблем, свързан с позитивните задължения на държавата в областта на отношенията между частни лица, и от Съда се изисква преди всичко да разгледа въпроса дали е била налице подходяща правна рамка, уреждаща процесната

ситуация, и да оцени поведението на националните власти в тази връзка (*Bărbulescu v. Romania* [GC], no. 61496/08, § 115). Съдът е посочил по делото *Elli Poluhas Dödsbo* (§ 25), че преценката на властите дали да разрешат преместването на урна е включвала претегляне на индивидуалния интерес от това преместване от една страна, и интереса на обществото да се осигури зачитане на светостта на гробовете, от друга. Приел е, че по толкова важен и чувствителен въпрос на държавата трябва да бъде призната широка свобода на преценка. В настоящия случай става въпрос за ексхумация от гробно място, в което останките на съпруга на жалбоподателката са се смесили с тези на други погребани там членове на семейството на собственика му – неговият племенник. Макар че националното законодателство не предвижда изрично необходимостта от съгласие на племенника за ексхумацията, на практика то е било необходимо, за да се получи разрешение, както са потвърдили и погребалните служби, и санитарният инспекторат. При това всяка извършена без разрешение намеса по отношение на гробове и мъртвци представлява престъпление. Следователно интересът на жалбоподателката трябва да бъде претеглен не само спрямо този на обществото от зачитане светостта на гробовете, но и спрямо правата на племенника на съпруга ѝ. По делото *Elli Poluhas Dödsbo* Съдът е намерил, че националните власти са действали в рамките на широката свобода на преценка, с която разполагат в такива случаи, защото са взели предвид всички относими обстоятелства и са ги претеглили внимателно едно спрямо друго, като са изложили релевантни и достатъчни съображения за решението си. В настоящия случай, освен въпросите дали ексхумацията и преместването са възможни и/или лесни на практика и дали са засегнати интересите на общественото здраве, са налице и редица други въпроси, които са се нуждаели от изясняване. По-специално, не е уточнено дали съпругът на жалбоподателката е живял в Босна и Херцеговина и дали гробното място там е било нейна лична собственост или е било придобито съвместно със съпруга ѝ с цел един ден и двамата да бъдат погребани в него. Също така изглежда, че е имало спор дали съпругът на жалбоподателката е бил погребан в Черна гора в изпълнение на

волята му или не. Не е изяснено и дали са налице пречки жалбоподателката да бъде погребана на същото място като съпруга си, в случай че не се извърши ексхумацията.

55-58. Тъй като настоящият случай се отнася до позитивното задължение на държавата да балансира конкуриращи се индивидуални интереси, Съдът пристъпва към изследване дали държавата ответник е въвела подходяща за целта правна уредба и дали в случая е установила и успяла да балансира тези интереси. По първия въпрос той посочва, че националното законодателство явно не урежда ситуации като разглежданата, т.е. не е предоставило механизъм за проверка на пропорционалността на ограниченията на правата на жалбоподателката по чл. 8. Вижда се, че никой нормативен акт не е установявал материалноправни критерии за разрешаване на спорове между роднини, свързани с ексхумация или място на погребване на тленните останки на починал роднина. Освен това не е бил определен органът, отговарящ за разрешаването на такива спорове. По-специално, националните съдилища са приели, че жалбоподателката е трябвало да подаде искане до административния орган, който от своя страна не е могъл да го удовлетвори при липсата на съгласие от третата страна (т.е. на племенника). Административните органи, както вече бе отбелязано, поначало не разглеждат такива въпроси. В случай на спор, те насочват страните да го разрешат и едва тогава да подадат искане за ексхумация. Според Съда в такова производство очевидно не е възможно да се извърши балансиране на конкуриращите се интереси. Може би такива интереси биха били надлежно балансирани в рамките на исково производство, каквото именно жалбоподателката е инициирала. Националните съдилища обаче са отrekli правния ѝ интерес, като по този начин не са признали съществуването на правата ѝ по чл. 8 и съответно не са потърсили подходящия баланс между тях и конкуриращите интереси на племенника на съпруга ѝ. С оглед на изложеното Съдът намира, че е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

Твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията

59-68. Като се позовава на чл. 6, жалбоподателката се оплаква и че поради отказа на националните съдилища да разгледат иска ѝ по същество, е била лишена от достъп до съд. Тъй като това оплакване вече е разгледано в контекста на чл. 8 и предвид направените изводи, Съдът го обявява за допустимо, но приема, че не е необходимо да го разгледа отделно по същество.

• ДЕЛА НА СЕС

29

Като е приела разпоредбите от Закон № LXXVI от 2017 г. за прозрачността на организациите, които получават финансова подкрепа от чужбина, които налагат задължения за регистриране, деклариране и оповестяване на някои категории организации на гражданското общество, получаващи пряко или непряко чуждестранна подкрепа над определен праг, и предвиждат възможност за налагане на санкции на организациите, които не спазват посочените задължения, Унгария е въвела дискриминационни и необосновани ограничения по отношение на чуждестранните дарения за организации на гражданското общество в нарушение на задълженията си по чл. 63 ДФЕС и по членове 7, 8 и 12 от Хартата на основните права на Европейския съюз.

Решение на СЕС (голям състав) по дело [C-78/18](#)

(по иск на Европейската комисия)

6. СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ, НА СЪВЕЩТА И НА РЕЛИГИЯТА, НА СЪБРАНИЯТА И НА СДРУЖАВАНЕ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Поради централното място, което адвокатите заемат в осъществяването на правосъдието като посредници между гражданите и съда, те са подчинени на ограничения по отношение на професионалното им поведение, но и се ползват с известна свобода на действие относно аргументите, които представят в съда. Изключването от адвокатската колегия е сурова санкция, способна да окаже смразяващо въздействие върху работата на адвокатите в изпълнение на задълженията им като защитници. В случая не е постигнат справедлив баланс между защитата на авторитета на съдебната власт и свободата на изразяване.

В съответствие с чл. 46 от Конвенцията, под контрола на Комитета на министрите следва да бъдат приети мерки за изпълнение на решението на Съда, включително насочени към възстановяване на професионалната дейност на жалбоподателя.

Решение по делото [Bagirov v. Azerbaijan](#), nos. 81024/12, 28198/15

Фактите: Жалбоподателят работел като адвокат в Баку със специализация в защитата на правата на човека. Представлявал е жалбоподатели по повече от 100 дела пред Съда в Страсбург.

През януари 2011 г. млад мъж (Е.А.) бил открит мъртъв в полицейски арест със следи от физическо насилие. Майка му дала

пресконференция, на която заявила, че той е убит от полицията и не е проведено разследване. През март с.г. в медиите било отразено изказване, което жалбоподателят направил на заседание на работна група по проблемите на адвокатската професия в страната, и в което заявил, наред с другото: „Наскоро, когато Е.А. беше убит по време на задържането му от полицията, [друг адвокат] и аз искаме да организираме протест под надслов „Не можем да защитаваме мъртвите...“. ... Вместо адвокат, от какъвто [задържаните] се нуждаят от момента на ареста, те получават тояга...“. След седмица майката на Е.А. го упълномощила да защитава нейните права в производството във връзка със смъртта на сина ѝ. По делото има данни за проведено разследване за оказване на съпротива при арест, но не и за обстоятелствата около смъртта на Е.А. Началникът на полицията подал тѣжба за клевета срещу жалбоподателя, но съдът приел, че той не е направил изявления по адрес на тѣжителя, който следователно не може да се счита за жертва. Тогава полицейският началник подал искане до Адвокатската колегия на Азербайджан за образуване на дисциплинарно производство срещу жалбоподателя. През август 2011 г. Президиумът на адвокатската колегия наложил на жалбоподателя наказание лишаване от право да упражнява адвокатска професия за срок от една година за нарушаване на професионалната тайна. Според решението, вместо да предостави на компетентните органи по предвидения процесуален ред конфиденциално получената в качеството му на адвокат информация, която според него е изисквала разследване, жалбоподателят направил изявление, разпространено от медиите, без да се позовава на надлежно събрани доказателства или достоверен източник, че Е.А. е починал в резултат на нанесен му от полицаите побой, с което накърнил репутацията и достойнството им. Г-н Багиров обжалвал, като твърдял, че не е нарушил професионалната тайна. Позовал се и на чл. 8 и чл. 10 от Конвенцията. Жалбата му била

отхвърлена на три съдебни инстанции. Съдилищата не обсъдили оплакванията му по Конвенцията.

През 2014 г., като един от адвокатите – защитници по наказателното дело срещу Илгар Мамадов (във връзка с което е подадена жалба в Страсбург, разглеждана по делото *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* (no. 2), по. 919/15), жалбоподателят казал в заседание пред апелативния съд: „*Каквато държавата, такъв и съдът. ... Ако в Азербайджан имаше правосъдие, съдия R.H. нямаше да постановява несправедливи и пристрастни присъди, нито някой като него би бил съдия*“. По искане на съдия от състава на апелативния съд било образувано дисциплинарно производство срещу жалбоподателя за този коментар, който се отнасял за съдия, участвал в първоинстанционното разглеждане на делото. Президиумът на колегията приел, че с направеното изказване са нарушени правилата за поведение на адвокатите и решил да поиска от съда да заличи жалбоподателя като адвокат, като отнел правото му да упражнява професията до произнасянето на съда. Решението било взето на основание алинея VIII на чл. 22 от Закона за адвокатите и адвокатската дейност (ЗААД), уреждащ дисциплинарната отговорност на адвокатите, която предвижда такива правомощия на Президиума, „ако има причини, представляващи основание за изключване на адвокат от адвокатската колегия“. Искането било уважено, като съдилищата приели, че с изявленията си той е изразил неуважение към съдията, съдебната система, държавните органи и държавността. Отбелязали, че макар законът да не уточнява основанията за изключване, това не може да освободи адвокатите от налагане на мярката. По доводите на жалбоподателя, основани на чл. 10 от Конвенцията, приели, че намесата в правата му е оправдана.

Редица национални и международни правозащитни организации осъдили наложената мярка. Председателят на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа определил решението на Президиума като недопустим очевиден натиск над независими адвокати, защитаващи активисти на гражданското общество в Азербайджан. Специалният докладчик на ООН относно положението на защитниците на човешките права посочил

след посещението си в страната през 2016 г., че в нея мерки като неоправдано наложената на жалбоподателя, наред с наказателното преследване, претърсванията и замразяването на активи, са част от по-широко упражнявания тормоз над защитници на човешките права и че дисциплинарите производства се използват като едно от основните средства членове на адвокатската колегия да бъдат репресирани за тяхната правозащитна или професионална дейност.

Решението:

Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията

42-44. Жалбоподателят се оплаква, че с лишаването му от право да упражнява адвокатска професия за срок от една година и последвалото го изключване от адвокатската колегия заради изказванията му относно полицейското насилие и функционирането на съдебната система е нарушена свободата му на изразяване. Съдът съединява за общо разглеждане жалбите относно двете мерки и ги обявява за допустими.

1. По отношение на временното лишаване от адвокатски права

45-49. Жалбоподателят твърди, че намесата в неговите права не е била предвидена в закона и не е преследвала легитимна цел. Не разкрил обхваната от адвокатската тайна информация, тъй като само повторил публично направеното от майката на Е.А. твърдение, че смъртта му е резултат от изтезания. При това подписал договор за правна помощ с нея едва след изказването си. Според жалбоподателя приложимият закон не отговаря на изискването за предвидимост, тъй като урежда дисциплинарни наказания, но не определя при какви обстоятелства се налагат, и във всички случаи намесата не е била необходима в едно демократично общество и пропорционална. Намерението му било да постави важен въпрос от обществен интерес, а не да накърни авторитета на полицията. Правителството признава, че е осъществена намеса в свободата на изразяване на жалбоподателя, но твърди, че тя е имала основание в закона и легитимни цели. Относно необходимостта и поддържа, че следва да се прави разграни-

чение между изказвания на адвокат във и извън съдебното производство. В случая жалбоподателят се изказал не само пред адвокати, но и пред пресата, преди да бъдат използвани правните средства за защита и при висящност на наказателното производство, което можело да се приеме като опит за оказване на натиск, още повече като се имат предвид сериозният и генерален характер и тонът на отправената критика.

50-51. Международната комисия на юристите, допусната да участва със становище като трета страна, изтъква специалната роля на адвокатите в осъществяването на правосъдието и посочва, че всички налагани им ограничения трябва да бъдат предмет на внимателна преценка, за да се осигури не само зачитане на правата им, но и ефективно изпълнение на професионалните им функции. Отбелязва, че е възможно в някои държави да няма на разположение правни механизми за защита на човешките права или те да са неефективни, така че за да защитят правата на доверителите си, на адвокатите може да се налага да предприемат дейности, в т.ч. изказвания и други форми на изразяване, извън строгите рамки на съдебното производство. Според Комисията това е необходимо и полезно например за привличане вниманието на обществото към даден случай или за подпомагане на разследването и разкриването на факти по него. Тя е на мнение, че тъй като тези дейности са неразделна част от професионалните функции на адвокатите, строга преценка е необходима и на ограниченията на свободата им на изразяване извън съдебната зала, още повече че поради естеството на професията им те имат по-широка обществена роля и отговорност да привличат вниманието към проблеми в съдебната система. Комисията счита, че за коментарите на адвокат относно отговорността на държавата за малтретиране или смърт на арестант трябва да се презумира, че представляват защитена форма на изразяване, освен ако се докаже, че са недобросъвестни, както и че когато се обсъждат такива въпроси, всякакви ограничения на правото на свободно изразяване на адвоката на основание конфиденциалността на производството трябва да бъдат подложени на особено строга преценка за необходимост и пропорционалност, предвид значимостта на

обществения интерес от получаване на информация по тях. Комисията намира за недопустимо адвокат да бъде наказан на това основание за изразяването на мнение по подобни въпроси, когато информацията или твърденията вече са станали обществено достояние. Освен това тя смята за очевидно, че ако доверителят подкрепя публичното изнасяне на информацията, на адвоката не може да се забрани да я разкрива на основание принципа на конфиденциалността в отношенията му с клиента. Всъщност адвокатът може да наруши задължението си да защитава ревностно интересите на своя клиент, ако откаже да говори публично за нарушенията на човешките му права, ако клиентът го иска.

52-54. Съдът припомня критериите за преценка дали намесата в свободата на изразяване, каквато безспорно е налице в случая, е оправдана по чл. 10. Посочва, че следва да я анализира в светлината на обстоятелствата като цяло, включително съдържанието на спорните изказвания и контекста, в който са направени, взимайки предвид специалния статус на адвокатите в осъществяването на правораздаването като посредник между гражданите и съда. Отбелязва, че за да е предвидена от закона, намесата не само трябва да има правно основание в законодателството, но и нормата трябва да е достъпна, а нейните последици – достатъчно предвидими.

55-58. Приложената в случая разпоредба от ЗААД предвижда дисциплинарни санкции при нарушаване на неговите разпоредби, на разпоредбите на друг закон и на Правилника за поведението на адвокатите, както и на нормите на адвокатската етика. Разглежданото наказание е наложено на жалбоподателя за нарушаване на ЗААД относно професионалната тайна, както и за направеното предложение за организиране на протести срещу полицейското насилие за целите на предотвратяването му. Съдът отбелязва преди всичко, че нито Президиумът в решението си, нито правителството са посочили коя точно законова разпоредба е била нарушена с предложението за подобни мирни протести и не вижда такава в националното законодателство.

59-63. Относно професионалната тайна Съдът посочва, че жалбоподателят не е бил наказан за нарушаване на следствената тайна чрез разкриване или коментиране на свързани с разследването документи, а за повторената в изказването му публично изразена от майката на арестанта позиция относно неговата смърт, без тя да се е оплакала от това действие на адвоката. Приложимата разпоредба на ЗААД не сочи адвокатската тайна да обхваща разполагаема в публичното пространство информация. От документите по делото е видно, че случаят е придобил известност месец преди изказването на жалбоподателя и във всеки случай той не може да е получил въпросната информация при осъществяване на професионалната си дейност, защото договорът му за правна помощ с майката на Е.А. е сключен по-късно. Съдът припомня, че задачата му не е да замести със своето собствено тълкуване на закона онова, което са дали националните власти, и особено съдилищата, но намира, че те не са разгледали надлежно довода на жалбоподателя, че не е разкрил обхваната от адвокатската тайна информация, в светлината на ясната законова формулировка. Поради това Съдът приема, че намесата не е била „предвидена от закона“ и е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията.

2. По отношение на изключването от колегията

64-67. Жалбоподателят твърди, че изключването му представлява намеса в неговото право на свободно изразяване, която не е била предвидена от закона, тъй като ЗААД не формулира достатъчно ясно и точно основанието за тази мярка, както и че не е преследвала легитимна цел. По въпроса дали е била оправдана посочва, че изказването му е направено в съдебната зала и представлява оценъчно съждение с достатъчна фактическа основа и по въпрос от обществен интерес. Счита също така, че при преценката за пропорционалност Съдът следва да вземе

предвид естеството и тежестта на наказанието, както и общата обстановка на репресия по отношение на адвокати в Azerbaijan. Правителството не оспорва наличието на намеса, но твърди, че тя е била предвидена от закона и е преследвала легитимната цел предотвратяване на безредици или престъпления. По отношение на необходимостта ѝ добавя към доводите си относно временното лишаване от права, че жалбоподателят е използвал недопустим и обиден език, с което не за първи път е нарушил правилата за поведението на адвокатите, и че като са го наказали, властите не са надхвърлили свободата си на преценка.

68. Комисарят по правата на човека към Съвета на Европа, който се е възползвал от правото си да участва в производството със становище, обсъжда положението на защитниците на правата на човека в Azerbaijan и пречките, които срещат в работата си адвокатите защитници. Привлича вниманието на Съда към възможността изключването и заплахата от изключване от колегията да се използват като инструменти за наказване и обезкуражаване на адвокати, които поемат дела по чувствителни въпроси, и изтъква, че в тези случаи мярката съставлява репресия за легитимното изпълнение на техните професионални задължения. Становището на Международната комисия на юристите по случая е предадено в решението по делото *Hajibeyli and Aliyev v. Azerbaijan* (nos. 6477/08, 10414/08, § 48)².

70-75. Съдът се съгласява със страните, че е налице намеса в свободата на изразяване на жалбоподателя. Приема, че тя е имала правно основание и че законът е бил достъпен. Отбелязва, че може да има сериозни въпроси относно неговата яснота и прецизност, но в случая не намира за необходимо да разгледа съответните разпоредби, тъй като смята, че следва да се произнесе по оплакването от гледна точка на пропорционалността на намесата. Поради това оставя отворен въпроса дали тя е била „предвидена от закона“.

² То се основава на обобщение на практиката на Съда относно защитата на адвокатите, предоставена от членове 6, 8 и 10 от Конвенцията, и резултатите от мисия на Комисията в Azerbaijan за оценка на съответствието на управлението на адвокатурата с международните стандарти. В това отношение тя изразява загриженост за независимостта на

Azerbaijanskата адвокатска колегия, като отбелязва, че системата за управление на адвокатурата в страната не осигурява независимост и безпристрастност при приемането в колегията и изключването от нея. (Бел. ред.)

Приема, че е била осъществена за защита на визирания в изказването на жалбоподателя първоинстанционен съдия и следователно е преследвала легитимната цел „гарантиране авторитета на правосъдието“ по смисъла на чл. 10, § 2 (напр. *Igor Kabanov v. Russia*, no. 8921/05, § 51; *Žugić v. Croatia*, no. 3699/08, § 42; *Kincses v. Hungary*, no. 66232/10, § 27; *Rodriguez Ravelo v. Spain*, no. 48074/10, § 37).

76-77. По отношение на необходимостта от намесата в едно демократично общество Съдът препраща към принципите, установени по делото *Morice v. France* [GC], no. 29369/10, §§ 124-39. По довода на правителството, че жалбоподателят е обидил свидетели, отбелязва, че националните съдилища не са посочили такова основание, а само че с изказването си е „хвърлил сянка върху държавата и държавността“ и е „опетнил репутацията на съдебната власт“.

78-79. Относно регулирането на адвокатурата Съдът припомня, че правилното функциониране на съдебната система не би било възможно без взаимното уважение и съобразяване между различните участници, на челно място сред които са съдиите и адвокатите (напр. *Bono v. France*, no. 29024/11, § 51). „Поради специфичния си статус на посредници между гражданите и съда, адвокатите заемат централно място в осъществяването на правосъдието. От тази им специална роля като независими професионалисти (...) произтичат редица задължения, и по-специално свързани с поведението им. Те са подчинени на ограничения по отношение на професионалното им поведение, което трябва да бъде дискретно, почтено и достойно, но и се ползват с изключителни права и привилегии, които може да варират в различните юрисдикции, но обикновено включват известна свобода на действие относно аргументите, които представят в съда (цитираното *Morice*, §§ 132-33). Освен това професионалните сдружения на адвокатите играят основна роля в осигуряването на защитата на правата на човека и следователно трябва да бъдат в състояние да действат независимо, а уважението към колегите и саморегулирането на адвокатурата са от първостепенно значение (*Jankauskas v. Lithuania* (no. 2), no. 50446/09, § 78 и *Namazov v. Azerbaijan*, no. 74354/13, § 46). Страните със сигурност имат право да

коментират правораздаването, за да защитят правата си, но критиката не трябва да престъпва определени граници (*Saday v. Turkey*, no. 32458/96, § 34). По-специално, трябва да се прави ясно разграничение между критика и обида. Ако единствената цел на която и да било форма на изразяване е да обиди съд или членове на състава му, подходяща санкция по принцип не би представлявала нарушение на чл. 10 от Конвенцията (цитираното *Kincses*, § 33).“ Съдът приема, че в случая забележките относно годността на визирания съдия да изпълнява съдийска функция са представлявали неуважение към него и са били в състояние да го обидят (срв. напр. цитираните *Žugić*, § 47, където жалбоподателят е намекнал, че съдията по делото е невеж и некомпетентен; *Kincses*, §§ 39-40, където адвокат е поставил под съмнение компетентността на съдия по делото му; *Rodriguez Ravelo*, § 46, където адвокат е твърдял, че съдията умишлено изкривява действителността, не се поколебава да лъже и докладът му съдържа неистинска и злонамерена информация; *Mikhaylova v. Ukraine*, no. 10644/08, § 89, където пледоарията на жалбоподателя се е превърнала в лична нападка срещу съдия, приписваща му крайно неподходящо поведение). Съдът отбелязва обаче, че следва да прецени дали с наложената на жалбоподателя санкция е бил постигнат справедлив баланс между защитата на авторитета на съдебната власт и неговото право на свободно изразяване (напр. цитираното *Bono*, § 51).

80-85. Съдът счита, че националните съдилища са пренебрегнали редица елементи, които е трябвало да вземат предвид при оценката на направените от жалбоподателя забележки – по-специално че се е изказал в съдебна зала в рамките на наказателен процес, в качеството си на адвокат по делото, а не например пред медиите (цитираното *Nikula*, § 52). Важно съображение е, че в съдебната зала принципът на справедливостта предполага свободна и дори потвържда размяна на реплики между страните, както и че спорните забележки не са били повторени извън съда (цитираните *Morice*, § 137, и *Mikhaylova*, § 93). Освен това те са изразявали главно възражения срещу решенията на съдилищата по делото на г-н Илгар Мамадов и в тази връзка Съдът не може да пренебрегне факта, че към момента, когато

са били направени, вече е било произнесено решението му по делото *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* (по. 15172/13), в което е намерил нарушения на чл. 5 и чл. 18 поради ограничаването на свободата на г-н Мамадов с цели извън посочените в Конвенцията. Впоследствие той е установил и редица сериозни недостатъци на наказателния процес срещу него (*Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* (no. 2), по. 919/15). Съдът отбелязва и съображението на първоинстанционния съд, че е „недопустимо да се злоупотребява с правото [на свобода на изразяване], с цел да се хвърли сянка върху нашата държава и държавността“, като счита, че то е ирелевантно от гледна точка на чл. 10 от Конвенцията и не може да бъде прието като основание за ограничаване на свободата на изразяване в демократичното общество, в което се изискват плурализъм, толерантност и ширококомислие. Що се отнася до естеството и тежестта на наказанието като фактор при преценката за пропорционалност, Съдът вече е постановявал, че изключването от адвокатската колегия не може да се разглежда по друг начин, освен като сурова санкция, способна да окаже смразяващо въздействие върху работата на адвокатите в изпълнение на задълженията им като защитници (цитираното *Igor Kabanov*, §§ 55 и 77). Той не приема аргумента на правителството, че мярката е оправдана поради предишното дисциплинарно наказание на жалбоподателя, защото по отношение на него вече е установил нарушение на чл. 10. Поради изложеното Съдът намира, че съображенията на националните съдилища за изключването на жалбоподателя не са относими и достатъчни и че наложената му санкция е непропорционална на преследваната легитимна цел, поради което е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията.

Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

86-90. Жалбоподателят се оплаква, че със спорните мерки е нарушено и правото му на зачитане на личния живот. Правителството не възразява по допустимостта на оплакването. Съдът посочва, че наложените на жалбоподателя санкции трябва да са имали сериозен негативен ефект върху личния му живот, тъй като са го лишили от възможност да упражнява професията си и следователно

са засегнали редица негови професионални и други взаимоотношения, накърнили са професионалната му и лична репутация и са му причинили значителни финансови загуби. Поради това той приема, че чл. 8 е приложим и оплакването е допустимо. Доводите на страните по съществото му съвпадат в основната си част с изложените по чл. 10.

91-93. По отношение на лишаването на жалбоподателя от адвокатски права за срок от една година Съдът припомня извода си по чл. 10, че намесата не е била предвидена в закона, и приема, че същото се отнася и за намесата в правото му на зачитане на личния живот, поради което установява нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

94-99. По отношение на изключването от колегията Съдът оставя отворен въпроса дали намесата е била предвидена в закона, както и в анализа по чл. 10. Счита, че тя е преследвала легитимната цел предотвратяване на безредици по смисъла на чл. 8, § 2, тъй като касае регулирането на адвокатската професия, която участва в осъществяването на правосъдната дейност (цитираното *Namazov*, § 44). Припомня, че намесата е „необходима в едно демократично общество“ само ако отговаря на „належаща обществена нужда“ и по-специално ако е пропорционална на преследваната легитимна цел и съображенията на властите са относими и достатъчни (*Fernández Martínez v. Spain* [GC], по. 56030/07, § 124).

100-104. Съдът отбелязва, че изводите му във връзка с оплакването по чл. 10 са относими и към оплакването по чл. 8. Той счита по-специално, че съдилищата не са преценили в достатъчна степен пропорционалността на намесата с оглед на това, че изключването от колегията е най-тежката дисциплинарна санкция с необратими последици за професионалния живот на адвоката. Съдът обръща внимание и на Препоръка R (2000) 21 на Комитета на министрите към държавите – членки на Съвета на Европа относно свободата на упражняване на адвокатската професия, която ясно посочва, че при определянето на дисциплинарни наказания на адвокати следва да се спазва принципът за пропорционалност. Специалният докладчик на Съвета

по правата на човека относно независимостта на съдиите и адвокатите също посочва в годишния си доклад (A/71/348) пред Генералната асамблея на ООН, че заличаването на адвокат „представлява крайно наказание за най-сериозните нарушения на етичния кодекс и професионалните стандарти“ и „следва да се налага само в най-тежките случаи на неправомерно поведение съгласно професионалния кодекс, както и само след справедлив процес пред независим и безпристрастен орган, осигуряващ на обвинения адвокат всички гаранции“. Според Съда националните съдилища не са обяснили защо считат, че жалбоподателят е извършил толкова сериозно нарушение, че да е оправдано налагането на най-суровото дисциплинарно наказание. Поради изложението Съдът заключава, че съображенията на националните власти в подкрепа на изключването на жалбоподателя от адвокатската колегия не са относими и достатъчни и наложеното му наказание е непропорционално на преследваната легитимна цел. Съдът отбелязва, че по редица дела е констатирал тенденция на произволни арести, задържане или други мерки по отношение на критици на властта, активисти на гражданското общество и защитници на човешките права (*inter alia*, *Aliyev v. Azerbaijan*, nos. 68762/14, 71200/14, § 223 и *Natig Jafarov v. Azerbaijan*, no. 64581/16, § 64), и в този контекст подчертава, че независимо от задълженията на адвокатите що се отнася до поведението им, при обстоятелства като разглежданите твърдения, че санкционирането на адвокат с изключване от колегията е необходимо в едно демократично общество, трябва да бъде подкрепено с особено убедителни съображения. Ето защо Съдът постановява, че е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

Твърдяното нарушение на чл. 18 във връзка с чл. 8 и чл. 10 от Конвенцията

105-106. Жалбоподателят се оплаква, че с изключването му от колегията неговите права по Конвенцията са били ограничени с цели, различни от предвидените в нея. С оглед на заключенията си по оплакванията на основание чл. 8 и чл. 10 от Конвенцията Съдът намира, че при конкретните обстоятелства не следва да разгледа това оплакване отделно.

Приложение на чл. 46 от Конвенцията

107-110. Жалбоподателят поддържа, че най-подходящият начин за поправяне на нарушението на Конвенцията, извършено с изключването му от колегията, би било възстановяването на членството му. Съдът посочва, че в настоящия случай, предвид разнообразните разполагаеми средства за постигане на *restitutio in integrum* и естеството на проблемите, Комитетът на министрите е в по-добра позиция да прецени какви конкретни мерки да бъдат предприети. Следователно на него трябва да бъде оставено да контролира, въз основа на предоставената от ответната държава информация и при отчитане на развитието в положението на жалбоподателя, приемането на мерки, насочени, наред с другото, към възстановяване на професионалната му дейност. Мерките следва да бъдат осъществими, навременни, подходящи и достатъчни за да осигурят максималното възможно поправяне на установеното от Съда нарушение и трябва да поставят жалбоподателя в положението, в което е бил преди отстраняването, доколкото това е възможно (цитираното *Aliyev*, § 228).

В поредица от четири решения по общо шест жалби Съдът намира, че Русия е нарушила гарантираните от чл. 10 на Конвенцията права на жалбоподателите – собственици на уебсайтове, достъпът до които е бил блокиран. Съдът констатира, че руският закон предоставя на властите неограничена дискреция, което води до риск от налагане на произволни и прекомерни забрани, и не предвижда процедурни гаранции за защита на собствениците на онлайн медии срещу произволна намеса, както и не изисква преценка за необходимост и пропорционалност на намесата.

За да съответства на Конвенцията, съдебният контрол над подобна мярка трябва да отчита и факта, че

тя прави големи количества информация недостъпна, като по този начин ограничава съществено правата на потребителите на интернет и има значителен косвен ефект.

Решения по делата [*Ooo Flavus and Others v. Russia* \(no. 12468/15, 23489/15 and 19074/16\)](#), [*Vladimir Kharitonov v. Russia* \(no. 10795/14\)](#), [*Engels v. Russia* \(no. 61919/16\)](#) и [*Bulgakov v. Russia* \(no. 20159/15\)](#)

Фактите: Жалбоподателите по делото *Ooo Flavus and Others v. Russia* са собственици на онлайн медии, публикуващи новини, становища, журналистически разследвания и експертни анализи, много от които критични по отношение на руското правителство. През март 2014 г., по искане на главния прокурор, което не подлежи на съдебно разрешение или одобрение, всички техни уебсайтове били блокирани от руския регулаторен орган (Роскомнадзор). Като основание било посочено, че съдържат призови към екстремизъм. В съобщението до техните доставчици на хостинг услуги не се указвал URL адреса на конкретна страница с незаконно съдържание, а само домейн името на съответния уебсайт. Жалбоподателите оспорили мярката, като посочили, че блокирането на достъпа до целите сайтове, без да им бъде дадена възможност да отстранят конкретните материали, е в нарушение на закона и на правото им да разпространяват информация. Съдилищата оставили жалбите им без уважение.

Жалбоподателят по делото *Vladimir Kharitonov v. Russia* е собственик и администратор на уебсайт, публикуващ новини, статии и коментари на тема електронни издания. Уебсайтът е хостван от DreamHost, доставчик на споделена уеб хостинг услуга, базирана в САЩ. Услугата хоства множество уебсайтове, които имат един и същ цифров мрежов адрес („интернет протокол или IP адрес“), но различни имена на домейни. Когато браузърът на потребителя поиска уебсайт от сървъра, той включва исканото име на домейна като част от заявката. Сървърът използва тази информа-

ция, за да определи кой уебсайт ще покаже на потребителя. През декември 2012 г. жалбоподателят научил от свои потребители от Русия, че достъпът до уебсайта му е блокиран от техните доставчици на основание „решение на компетентния руски орган“. След проверка установил, че IP адресът на неговия уебсайт е включен в списъка с блокирани сайтове на основание решение на Федералната служба за контрол на наркотиците от 19 декември 2012 г. Решението имало за цел блокиране на достъпа до друг уебсайт, също хостван от DreamHost и със същия IP адрес. Според правителството на 22 март 2013 г. блокирането на IP адреса е преустановено; копия от решенията за блокиране и деблокиране не са предоставени на жалбоподателя, нито на Съда. Жалбоподателят оспорил блокирането на целия IP адрес, довело до блокиране и на неговия сайт. Съдилищата отхвърлили жалбата. Приели, че Роскомнадзор е действал в рамките на своята компетентност и съгласно закона, като не обсъдили последиците от решението за уебсайта на жалбоподателя.

Жалбоподателят по делото *Engels v. Russia* е собственик и администратор на уебсайт, посветен на защитата на свободата на изразяване онлайн и цифровата поверителност. На страница от уебсайта му бил публикуван списък и кратко описание на инструменти и софтуер за заобикаляне на ограничения за частни комуникации и филтри за съдържание в интернет. През април 2015 г., по искане на прокурор и без жалбоподателят да бъде уведомен за производството, съдът разпоредил на Роскомнадзор да блокира достъпа до неговия уебсайт, за да се забрани разпространяването на информацията от страницата на територията на Русия. След като бил предупреден от Роскомнадзор, че ако не премахне страницата, сайтът му ще бъде блокиран, жалбоподателят изпълнил разпореждането. Съдът отхвърлил жалбата му, в която се оплаквал от разглеждането на искането без негово участие и поддържал, че руското законодателство не забранява предоставянето на информация за инструменти и софтуер за защита на поверителността на сърфирането в интернет, без да обсъди доводите му.

Жалбоподателят по делото *Bulgakov v. Russia* е собственик и администратор на уебсайт. През ноември 2013 г. той уста-

новил, че местният доставчик на интернет услуги е блокирал достъпа до целия уебсайт на основание съдебно решение, постановено през април 2012 г. по искане на прокуратурата, тъй като на сайта можело да бъде намерена електронна книга, определена порано като екстремистка публикация. Жалбоподателят премахнал веднага книгата и поискал възстановяване на достъпа до сайта. Първоинстанционният съд уважил искането, но въззивният го отхвърлил с мотиви, че наложената със съдебното решение от 2012 г. мярка (така, както е била поискана от прокуратурата) е блокиране на IP адреса на уебсайта, а не на достъпа до конкретна страница. По молба на жалбоподателя съдът му дал възможност да подаде жалба срещу засягащото го решение от 2012 г., но тя била оставена без уважение.

Решението:

Жалбоподателите се оплакват, че с решенията си да блокират достъпа до техните сайтове руските власти са нарушили правата им по чл. 10 от Конвенцията.

По всяко от делата са представени становища на трети страни. Специалният докладчик на ООН за насърчаване и защита на правото на свобода на мнение и изразяване посочва, че държавите често приемат закони за борба с екстремизма, предоставящи на властите прекалено широка дискреция да ограничават свободата на изразяване онлайн, и че поголовното блокиране на уебсайтове обикновено, ако не и никога, не задоволява критериите за позволено ограничаване на тази свобода, което трябва да е свързано с конкретно съдържание и не бива да е насочено срещу дадени сайтове само защото са критични към правителството или политическата система. Докладчикът подчертава, че дигиталната цензура чрез безотчетно и прекомерно блокиране на сайтове е неприемливо и пагубно за върховенството на правото в дигиталната ера. Неправителствените организации ARTICLE 19, Electronic Frontier Foundation, Access Now, Reporters without Borders и European Information Society Institute посочват минимални стандарти, на които трябва да отговаря евентуално позволеното блокиране: да е разпоредено от съд или друг независим решаващ орган; засегнатите лица да имат възможност за участие в произ-

водството и за последващо оспорване на наложената мярка; лицата, които се опитват да посетят блокиран сайт, да виждат правното основание и мотивите за блокирането, както и информация за начина на обжалването му. Организацията подчертават, че блокирането на уебсайт без посочване на конкретно незаконно съдържание винаги трябва да се счита за непропорционално ограничение на свободата на изразяване и че властите са длъжни да направят индивидуализирана преценка дали търсеният резултат не може да бъде постигнат с по-лека мярка, както и да уведомят засегнатите и да им предоставят достатъчно време за премахване на незаконното съдържание и за вземане на становище преди постановяването на мярката.

В началото на всяко от решенията Съдът припомня, че „поради своята достъпност и капацитет да съхранява и комуникира огромно количество информация, интернет вече се е превърнал в едно от главните средства, чрез които хората упражняват правото си на свобода на изразяване и информация. Интернет предоставя основни инструменти за участие в дейности и дискусии, свързани с политически въпроси и въпроси от общ интерес, подобрява достъпа на обществеността до новини и улеснява разпространението на информация изобщо“. „Член 10 от Конвенцията гарантира на „всеки“ свободата да получава и разпространява информация и идеи. Той се отнася не само до съдържанието на информацията, но и до средствата за нейното разпространение, тъй като всяко наложено ограничение неизбежно накърнява тази свобода (*Ahmet Yildirim v. Turkey*, no. 3111/10, §§ 48-54).“

По всяко едно от делата Съдът констатира, че препятстването на достъпа до сайтовете на жалбоподателите представлява „намеса на държавните власти“ в правото да се получава и разпространява информация, тъй като чл. 10 гарантира не само правото на разпространяване на информация, но и правото на публиката да я получава. Той припомня, че всяка намеса е в нарушение на чл. 10, ако не е предвидена от закона, не преследва една или повече от посочените в чл. 10, § 2 законни цели и не е „необходима в едно демократично общество“. „Изразът „предвидени от закона“ изисква законът да бъде формулиран с достатъчна точност, за да

може индивидът да предвиди последиците от действията си. В случаите, когато се засягат основни права, би било в противоречие с принципа на правовата държава – един от основните принципи в демократичното общество, залегнали в Конвенцията – правната дискреция, предоставена на изпълнителната власт, да се изразява в неограничена власт. Следователно законът трябва да осигури известна правна защита срещу произволна намеса от страна на властите в правата, защитени от Конвенцията, и да очертае достатъчно ясно обхвата на всяка дискреция, предоставена на компетентните органи, както и начина на нейното упражняване (*Hasan and Chaush v. Bulgaria* [GC], no. 30985/96, § 84, и цитираното *Ahmet Yildirim*, §§ 57 и 59).“

Във всяко от решенията Съдът отбелязва, че националните съдилища не прилагат решението на Пленума на Върховния съд от 2013 г., съгласно което съдилищата следва да съобразяват критериите, установени в Конвенцията, както е тълкувана от Съда.

Ooo Flavus and Others v. Russia

31-35. Достъпът до сайтовете на жалбоподателите е бил блокиран на основание чл. 15.3 от Закона за информацията (ЗИ), който позволява на главния прокурор да изисква от Роскомнадзор блокиране на три вида съдържание, вкл. призови за масови безредици или за участие в публични събития, провеждани в нарушение на установената процедура. Роскомнадзор не е спазил закона, като е посочил в уведомлението си не URL адрес на страницата, така че засегнатото лице да може да установи къде е публикувано незаконното съдържание, а целия домейн. По този начин руските власти са действали произволно и са лишили жалбоподателите от възможността да направят информиран избор дали да свалят или променят въпросното съдържание или да оспорят искането на прокурора по отношение на конкретни страници. Съдът вече е постановявал, че законовата формулировка „публични събития, провеждани в нарушение на установената

процедура“ е прекомерно широка и позволява на главния прокурор да взема разглежданата мярка без значение колко тривиално или безобидно е нарушението и без да е необходимо да доказва риск от безредици или от действително увреждане на правата на другите (*Kablis v. Russia*, nos. 48310/16, 59663/17, § 93). Констатирал е и че главният прокурор се позовава на това основание, за да преследва публикации, които не съдържат подобни призови. И двете констатации са приложими към обстоятелствата в настоящия случай. Съдът намира за произволни и явно необосновани решенията на главния прокурор по чл. 15.3 от ЗИ, в които не се посочват части от публикациите, споменаващи публично събитие – разрешено или не – или призоваващи за участие в такова, и тълкуването им в подобен смисъл няма фактическо основание. По отношение на единия от сайтовете Съдът приема, че решението е лишено от правно основание, тъй като се позовава на призови за извършване на „незаконни действия“ (без уточнение на естеството им и в какво се изразява незаконността), а това понятие не попада в нито една от трите посочени в закона категории забранено съдържание.

36-38. Тъй като в съответствие с искането на главния прокурор регулаторният орган е блокирал достъпа не само до приетото за незаконно съдържание, а и до целите сайтове на жалбоподателите, Съдът разглежда и въпроса дали тази мярка е преследвала легитимна цел и може да бъде счетена за необходима в едно демократично общество. Пълното блокиране на достъп до уебсайт е крайна мярка, сравнима със забраната на вестник или телевизионна станция³. Подобна мярка умишлено пренебрегва разграничението между законната и незаконна информация, която уебсайтът може да съдържа, и прави недостъпно голямо количество съдържание, което не е определено като незаконно. Дори и да са налице изключителни обстоятелства, оправдаващи блокирането на незаконно съдържание, мярка, чрез която се блокира цял уебсайт, трябва да бъде самостоятелно и отделно мотивирана с

³ Обща декларация относно свободата на изразяване и интернет, приета на 1 юни 2011 г. от специалния докладчик на ООН за свободата на мнение и изразяване, представителя на ОССЕ за свободата на медиите, специалния докладчик за свободата на

изразяване на Организацията на американските държави и специалния докладчик за свободата на изразяване и достъпа до информация на Африканската комисия за правата на човека и народите

оглед на установените и прилагани от Съда критерии по чл. 10 (цитираните *Ahmet Yildirim*, § 66, и *Kablis*, § 94). „Блокирането на достъпа до законно съдържание никога не може да бъде автоматична последица от друга, по-ограничена мярка по начина, по който чл. 15.3 позволява на властите да разширят едно ограничено искане за блокиране, така че да обхване цял уебсайт. Всяко лишено от избираност блокиране, което като косвена последица от мярка, насочена към незаконно съдържание или незаконни уебсайтове, препятства достъпа до законни такива, представлява произволна намеса в правата на собствениците на тези уебсайтове.“ Правителството не сочи основание, законна цел или належаща обществена нужда, които да оправдават решението за блокиране на целите сайтове, а твърденията на жалбоподателите, че истинската цел на руските власти е била да препятстват достъпа до опозиционните медии, предизвиква сериозна загриженост. Комитетът на ООН по правата на човека⁴ и специалният докладчик⁵ подчертават, че блокирането на онлайн медии или уебсайтове заради критичността им към правителството или политическата система никога не може да се счита за необходимо ограничение на свободата на изразяване. Поради липсата на обосновка за блокирането на сайтовете на жалбоподателите, Съдът намира, че мярката не е преследвала законна цел.

39. По въпроса за законовите гаранции срещу прекомерни и произволни последици от блокирането Съдът напомня, че налагането на такива мерки преди незаконността на публикуваното съдържание да е установена със съдебно решение представлява предварително ограничаване на публикации. „Поради присъщите им рискове, предварителните ограничения изискват много строг контрол от страна на Съда и са оправдани само при изключителни обстоятелства. Това е особено вярно по отношение на пресата, тъй като новините са нетрайна стока и забавянето на публикуването им, дори за кратък период от време, може да ги лиши напълно от стойност и интерес (вж. *Association Ekin v. France*, no. 39288/98, § 56;

Cumpănă and Mazăre v. Romania [GC], no. 33348/96, § 118; цитираните *Ahmet Yildirim*, § 47; и *Kablis*, §§ 90-91).“ В случаи като настоящия, в които оперирането на медии се ограничава предварително, е задължително наличието на правна рамка, която да гарантира както строг контрол върху обхвата на забраните, така и ефективно съдебно разглеждане, съобразено със стандартите на Конвенцията (цитираните *Ahmet Yildirim*, § 64, и *Kablis*, § 92).

40-45. Руският закон не предвижда процедурни гаранции за собствениците на онлайн медии, които да могат да ги защитят срещу произволна намеса, основана на чл. 15.3 от ЗИ. Той не изисква участието им в производството по налагане на мярката. Решението на прокурора и заповедта на регулаторния орган са постановени без предварително уведомяване на лицата, чиито права и интереси могат да бъдат засегнати. Няма и изискване властите да извършат предварителна оценка на въздействието на мярката или да обосноват защо е спешно тя да бъде изпълнена незабавно, без на засегнатите да се даде възможност за премахване на незаконното съдържание и за обжалване по съдебен ред. Мерките не са били одобрени от съд или друг независим решаващ орган, който да изслуша заинтересованите. Законът не изисква от властите и да обосноват необходимостта и пропорционалността на намесата, да обсъдят дали същият резултат не може да бъде постигнат с по-мекa мярка и да преценят дали блокирането е насочено стриктно срещу незаконното съдържание и няма произволни или прекомерни последици, включително произтичащи от блокирането на достъпа до целия уебсайт. Относно изискването за прозрачност Съдът отбелязва, че законът не предвижда искането по чл. 15.3 да бъде съобщено на собствениците на сайтовете, за които се отнася, и жалбоподателите са узнали на какво се основава едва след прилагането на мярката и след като са я оспорили пред съда. И накрая, що се отнася до заведените от тях дела Съдът припомня своята констатация, че поради широката предоставена от закона дискреция оспорването на подобна мярка по съдебен ред е

⁴ Общ коментар № 34 по чл. 19 от Международния пакт за граждански и политически права (CCPR/C/GC/34), приет на 11-29 юли 2011 г.

⁵ Вж. по-горе становищата на третите страни (Б.ред.)

трудно, ако не и невъзможно (*Kablis*, § 96). Няма данни съдилищата да са се опитали да претеглят различните засегнати интереси, по-специално като преценят необходимостта от блокиране на достъпа до целите сайтове. Те са се ограничили да констатира, че главният прокурор и Роскомнадзор са упражнили дискреционните си правомощия. Според Съда обаче, за да съответства на Конвенцията, съдебният контрол трябва да отчита и факта, че като прави големи количества информация недостъпна, подобна мярка ограничава съществено правата на потребителите на интернет и има значителен косвен ефект (цитираното *Ahmet Yildirim*, § 66). В заключение Съдът намира, че осъществената намеса е имала прекомерни и произволни последици и че руското законодателство не е предоставяло на жалбоподателите степента на защита срещу злоупотреба, на която имат право по силата на върховенството на закона в едно демократично общество. Тъй като блокиращите мерки са били насочени към целите онлайн медии, свръх първоначално идентифицираното като незаконно съдържание, намесата не е оправдана по § 2 на чл. 10. Тя не е преследвала законна цел и не е била необходима в едно демократично общество. Следователно е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията.

Vladimir Kharitonov v. Russia

38-42. В този случай законовото основание за намесата е бил добавеният през 2012 г. чл. 15.1 от ЗИ, с който е създаден регистърът за имена на домейни, URL и мрежови адреси на уебсайтове със забранено в Русия съдържание. Определени са категориите подлежащо на блокиране незаконно уеб съдържание и процедурата за издаване на заповед. Съдът отбелязва със загриженост, че чл. 15.1 позволява на властите да наложат мярката за цял уебсайт, без разграничаване на законно и незаконно съдържание. Норма, която предоставя на изпълнителен орган толкова широка дискреция, води до риск от налагане на произволни и прекомерни забрани. В случая обаче посочената разпоредба не може да представлява правно основание за блокирането на достъпа до сайта на жалбоподателя, защото той не е имал попадащо в обхвата ѝ съдържание. Блокирането му е било автоматична последица от решението

на Роскомнадзор да добави към регистъра с блокирани материали IP адреса на сайта нарушител, споделян от много други сайтове. Включването в регистъра този IP адрес е било разрешено от закона, но Съдът трябва да прецени и неговото качество, т.е. дали е позволявал на жалбоподателя да съобрази поведението си и дали го е защитава от произволна намеса. Законът предоставя на Роскомнадзор широки правомощия по прилагането на заповедта за блокиране, но не изисква от него да провери дали адресът се използва от повече от един сайт или да прецени дали е нужно блокиране по IP адрес. Това прави практически възможно обхватът на заповедта да се разшири много отвъд незаконното съдържание, за което тя се отнася, както е станало в случая. Според жалбоподателя и становищата на третите страни милиони сайтове в Русия остават блокирани само защото имат еднакъв IP адрес с уебсайтове с незаконно съдържание. Общата хостинг услуга е широко разпространена и собствениците на отделни сайтове може и да не знаят за съдържанието на останалите, а доставчикът на хостинг услугата, който в случая е извън руската юрисдикция, не е обвързан от даденото от руските власти определение за незаконно съдържание. Която и споделена хостинг платформа да беше избрал жалбоподателят, би бил изправен пред риска властите да обявят за незаконно съдържание от друг сайт и решението им за неговото сваляне да не бъде изпълнено, което да доведе до блокиране. Законът не изисква жалбоподателят да контролира съдържанието на другите сайтове или изпълнението на решенията за сваляне на незаконно съдържание от тях, но поради предоставената на Роскомнадзор широка свобода той е бил принуден да търпи последиците от решението на властите само заради случайна връзка на инфраструктурно ниво между неговия сайт и друг сайт, който има незаконно съдържание. При тези обстоятелства Съдът не може да приеме, че законът е достатъчно предвидим.

43-47. По отношение на гаранциите срещу злоупотреба Съдът отбелязва, че и решението на Федералната служба за контрол на наркотиците, и заповедите на Роскомнадзор се били издадени без предварително уведомяване на лицата, чиито права и интереси могат да бъдат засегнати. Мерките

не са били одобрени от съд или друг независим орган. Законът не изисква предварителна оценка на въздействието им и не задължава Роскомнадзор да идентифицира потенциалните косвени последици от блокирането на IP адрес, макар това да е лесно технически. Относно прозрачността на механизма правителството изтъква, че на сайта на Роскомнадзор може да се направи справка за блокираните уебсайтове, като са посочени датата и номера на решението, от който орган е взето и на основание на коя законова разпоредба. Сайтът обаче не дава достъп до текста на решението, нито указания за неговите мотиви или за реда за обжалването му. Законът не предвижда уведомяване на трети засегнати лица и на жалбоподателя е бил отказан достъп до решението. В производството, в което той е оспорил косвения ефект на заповедта за блокиране, няма данни съдилищата да са съпоставили различните засегнати интереси, и по-конкретно необходимостта от блокиране на достъпа до всички уебсайтове с общ IP адрес. Съдилищата са се ограничили да констатира, че Роскомнадзор са действали съгласно буквата на закона. И в това решение Съдът подчертава, че при съдебния контрол трябва да се отчитат същественото ограничаване на правата на потребителите на интернет и значителния косвен ефект на подобна мярка. Несъвместимо с върховенството на закона е правната рамка да не установява гаранции, способни да защитят лицата от прекомерни и произволни последици от мерки като разглежданите. Когато изключителни обстоятелства оправдават блокирането на незаконно съдържание, органът, който го постановява, трябва да гарантира, че мярката е строго насочена към това съдържание и няма произволни или прекомерни последици, независимо от начина на нейното прилагане. Съдът отново подчертава, че препятстването на достъпа до законно съдържание или законни уебсайтове като косвена последица от мярка срещу незаконни такива представлява произволна намеса в правата на собствениците им. Той заключава, че по начина, по който е било приложено в настоящия случай, руското законодателство не отговаря на изискванията за предвидимост и не е предоставило на жалбоподателя дължимата му защита срещу злоупотреба (цитираното *Ahmet Yildirim*, § 67). Следователно намесата не е

била предвидена в закона и е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията.

Engels v. Russia

27-30. Правното основание за намесата в случая е бил отново чл. 15.1 от ЗИ, който предвижда включване в регистъра, съответно блокиране, и когато „със съдебно решение конкретно интернет съдържание е идентифицирано като представляващо информация, чието разпространение трябва да бъде забранено в Русия“. Обхватът на тази разпоредба е изключителен и несравним. За разлика от другата част на чл. 15.1, тя не дава на съдилищата и на засегнатите лица никакво указание за естеството или категориите онлайн съдържание, което може да бъде забранено, нито предвижда приложното ѝ поле да бъде очертано в подзаконов нормативен акт. Съдът намира, че подобна неясна и прекалено широка правна норма не отговаря на изискването за предвидимост. Тя не дава на собствениците на уебсайтове възможност да регулират поведението си, тъй като те не могат предварително да знаят какво съдържание подлежи на забраняване, и е в състояние да доведе до блокирането на достъпа до целия им уебсайт. Настоящият случай е пример за това как тази правна норма може на практика да доведе до произволни последици – националният съд не е намерил, че технологията за заобикаляне на филтри е незаконна в Русия или че предоставянето на информация за нея противоречи на руското право, нито е установил каквото и да било забранено от закона съдържание на сайта на жалбоподателя. Единственото основание за неговото решение е фактът, че въпросните технологии могат да дадат на потребителите възможност за достъп до екстремистко съдържание на друг уебсайт, който не е свързан с жалбоподателя и над чието съдържание той няма контрол. Преди да издаде заповедта за блокиране, съдът не е обсъдил нито една възможна законна употреба на тези технологии, които принципно са предназначени за напълно легитимни цели. Всички информационни технологии – от печатарската преса до интернет, са разработени за съхраняване, обработване и подреждане на информация. Те са неутрални по отношение на съдържанието, представляват средство за

съхраняване и достъп до съдържание и не могат да се приравняват със самото съдържание, независимо от неговия правен статус. Точно както печатница може да се използва за отпечатване на всичко – от училищен учебник до екстремистки памфлет, интернет запазва и предоставя богата информация, някои части от която могат да бъдат забранени по различни причини, специфични за конкретни юрисдикции. Ограничаването на информацията за технологиите за онлайн достъп до информация на основание, че те случайно могат да улеснят достъпа до екстремистки материали, не се различава от опита за ограничаване на достъпа до принтери и фотокопирни машини, тъй като те могат да бъдат използвани за възпроизвеждане на такъв материал. Блокирането на информация за такива технологии пречи на достъпа до цялото съдържание, до което спомагат да се достигне. При липсата на конкретно правно основание във вътрешното законодателство, Съдът намира, че подобна широкообхватна мярка е произволна.

31-35. Относно необходимите гаранции Съдът отново достига до извода, че поради предоставената на властите широка дискреция, за собствениците на сайтове е трудно или невъзможно да обжалват успешно съдебното решение (*Kablis v. Russia*, § 96). Законът не предоставя и процесуални гаранции срещу произволна намеса – потенциално засегнатите лица не биват уведомявани за искането на прокурора, нито участват в образуваното съдебно производство. Участието на местния интернет доставчик в него не е в състояние да му придаде състезателен характер, тъй като той предоставя възможност за достъп до милиони сайтове, чието съдържание не познава така, както го познават собствениците им, нито има интерес от изхода на процеса или правни ресурси за сериозна защита във всеки отделен случай. Не е направена оценка на въздействието на мярката, нито е обоснована необходимостта от незабавното ѝ изпълнение. В образуваното от жалбоподателя производство по оспорване на заповедта за блокиране на сайта съдът не се е опитал да намери баланса между различните засегнати интереси, като е следил единствено за спазването на буквата на закона. Както и в решенията по-

горе, Съдът намира, че съдебният контрол не съответства на изискванията на Конвенцията и подчертава, че е несъвместимо с върховенството на закона правната рамка да не установява гаранции, способни да защитят лицата от прекомерни и произволни последици на подобни мерки (вж. по-горе *Vladimir Kharitonov v. Russia*, §§ 46-47). Следователно намесата не е била предвидена в закона и е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията.

Bulgakov v. Russia

30-34. Жалбоподателят не оспорва, че достъпната на сайта му електронна книга е била забранен материал, чието разпространение представлява административно нарушение. Той обаче възразява срещу съдебните решения, които блокират достъпа до целия му сайт, и срещу продължаването на мярката дори и след премахването на книгата. Съдебното решение, от което произтича намесата, е постановено на основание чл. 10 (6) от ЗИ, позволяващ на властите да блокират всяко съдържание, чието разпространение подлежи на административна или наказателноправна санкция. Следователно доколкото решението е насочено към електронната книга, може да се приеме, че намесата е била „предвидена в закона“. Решението обаче не се ограничава до идентифициране на съдържанието, което трябва да бъде блокирано, а определя и начина на прилагане на мярката, като заимства формулата, използвана в заявлението на прокурора, с което се иска достъпът до екстремисткото съдържание да бъде блокиран чрез „добавяне на правила за филтриране на IP адреса на уебсайта според геолокацията“. Обяснена за лаици, тази формула изисква от интернет доставчика прилагането на технология за филтриране, годна да попречи на потребителите да се свързват с уебсайта, разположен на посочения IP адрес. С други думи, съдът е разпоредил блокирането на достъпа до незаконното съдържание чрез блокиране на достъпа до целия уебсайт, тъй като IP адреси имат само уебсайтовете, а не и техните отделни страници или секции. Непостоянната съдебна практика може да подкрепи предположението на жалбоподателя, че това се дължи на недостатъчни технически

познания, но факт е, че според представено по делото проучване този метод на блокиране е използван в хиляди случаи. Съдът отново напомня, че пълното блокиране на достъп до уебсайт е крайна мярка, сравнима със забраната на вестник или телевизионна станция. Практическото разширяване на обхвата на заповедта за блокиране далеч отвъд незаконното съдържание няма правно основание при обстоятелствата в случая. Приложената от съда формула не е разписана нито в закон, нито в подзаконов акт.

35-37. Изводите на Съда относно липсата на гаранции срещу произволните последици от мярката, липсата на състезателност в производството по налагането ѝ, обхвата на преценката на съдилищата и неспазването на изискването за прозрачност (решението за блокиране не се съобщава на собственика на сайта) са аналогични на тези, направени в резюмираните по-горе решения.

38-40. Във връзка с отказа мярката да бъде вдигната след премахването на незаконното съдържание Съдът отбелязва, че по-горе вече е установил отсъствието на правно основание за блокиране на целия сайт, след като е съдържал само една страница с екстремистки материал. Този извод за незаконосъобразност се прилага *a fortiori* и към продължаващото блокиране на сайта след премахването му. С оглед на направения анализ Съдът намира, че намесата в правата на жалбоподателя не е била предвидена в закона и следователно е налице нарушение на чл. 10.

По всяко от делата Съдът установява и нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 10 от Конвенцията. Отбелязва, че оплакванията по чл. 13 се основават на същите факти като тези по чл. 10, но има разлика в естеството на защитените от двете разпоредби интереси: докато чл. 13 предоставя процедурна гаранция – „право на ефективни правни средства за защита“, свойственото на чл. 10 процедурно изискване е допълващо по отношение на по-широката цел да се осигури зачитане на материалното право на свобода на изразяване. Жалбоподателите са имали защитими оплаквания по чл. 10, но руските съдилища не са разгледали същността им. Не са преценили законосъобразността, необходимостта и пропорционал-

ността на мерките или прекомерния им обхват, съответно въздействието им върху притежаваните от тях уебсайтове. По делото *Engels* не са отчели специфичния характер на информацията, а по делото *Bulgakov* – разликата между уебстраница и уебсайт.

• ДЕЛА НА СЕС

Като е приела разпоредбите от Закон № LXXVI от 2017 г. за прозрачността на организациите, които получават финансова подкрепа от чужбина, които налагат задължения за регистриране, деклариране и оповестяване на някои категории организации на гражданското общество, получаващи пряко или непряко чуждестранна подкрепа над определен праг, и предвиждат възможност за налагане на санкции на организациите, които не спазват посочените задължения, Унгария е въвела дискриминационни и необосновани ограничения по отношение на чуждестранните дарения за организации на гражданското общество в нарушение на задълженията си по чл. 63 ДФЕС и по членове 7, 8 и 12 от Хартата на основните права на Европейския съюз.

Решение на СЕС (голям състав) по дело [C-78/18](#)

(по иск на Европейската комисия)

7. ЗАЩИТА НА СОБСТВЕНОСТТА

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Съдът установява нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията поради задържането на закупена от дружеството жалбоподател стока, иззета като доказателство в наказателно производство срещу трети лица, въпреки решението на наказателния съд за връщането ѝ, постановено след тяхното оправдаване по обвинението в държане на склад на алкохолни напитки без бандероли.

Съдът не приема аргументите на правителството, че стоката е била задържана като доказателство и в междувременно започнатото административнонаказателно производство срещу самия жалбоподател, тъй като в по-късно воденото от него дело по ЗОДОВ съдилищата са констатирали, че отсъства акт в този смисъл. Постановеното отнемане на стоката пък е било отменено и не е подлежало на изпълнение. Бутилките алкохол не са били официално присъединени като веществени доказателства и в последващото наказателно производство срещу представител на вносителя на стоката за продажбата ѝ без бандероли, прекратено от прокуратурата поради липса на установени при разследването данни за извършено престъпление. Според Съда трудно може да се приеме, че в тези

две производства властите са имали право да задържат стоката след съдебното решение за връщането ѝ автоматично, без изискваните от българското законодателство съответни правни актове. Поради това той намира, че осъществената намеса не отговаря на изискването на чл. 1 от Протокол № 1 за законност.

Решение по делото [Avendi OOD v. Bulgaria \(no. 48786/09\)](#)

Съдът установява нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, тъй като съдебният изпълнител не е взел подходящи и достатъчни мерки за осигуряване изпълнението на съдебно решение в полза на жалбоподателките по ревандикационния им иск срещу частно лице. Начинът на провеждане на изпълнителното производство, общата му продължителност (17 години след започването му все още е било висящо) и несигурността, в която са живели жалбоподателките, а впоследствие и наследниците им, са нарушили справедливия баланс, който трябва да бъде постигнат между изискванията на обществен интерес и необходимостта от защита на правото им мирно да се ползват от притежанията си.

Решение по делото [Ugrinova and Sakazova v. Bulgaria \(no. 50626/11\)](#)

8. ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ

• ДЕЛА НА СЕС

Като е приела разпоредбите от Закон от 2017 г. за прозрачността на организациите, които получават финансова подкрепа от чужбина, които налагат задължения за регистриране, деклариране и оповестяване на някои категории организации на гражданското общество, получаващи пряко или непряко чуждестранна подкрепа над определен праг, и предвиждат възможност за налагане на санкции на организациите, които не спазват посочените задължения, Унгария е въвела дискриминационни и необосновани ограничения по отношение на чуждестранните дарения за организации на гражданското общество в нарушение на задълженията си по чл. 63 ДФЕС и по членове 7, 8 и 12 от Хартата на основните права на ЕС.

Решение на СЕС (голям състав) по дело [C-78/18](#) (по иск на Европейската комисия)

Членове 9, 10 и 14 от Директива 2006/123/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно услугите на вътрешния пазар трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат правна уредба на държава членка, съгласно която правото на юридическото лице, в което съдружникът или съдружниците, притежаващи заедно повече от половината от дяловия капитал с право на глас в него, и всички лица, имащи право да представляват същото, са граждани

на други държави членки, да придобива собственост върху намиращи се на територията на тази държава членка земеделски имоти е обвързано със задължението на съответните съдружници и представители да представят, от една страна, удостоверение за регистрация като пребиваващи в тази държава членка, и от друга страна, документ, свидетелстващ, че нивото им на владение на официалния език на същата държава членка им позволява да обсъждат въпроси от всекидневно или работно естество.

Решение на СЕС по дело [C-206/19](#)

Член 4, § 2, б. а) във вр. с чл. 2, § 1, б. в) от Рамково решение 2004/757/ПВР на Съвета за установяване на минималните разпоредби относно съставните елементи на наказуемите деяния и прилаганите наказания в областта на трафика на наркотици, както и членове 20, 21 и 49 от Хартата на основните права на ЕС трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат държавата членка да квалифицира като престъпление притежаването на значително количество упойващи или психотропни вещества както за лична консумация, така и за целите на трафика на наркотици, като същевременно остави тълкуването на понятието „значително количество упойващи или психотропни вещества“ на преценката на националните съдилища във всеки отделен случай, стига това тълкуване да е разумно предвидимо.

Решение на СЕС по дело [C-634/18](#)

9. ДРУГИ ПРАВА

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Съдът обявява за недопустимо като явно необосновано оплакването по чл. 13 от Конвенцията на родителите на Б.Р., убит от частни лица при прераснала в масово насилие съседска свада, че не са разполагали с ефективно средство за защита във връзка с твърдението си, че полицията не е предприела адекватни действия, за да защити живота на сина им. Ефективността на иска за вреди срещу полицията като средство за защита не е била подкопана от начина, по който случаят е бил разгледан от съдилищата. Те са приложили и установените по делото *Osman v. the United Kingdom* (no. 23452/94) критерии.

Решение по допустимостта по делото [Raynovi v. Bulgaria](#) (no. 53304/18)

Съдът припомня, че чл. 13 от Конвенцията изисква правилата относно разносните да не са в прекалена тежест на затворника, когато искът му относно условията в затвора е основателен (*Neshkov and Others v. Bulgaria*, nos. 36925/10 и др., § 184). С решенията по исковете на жалбоподателите по чл. 1 от ЗОДОВ те са осъдени да заплатят разноски, поради което Съдът намира, че към онзи момент не са разполагали с ефективно средство за

защита във връзка с оплакванията си по чл. 3 от Конвенцията.

Решение по делото [Chobanov and Koyrushki v. Bulgaria](#) (nos. 53942/16, 47398/17)

Съдът обявява за явно необосновани оплакванията на жалбоподателите по чл. 13 във вр. с чл. 3 от Конвенцията, тъй като те са се възползвали от новото компенсаторно средство за защита, въведено в Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража след пилотното решение по делото *Neshkov and Others v. Bulgaria* (nos. 36925/10 и др.), и на всички, с изключение на един, са присъдени обезщетения. По делото *Atanasov and Apostolov v. Bulgaria* ((dec.), nos. 65540/16, 22368/17, § 28) Съдът е приел нововъведените средства защита по оплаквания от условията в местата за лишаване от свобода за ефективни. Отхвърлянето на иска на един от жалбоподателите или ниският размер на присъдените суми не променят този извод.

Решения по делата [Ivanov and Others v. Bulgaria](#) (nos. 2727/19 и 6 дpyгу) и [Yordanov and Dzhelebov v. Bulgaria](#) (nos. 31820/18, 31826/18)

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Дадено поведение или дадена ситуация могат да бъдат определени като трафик на хора, попадащ в приложното поле на чл. 4 от Конвенцията, само ако са налице съставните елементи на международната дефиниция на трафика съгласно Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора и Протокола от Палермо. От гледна точка на чл. 4 понятието за трафик на хора се отнася както за вътрешния, така и за трансграничния трафик, независимо дали е свързан с организираната пресътпност или не.

Понятието „принудителен или задължителен труд“ по чл. 4 от Конвенцията цели да се предостави защита срещу тежка експлоатация като принудителната проституция, независимо дали е свързана с трафик на хора. Такова поведение може да има елементи на „робство“ или „принудително подчинение“ по смисъла на чл. 4, както и да повдига въпроси по друга разпоредба на Конвенцията. Въпросът дали дадена ситуация включва всички съставни елементи на „трафик на хора“ и/или поражда отделен проблем за принудителна проституция е фактически и трябва да бъде разгледан в светлината на всички обстоятелства в случая.

Позитивните задължения на държавите по чл. 4 включват приемане на законодателна и административна рамка за забрана и наказване на трафика на хора; при определени обстоятелства предприемане на оперативни мерки за защита на жертвите или потенциалните жертви; процедурно задължение за разследване на ситуациите на потенциален трафик. Принципите относно трафика са съответно приложими и в случаите на принудителна проституция.

Относно процедурното задължение по чл. 4 Съдът трябва да провери дали съответният жалбоподател е изложил защитими твърдения или дали са били налице начални (*prima facie*) доказателства, че е бил подложен на такова забранено третиране. В случаите на вероятен трафик властите трябва да предприемат разследване служебно, дори и без да е налице оплакване. Полицията и прокуратурата са в по-добро положение от жертвата да проведат разследването и действие или бездействие от страна на жертвата не може да оправдае бездействие от тяхна страна.

Решение на Голямото отделение по делото [S.M. v. Croatia \(no. 60561/14\)](#)

Фактите: Жалбоподателката е родена през 1990 г. Поради проблеми в семейството, в периода между 2000 г. и 2004 г. тя живяла в приемно семейство, а след това в център за деца и младежи.

На 27 септември 2012 г. жалбоподателката подала тѣжба срещу Т.М., като твърдяла, че през лятото на 2011 г. я е принуждавал да проституира. Свързал се с нея във фейсбук и се представил като приятел на родителите ѝ. Срещнали се и той обещал да ѝ намери работа. Тѣй като нямала основание да се съмнява в намеренията му, тя му се обадила и си уговорили нова среща, на която Т.М. ѝ обяснил, че трябва да предостави сексуални услуги на мъж и да раздели получените пари с него, като ѝ казал и каква сума да поиска. Жалбоподателката се възпротивила, а Т.М. я уверил, че ще трябва да прави това само докато ѝ намери подходяща работа. Откарал я в къща, където я очаквал мъж. След като му обяснила положението, той пожелал да ѝ плати без да му предоставя сексуални услуги, но когато напуснал стаята, Т.М., който подслушвал зад вратата, я зашлевил и ѝ казал, че трябва да прави само каквото ѝ е наредил. След този случай започнал да взема всеки ден от дома ѝ и да я транспортира до клиенти, отговорили на обява в социална медия. След време ѝ дал мобилен телефон и наел апартамент, в който да проституира и в който живеел и той, като

я държал постоянно под контрол. Жалбоподателката изпитвала страх от Т.М., който я наказвал физически, когато му се противопоставя. В началото на септември 2011 г., когато той отсъствал от апартамента за дълго, тя избягала при своя приятелка – М.И. След като осъзнал, че го е напуснала, Т.М. започнал да ѝ пише във фейсбук, като отначало я молел да се върне, защото я обича, а след това заплашвал нея и родителите ѝ.

Полицията претърсила колата на Т.М., в която намерила кондоми, и апартамента му, в който открила две автоматични пушки, амуниции и много мобилни телефони. Установила също, че Т.М. е бивш полицаи и е осъждан за сводничество с използване на принуда⁶ и за изнасилване. На 10 октомври 2012 г. Т.М. бил задържан и разпитан от полицията. На следващия ден полицията предала преписката на прокуратурата, която разпитала Т.М., жалбоподателката и М.И. Т.М. отрекъл да е принуждавал жалбоподателката да проституира. Твърдял, че тя е наела апартамента, за което ѝ заел пари и тя му ги върнала. Не живеел в него, а оставал само когато го покани, тъй като имали връзка. Тя го молела да я транспортира на различни места и подозирал, че проституира. Признал, че веднъж я е ударил. Жалбоподателката уточнила, че когато за първи път я завел да предостави сексуални услуги, Т.М. я измамил, че отиват при негов приятел, както и че когато решила да избяга от него, се обадила на М.И., чийто приятел дошъл да я вземе с такси и отишли в дома на М.И., където живяла няколко дни. Според показанията на М.И. в края на лятото жалбоподателката неочаквано дошла в дома ѝ, като обяснила, че се е уговорила с майка ѝ да остане у тях. Приятелят на М.И. споделил, че е разговарял с жалбоподателката, но не разказал подробности. М.И. знаела, че жалбоподателката проституира, но научила, че го прави за Т.М., едва когато дошла в дома им, много разстроена и уплашена. Разказала ѝ, че Т.М. редовно ѝ е нанасял побои. Според нея жалбоподателката проституирала доброволно, защото се

нуждаела от пари. Живяла с М.И. и майка ѝ около половин година и през това време Т.М. продължавал да ѝ праща съобщения чрез фейсбук. В някои я заплашвал, а в други я уверявал, че я обича и не може без нея.

На 6 ноември 2012 г. прокуратурата внесла обвинителен акт срещу Т.М. за сводничество с използване на принуда. Пред съда жалбоподателката предоставила допълнителна информация. Докато давала показания, Т.М. бил изведен от залата. Съдът приел за установено, че той е организиран мрежа за проституция, в която е била въвличена и жалбоподателката, но го оправдал, тъй като намерил за недоказано, че я е принудил да проституира, а обвинението било по този квалифициран състав и не можело Т.М. да бъде осъден по основния. Според съда показанията на жалбоподателката – основните доказателства, на които се основавало обвинението, нямали достатъчна тежест, тъй като били непоследователни, на места нелогични и в противоречие с показанията на М.И. Прокуратурата протестираща присъдата, но тя била потвърдена от въззивната инстанция. Жалбоподателката подала конституционна жалба с оплакване относно начина, по който наказателноправните механизми са били приложени в нейния случай. Конституционният съд я обявил за недопустима с мотиви, че се отнася за наказателно производство срещу трето лице.

Междувременно Бюрото по правата на човека към правителството на Хърватия признало официално на жалбоподателката статус на жертва на трафик на хора, което ѝ дало определени права.

Решението:

Предварителните възражения на правителството

214-215. По предмета на спора правителството посочва, че жалбата до Съда не съдържа твърдение за нарушение на чл. 4 от Конвенцията и макар че Съдът има право да

⁶ Съгласно чл. 195 от хърватския НК за сводничество се наказва:

...

(2) Който с користна цел организира или урежда предоставянето на сексуални услуги от друго лице.

(3) Който с користна цел принуждава или склонява друго лице да предоставя сексуални услуги чрез използване сила или заплахата за използване на сила, или измама.

разгледа жалбата по друга разпоредба на Конвенцията, в случая такава възможност не съществувала. Жалбоподателката възразява, че е била призната за жертва на трафик от Бюрото по правата на човека и е подчертала това обстоятелство в жалбата си.

216-219. Съдът напомня, че „случаят“, отнесен за разглеждане пред Голямото отделение, включва всички аспекти на жалбата, които са били разгледани от отделението, и че той има право да определи правната квалификация на твърдените в жалбата факти, като я разгледа по друга разпоредба на Конвенцията. Той не може да основе решението си на факти, които не се твърдят в жалбата, но няма пречка жалбоподателят да уточни или доразвие първоначалните си твърдения в хода на производството.

220-229. Жалбоподателката е подчертала, че е призната за жертва на трафик на хора и е повдигнала въпроса за процедурните задължения на държавата, като се е оплакала от безнаказаността на злоупотребата, на която твърди, че я е подложил Т.М. В отговор на становището на правителството подробно е анализирала приложимата национална правна уредба, която счита за недостатъчна да отговори на проблемите, произтичащи от трафика на хора. Според жалбоподателката националните власти неправилно са квалифицирали нейния случай като принудителна проституция, вместо като трафик. На базата на твърденията ѝ отделението е обявило оплакванията за допустими по членове 3, 4 и 8 от Конвенцията, но е разгледало случая само по чл. 4. Съдът приема, че фактическите твърдения на жалбоподателката са достатъчно общи, за да обхванат различните аспекти на процедурните задължения на властите да приложат ефективно относимите наказателноправни механизми. Той напомня, че безнаказаността може да се дължи на различни причини, сред които е и пропусъкът на компетентните органи ефективно да изяснят и обсъдят всички елементи на поведението, което противоречи на Конвенцията. С оглед на изложеното и доколкото оплакванията на жалбоподателката касаят пропуски при прилагането на относимите наказателноправни механизми, които според твърденията ѝ в крайна сметка са довели до безнаказаност, Съдът приема,

че тези оплаквания да достатъчно широки, за да му позволят да провери дали като цяло и въз основа на конкретните аспекти на случая, които счита за релевантни, националните власти са нарушили своите процедурни задължения по Конвенцията. В заключение Съдът отхвърля възражението на правителството по отношение на предмета на спора и приема, че от гледна точка на правната му квалификация случаят повдига правни въпроси по чл. 3, 4 и 8 от Конвенцията, а що се отнася до фактите, оплакването на жалбоподателката поставя въпроси във връзка с твърдяната безнаказаност за трафик на хора и принудителна проституция или, алтернативно, сводничество без използване на принуда, поради недостатъци при прилагането на наказателноправните механизми, т.е. в основата си то е от процедурно естество.

230-236. Правителството повдига и възражения по допустимостта. Поддържа, че чл. 4 от Конвенцията е неприложим в настоящия случай и че жалбата следва да бъде обявена за недопустима, тъй като касае изхода от вътрешното производство, по отношение на което Съдът има ограничени правомощия за проверка. Правителството не оспорва, че по принцип чл. 4 е приложим към трафика на хора, но смята, че в настоящия случай не е бил налице такъв. Позовава се на заключенията на националните съдилища, които според него са от значение за приложимостта на чл. 4, и освен това поддържа, че някои от елементите на фактическия състав на трафика на хора липсват – Т.М. не отнел личните документи на жалбоподателката, не взел вещите ѝ, тя разполагала с мобилен телефон и можела да се свърже с други лица, не била лишена от доходи и делеяла приходите си с Т.М., доброволно се съгласила да проституира. Правителството поддържа също, че случаите, в които едно лице се облагодетелства от проституирането на друго лице без прилагане на сила или принуда, не могат да попаднат в приложното поле на чл. 4, тъй като това би разширило обхвата му извън международната дефиниция за трафик на хора. Жалбоподателката счита възраженията на правителството за неубедителни. Подчертава, че твърденията ѝ пред националните власти несъмнено сочат, че е била жертва на трафик и че е повдигнала въпрос по чл. 4 от Конвенцията. Нещо

повече, положението ѝ на жертва на трафик било признато на национално ниво, на което обстоятелство и правителството се позовало в становището си пред отделението.

237-239. Съдът отбелязва, че Голямото отделение не е лишено от правомощието да провери допустимостта на жалбата, тъй като чл. 35, § 4 от Конвенцията позволява на Съда да отхвърли жалби, които счита за недопустими, на всеки етап на производството. Ето защо, дори в производството по същество и при спазване на правило 55 от Правилата на Съда, той може да преразгледа решението по допустимостта, когато стигне до заключение, че жалбата е следвало да бъде обявена за недопустима на някое от основанията, предвидени в първите три параграфа на чл. 35. По отношение на настоящия случай Съдът отбелязва, че правителството всъщност прави две възражения. Първото касае приложимостта на гаранциите на чл. 4 от Конвенцията и Съдът счита за по-подходящо да го обсъди след произнасянето си по обхвата на осигурената от тази разпоредба защита и на базата на внимателна преценка на всички обстоятелства в случая. Второто може да се разбира в смисъл, че жалбата е явно необоснована, тъй като оспорва изхода от вътрешното производство. Съдът обаче го отхвърля, като намира, че жалбата повдига комплексни въпроси, отнасящи се до тълкуването на чл. 4 от Конвенцията, и не може да се счита за явно необоснована.

Твърдяното нарушение на чл. 4 от Конвенцията

240. Жалбоподателката поддържа, че в нарушение на задълженията си по чл. 3, 4 и 8 от Конвенцията, националните власти не са приложили ефективно съответните наказателноправни механизми по отношение на твърденията ѝ за трафик на хора и сводничество със или, алтернативно, без използване на принуда.

241-243. Съдът счита, че въпросите, които се повдигат в настоящия случай, следва да бъдат разгледани през призмата на чл. 4 от

Конвенцията. Вярно е, че подобни проблеми могат да се поставят и по чл. 3 (напр. *M. and Others v. Italy and Bulgaria*, no. 40020/03, § 106), а също и по чл. 8 (*V.C. v. Italy*, no. 54227/14, §§ 84-85), но в практиката си Съдът е бил склонен да прилага чл. 4, когато се касае за трафик на хора (*Rantsev v. Cyprus and Russia*, no. 25965/04, §§ 252 и 336; *C.N. and V. v. France*, no. 67724/09, § 55; *C.N. v. the United Kingdom*, no. 4239/08, § 84; *J. and Others v. Austria*, no. 58216/12, § 123). Съдът счита, че този подход му позволява да постави възможните въпроси за малтретиране (по чл. 3) и злоупотреба с физическия и психически интегритет (по чл. 8) в техния общ контекст, а именно трафик на хора и сексуална експлоатация. Всъщност оплакванията за малтретиране и злоупотреба са неразривно свързани с трафика и експлоатацията, когато това са твърдените цели, за които са били причинени.

244-249. Отделението е отбелязало оплакването на жалбоподателката пред националните власти, че е била психически и физически принуждавана от Т.М. да простикуира, което е довело и до признаването ѝ за жертва на трафик на хора. То е решило да разгледа случая по чл. 4 от Конвенцията, като не е счело за необходимо да определи дали твърдяното третиране съставлява робство, принудително подчинение или принудителен или задължителен труд, тъй като трафикът на хора сам по себе си, както и използването за проституиране по смисъла на чл. 3 (а) от Протокола от Палермо⁷ и чл. 4 (а) от Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, чл. 1 от Конвенцията на ООН за преследване на търговията с хора и експлоатацията на чужда проституция от 1949 г. и Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените попадат в обхвата на чл. 4 от Конвенцията. Като се е позовало на общите принципи, развити в цитираното решение *Rantsev* (§§ 272-289), то е приело, че оплакванията на жалбоподателката имат три аспекта: 1) дали на национално ниво е била налице подходяща правна рамка; 2) дали жалбоподателката е

⁷ Протокол за предотвратяване, възпиране и наказване на трафика на хора, особено жени и деца, допълващ

Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност

получила подходящо съдействие и подкрепа, за да се справи със страха и напрежението докато е свидетелствала срещу Т.М.; 3) дали националните власти са спазили процедурните си задължения. В първите два аспекта отделението не е установило неизпълнение на задълженията на властите, но по отношение на третия аспект е приело, че няма данни те да са направили сериозен опит за задълбочено разследване на всички обстоятелства от значение за преценката дали Т.М. е принудил жалбоподателката да проституира, както и че при оценката на показанията ѝ не са отчели възможното отражение на преживяната психична травма върху способността ѝ да обясни ясно и последователно как е била експлоатирана. Поради това е намерило нарушение на чл. 4 от Конвенцията (с мнозинство от 6 гласа срещу един).

250-259. Жалбоподателката поддържа, че властите неправилно са квалифицирали като принуждаване към проституция твърденията ѝ, които несъмнено сочели на трафик на хора. Като се позовава на мониторингови доклади за Хърватия тя твърди, че това е общ проблем, който води до безнаказаност в много случаи на трафик. Жалбоподателката подчертава също, че по време на наказателното производство се е страхувала сериозно от Т.М., който я заплашвал, но не можело да се твърди, че е била пасивна: три пъти дала показания, предоставила подробна информация за събитията и посочила всички възможни свидетели, но бил разпитан само един. Като жертва на трафик, от нея не можело да се очаква да направи повече и да заеме позицията на прокуратурата, която била длъжна да проведе ефективно разследване *ex officio*. Жалбоподателката твърди, че прокуратурата и съдът не са осигурили, всеки в рамките на своята компетентност и ако е необходимо в сътрудничество помежду си, вземането на необходимите мерки, за да не остане престъплението ненаказано. Според нея те трябвало да преквалифицират деянието, така че Т.М. да бъде наказан поне по основния състав, но останали пасивни, прехвърляйки си отговорността, а съдилищата показали липса на чувствителност към емоционалната травма на жертвите на трафик. В резултат на това тя останала незащитена, в т.ч. и от бъдеща злоупотреба от страна на Т.М. Правителст-

вото изтъква усилията, полагани в Хърватия за борба с трафика на хора, в т.ч. обучение на съдии, прокурори и полицаи, каквото преминали и някои от работилите по случая на жалбоподателката, както и получената от нея закрила и подкрепа. Относно изпълнението на процедурното задължение на държавата правителството счита, че националните власти са провели надлежно разследване въз основа на твърденията на жалбоподателката, която не поискала събиране на други доказателства и не се оплакала на национално ниво в това отношение. Националните съдилища се произнесли на базата на установените факти и заключенията им не могли да се считат за произволни. Според правителството изменението на обвинението би съставлявало неоправдана намеса.

260-275. По делото участват със становища Групата от експерти за борба с трафика на хора (GRETA) и редица представители на академичните среди. GRETA отбелязват, че една от основните цели на Конвенцията за борба с трафика на хора е да осигури ефективно разследване и преследване, но мониторингът показва значително несъответствие между броя на установените жертви на трафик, от една страна, и броя на наказателните преследвания и осъждания, от друга. Като част от причините за това GRETA посочват проблемите с показанията на жертвите, с надеждността на свидетелите, които могат да променят показанията си, и с липсата на достатъчно доказателства. Подчертават, че понякога жертвите се страхуват от отмъщение, ако дадат показания, или не вярват в ефективността на наказателната система, като в същото време често единствените доказателства са показанията на жертвата и обясненията на обвиняемия, който отрича. В такива случаи пропускат на обвинението да подкрепи показанията на жертвата с други доказателства, като показания на обслужени от нея клиенти, на членове на НПО, които могат да свидетелстват за психичното ѝ състояние, на съседите, както и с експертни становища или финансови разследвания, може да доведе до оправдаване на обвиняемия. Като една от важните причини за този изход GRETA сочат липсата на обучение и специализация на следователите, прокурорите, съдиите и адвокатите по въпросите на трафика на хора,

което може да доведе до предубеждение към жертвите му и липса на чувствителност към техните проблеми. Според сведенията на GRETA това се отнася и за Хърватия, където случаите на наказателно преследване за трафик на хора са редки; жертвите не са надлежно информирани за правата си и подпомагани да ги упражняват и имат резерви да съдействат на властите; съдиите не са достатъчно запознати с особената уязвимост на жертвите и на GRETA са известни примери, в които вместо за трафик обвиняемите са преследвани за други престъпления, по-специално принуждаване към проституция, и са получили по-леки присъди. GRETA са отправили към хърватските власти и препоръки относно защитата на жертвите и свидетелите като една от необходимите съгласно Конвенцията за борба с трафика на хора мерки. Накрая, GRETA обръщат внимание на „злоупотребата с уязвимост“ като едно от „средствата“ на трафика на хора. Посочват, че установяването на уязвимост на жертвата е важно в много отношения в случаите на трафик, тъй като уязвимостта може да бъде ключов индикатор за идентифициране на жертвите и правилната ѝ оценка може да спомогне за тяхната подкрепа и закрила. Доказателствата за злоупотреба с уязвимо положение може да не са толкова ясни, колкото при други средства, например употребата на сила, и затова е важно във фазата на разследването да бъдат привлечени специалисти – психолози, социални работници или представители на НПО, работещи с жертви на трафик, за да се осигури, че доказателствата ще бъдат адекватно събрани и представени пред съда. В становището на Докторантската клиника по международно право на правата на човека при правния факултет в Екс-ан-Прованс се сочи, че с оглед на практиката на Съда и на още някои международни юрисдикции проституцията, когато е свързана с трафик на хора и с присъщи на робството практики, следва да се класифицира като робство (сексуално) по смисъла на чл. 4 от Конвенцията, както и че когато е използвана от друго за получаване на икономическа облага, тя представлява трафик, но в този контекст „експлоатацията“ трябва да се свързва с упражняване на принуда *de facto*, т.е. дори жертвата да е започнала да проституира доброволно, използването ѝ от

трето лице ще бъде индигия за някаква форма на принуда към проституиране. Обръща се внимание и че проституиращите, особено жените, са признати за уязвима група в различни международни актове, като тази уязвимост в някои случаи се усилва по икономически или расови причини, и за нея трябва да се държи сметка в контекста на задължението за разследване и оценката на показанията на жертвата, които могат да бъдат непоследователни в резултат на третирането ѝ и това не е достатъчно за да се направи извод, че са лъжливи, а е важно да се съберат още доказателства за положението. Изследователският център *L'altro diritto onlus* на Флорентинския университет подчертава, че в международното право е всеобщо призната необходимостта от криминализиране не само на трансграничния, но и на вътрешния трафик, за чиито жертви е установено, че са по-големият брой, и счита за важно Съдът да признае и двата вида за съставни елементи на трафика на хора. Според това становище проблемът за експлоатирането на проституцията не може да се извади от контекста на трафика на хора, както е направило отделението в настоящия случай, и в тази връзка се поставят много чувствителни въпроси, по които мненията се различават – по-специално едни схващат проституцията като унижителна и експлоатационна практика сама по себе си, а други я считат за форма на труд – и като се е позовавало на конвенцията на ООН от 1949 г., в която е възприет много противоречив подход към проституцията и нейното експлоатиране, отделението е повдигнало въпроса за неутралитета на Съда в този дебат. Според становището на групата изследователи *Bénédicte Bourgeois* (Мичигански университет), *Marie-Xavière Catto* (Парижки университет I Panthéon-Sorbonne) и *Michel Erpelding* (Институт по процесуално право Max Planck, Люксембург), от решението на Съда по делото *Siliadin v. France* (по. 73316/01) следва, че трите понятия по чл. 4 от Конвенцията (робство, принудително подчинение и принудителен или задължителен труд) се отнасят до различни форми на експлоатация, но с цитираното по-горе решение по делото *Rantsev* Съдът е внесъл в обхвата на чл. 4 допълнително понятие – това за трафика на хора, за което авторите на становището нямат съмнение, че е

същностно свързано с понятието за човешката експлоатация и съответно попада в приложното поле на чл. 4. Те обаче считат, че мотивите на Съда в решението *Rantsev* са непоследователни и смесват понятията за трафик на хора и робство, както и че съществуват много неясноти относно обхвата на тези понятия, по-специално по въпроса за прага на суровост, с който се свързва определено поведение. В това становище се подчертава още, че международната дефиниция на трафика не определя елемента сексуална експлоатация, тъй като при изготвянето на Протокола от Палермо не е било постигнато съгласие, и Съдът трябва да дефинира „експлоатация“, като използва доктрината за автономното понятие. И накрая, според това становище понятието за принудителна проституция се отнася до сходен, но на практика отделен въпрос от изнасилването и сексуалното робство; то предполага финансова облага за извършителя. Авторите му смятат, че Съдът би могъл да обмисли възможността да направи заключения от определението за принудителна проституция в международното наказателно право, за да дефинира това понятие в международното право на правата на човека.

1. Уводни бележки

276-278. Съдът намира, че с оглед на твърденията на страните и представените по делото становища настоящият случай му позволява да изясни някои аспекти на практиката си относно трафика на хора с цел използване за проституиране. Той трябва да обсъди и извода в § 54 от решението на отделението, че „трафикът на хора сам по себе си, както и използването с цел проституиране ... попадат в обхвата на чл. 4 от Конвенцията“. Съдът пристъпва към разглеждане на въпроса за материалния обхват на чл. 4, като отбелязва, че първо ще обобщи стандартите, приложими към трите употребени в него понятия, след което ще обсъди от гледна точка на чл. 4 въпросите за трафика на хора и за „използването на друго лице с цел проституиране“ и накрая ще се занимае с позитивните задължения на държавите по чл. 4.

2. Обхват на чл. 4 от Конвенцията

a) Трите понятия по чл. 4 от Конвенцията

279. Съдът отбелязва, че Конвенцията не дефинира понятията робство, принудително подчинение и принудителен или задължителен труд, поради което при определянето на материалния обхват на чл. 4 той се е ръководил от различни международноправни актове.

280. По отношение на понятието „робство“ в ранната си практика Съдът се е позовавал на Конвенцията за премахване на робството от 1927 г., която го дефинира като „положение или състояние на човек, върху когото се упражняват някои или всички правомощия, присъщи на правото на собственост“. По отношение на понятието „принудително подчинение“ Съдът е вземал предвид практиката на Европейската комисия по правата на човека и Допълнителната конвенция за премахване на робството, търговията с роби и институтите и обичаите, сходни с робството от 1956 г. Приел е, че то следва да се разбира като наложено с принуда задължение на дадено лице да предоставя услугите си (цитираното *Siliadin*, §§ 122-125) и че принудителното подчинение съответства на „утежнен“ случай на принудителен или задължителен труд (цитираното *C.N. and V. v. France*, § 89-91).

281-285. Що се отнася до понятието „принудителен или задължителен труд“, по делото *Van der Mussele v. Belgium* (по. 8919/80, § 32) Съдът е приел, че макар и в документите на Съвета на Европа по изготвянето на Конвенцията да липсват ясни указания, е очевидно, че текстът на чл. 4 се основава до голяма степен на Конвенция № 29 на МОТ, и като отправна точка при тълкуването му следва да се използва дадената в нея дефиниция: всяка работа или служба, изисквана от лице под заплахата на каквото и да е наказание и за която това лице не се е съгласило доброволно да я извършва. Въз основа на тази дефиниция Съдът е подчертал, че понятието „труд“ в чл. 4, § 2 от Конвенцията следва да се разбира в по-широкия смисъл на „всяка работа или служба“. По отношение на характера на труда е отбелязал, че с „принудителен“ се има предвид, че той се полага под физическа

или психическа принуда, а „задължителен“ се отнася за ситуация, в която трудът се изисква „под заплахата на някакво наказание“ и се упражнява против волята на засегнатото лице, т.е. не се предлага доброволно. Съдът е уточнил, че понятието „наказание“ следва да се разбира широко като каквото и да било наказание, както и че при наличие на риск, сравним със заплахата от наказание, следва да се придаде относителна тежест на доводите във връзка с „предварителното съгласие“ за осъществяване на дейността (напр. *Van der Mussele*, §§ 34-37). В по-късната си практика Съдът допълнително е изяснил някои от елементите на понятието „принудителен или задължителен труд“. По делото *Siliadin v. France* (§§ 114-120) той е трябвало да обсъди степента, в която третиране, по същество асоциирано с трафика на хора, попада в приложното поле на чл. 4. Като се е позовал на изводите си в решението *Van der Mussele*, Съдът е допълнил, че понятието „наказание“ обхваща и всяка ситуация, която е еквивалентна с оглед на възприеманата сериозност на заплахата, а по отношение „съгласието“ се е позовал на липсата на избор. В решението *C.N. and V. v. France* (§ 77) той е обяснил, че „наказанието“ може да стига до физическо насилие или ограничение, но може да приеме и не толкова явни форми, като заплаха нелегален работник да бъде предаден на полицията или на имигрантските власти. По скорошното дело *Chowdury and Others v. Greece* (no. 21884/15, § 96) Съдът е подчертал относително понятието за съгласие, че когато работодател злоупотребява с властта си или се възползва от беззащитността на работниците си за да ги експлоатира, те не предлагат труда си доброволно. Така той е приел, че предварителното съгласие на жертвата не е достатъчно за да изключи определянето на работата като „принудителен труд“ и че въпросът дали едно лице предлага труда си доброволно е фактически и следва да се разглежда в светлината на всички обстоятелства в случая.

б) Трафикът на хора и чл. 4 от Конвенцията

286-293. По въпроса за приложимостта на чл. 4 към трафика на хора Съдът напомня принципите, установени по делото *Rantsev*. В решението си по това дело, което Съдът

определя като най-важното развитие в практиката му по въпросите на трафика с цел сексуална експлоатация, той е обосновал приложимостта на чл. 4, като е подчертал специалните характеристики на Конвенцията и факта, че тя е „жив инструмент“, който следва да се тълкува в светлината на съвременните условия. При това повишаващите се стандарти в сферата на защитата на правата на човека и основните свободи съответно и неминуемо изискват по-голяма строгост при преценката на нарушения на основни ценности на демократичното общество. Поради увеличаването на случаите на трафик на хора, както и на мерките за справяне с него, Съдът е счел за уместно да провери доколко трафикът сам по себе си е в разрез с духа и целта на чл. 4, така че да попада в обхвата на осигурената от него защита (§§ 277, 279). По този въпрос Съдът е подчертал, че без никакво съмнение трафикът на хора застрашава човешкото достойнство и основните свободи на жертвите и не може да се счита за съвместим с демократичното общество и защитените от Конвенцията ценности. Предвид задължението да тълкува Конвенцията в светлината на съвременните условия Съдът е приел, че не е необходимо да определя дали третирането, което е предмет на оплакването, представлява „робство“, „принудително подчинение“ или „принудителен или задължителен труд“ и че „трафикът на хора по смисъла на чл. 3 (а) от Протокола от Палермо и чл. 4 (а) от Конвенцията за борба с трафика на хора на Съвета на Европа сам по себе си попада в приложното поле на чл. 4 от Конвенцията“, ако са налице всички елементи на състава му съгласно международната дефиниция (действие, средство, цел). По следващи дела той се е позовавал на установените в *Rantsev* принципи и е дал допълнителни разяснения. Например по цитираното *J. and Others v. Austria* (§ 104) е посочил, че установените елементи на трафик на хора – третирането на човешки същества като стока, близкото наблюдение, ограничаването на придвижването, използването на насилие и заплахи, лошите условия за живот и труд и малкото или въобще липсващо заплащане – попадат и в трите категории забранено от чл. 4 поведение, а по цитираното *Chowdury and Others* (§ 93) е изтъкнал, че „използването за труд е една от формите на експлоатация

съгласно дефиницията за трафик на хора, което подчертава неразривната връзка между принудителния или задължителен труд и трафика“. Изводът, че трафикът на хора попада в приложното поле на чл. 4, намира опора и в сравнението на съществени елементи на понятията по чл. 4, както те са тълкувани от Съда (§§ 279-285 по-горе), и фактическия състав на трафика на хора. Такъв подход към трафика е обоснован убедително и в относимите материали на МОТ, които винаги са имали ключова роля при определянето на обхвата на гаранциите по чл. 4 от Конвенцията. Съдът отбелязва и че трафикът на хора е всеобщо признат за тежко престъпление, което включва, *inter alia*, сексуалната експлоатация, и е криминализиран от всички държави – членки на Съвета на Европа.

294-295. Съдът подчертава също така, че приложното поле на Конвенцията за борба с трафика на хора се различава от това на Протокола от Палермо, тъй като тя се прилага към всички форми на трафик – вътрешен или трансграничен, свързан или не с организираната престъпност, докато Протоколът се прилага само към трансграничния трафик на хора с участието на организирана престъпна група. Според Съда няколко съображения диктуват да се следва подходът на Конвенцията за борба с трафика на хора на Съвета на Европа. Първо, изключването на категория жертви на трафик по смисъла на Конвенцията за борба с трафика на хора от защитата по Конвенцията за правата на човека би било в противоречие с предмета и целта ѝ като инструмент за защита на индивидуалните човешки същества, което налага нейните разпоредби да се тълкуват и прилагат по такъв начин, че гаранциите ѝ да са практически и ефективни. В тази връзка Съдът отбелязва, че видно от материалите и становищата по делото понастоящем вътрешният трафик е най-разпространената форма на трафик. Второ, Съдът вече е приел, че позитивните задължения на държавите по чл. 4 от Конвенцията следва да се тълкуват в светлината на Конвенцията за борба с трафика на хора (цитираното *Chowdury and Others*, § 104). Трето, ограничението в обхвата на Протокола от Палермо е относително, тъй като прочитът му съвместно с Конвенцията на ООН срещу трансна-

ционалната организирана престъпност (вж. чл. 34 § 2), на която се основава, показва, че Протоколът фактически забранява трафика независимо от наличието на трансграничен елемент или участието на организирана престъпна група.

296-297. Ето защо Съдът намира, че от гледна точка на чл. 4 от Конвенцията понятието за трафик на хора обхваща трафика – вътрешен или транснационален, свързан или не с организираната престъпност, ако са налице съставните елементи на международната дефиниция за трафик на хора в Конвенцията за борба с трафика на хора и Протокола от Палермо. Следователно такова поведение или такова ситуация на трафик попадат в приложното поле на чл. 4 от Конвенцията. Това обаче не изключва възможността при конкретните обстоятелства в даден случай определена форма на поведение, свързано с трафик на хора, да повдигне и въпрос по друга разпоредба на Конвенцията.

в) Използването за проституиране и чл. 4 от Конвенцията

298-299. Съдът отбелязва, че както е посочено в становището на *L'altro diritto onlus*, в дискусиата по тази форма на експлоатация се поставят много чувствителни въпроси по отношение на принципното схващане за проституцията – дали тя може да бъде доброволна или винаги представлява принудителна форма на експлоатация. По единственото дело, в което е стоял такъв проблем – *V.T. v. France* (по. 37194/02, §§ 24-27 и 35), Съдът е отбелязал съществените разлики в подхода на отделните правни системи към проституцията. При конкретните обстоятелства той не е счел за необходимо да обсъди дали проституцията сама по себе си противоречи на Конвенцията, по-специално на чл. 3, но е подчертал, че ако е принудителна, тя е несъвместима с човешкото достойнство и именно в случаите, в които едно лице е принудено да започне или да продължи да проституира, възниква проблем по чл. 3. Подобно на това Съдът е приел, че в отсъствието на принуда върху жалбоподателката да продължи да проституира, не може да се счита, че тя е била заставена да упражнява „принудителен или задължител-

лен труд“ по смисъла на чл. 4 от Конвенцията.

300-302. Като се позовава на анализа на практиката си по чл. 4 от Конвенцията (§§ 281-285 по-горе), Съдът намира, че понятието „принудителен или задължителен труд“ в тази разпоредба цели да се предостави защита срещу тежка експлоатация като принудителната проституция, независимо дали при конкретните обстоятелства в даден случай тя е свързана със специфичния контекст на трафика на хора. Освен това всяко такова поведение може да има елементи, които позволяват да бъде квалифицирано като „принудително подчинение“ или „робство“ по чл. 4, както и може да повдига въпроси по друга разпоредба на Конвенцията. В тази връзка, Съдът подчертава, че „принудителен“ може да включва и не толкова явните форми на принудата, идентифицирани от Съда в практиката му (§§ 281-285 по-горе), както и в документи на МОТ и други международни материали. Съдът подчертава също, че въпросът дали конкретна ситуация включва всички елементи на „трафика на хора“ (действие, средства, цел) и/или поражда отделен проблем за принудителна проституция е фактически въпрос, който трябва да бъде разгледан в светлината на всички относими обстоятелства в случая.

в) Извод по отношение на материалния обхват на чл. 4

303. В заключение Съдът намира, че:

1) Трафикът на хора попада в приложното поле на чл. 4 от Конвенцията. Това обаче не изключва възможността при конкретните обстоятелства на даден случай определено поведение, свързано с трафик на хора, да повдигне и въпрос по друга разпоредба на Конвенцията (§ 297 по-горе).

2) Дадено поведение или дадена ситуация могат да бъдат определени като проблем на трафик на хора, обхванат от чл. 4, само ако са налице съставните елементи (действие, средства, цел) на международната дефиниция на трафика съгласно Конвенцията за борба с трафика на хора и Протокола от Палермо. От гледна точка на чл. 4 от Конвенцията понятието за трафик на хора се отнася както за вътрешния, така и трансграничния трафик, независимо дали е

свързан с организираната престъпност или не (§ 296 по-горе).

3) Понятието „принудителен или задължителен труд“ по чл. 4 от Конвенцията цели да се предостави защита срещу тежка експлоатация като принудителната проституция, независимо дали при конкретните обстоятелства в даден случай тя е свързана със специфичния контекст на трафика на хора. Всяко такова поведение може да има елементи, които позволяват да бъде квалифицирано като „робство“ или „принудително подчинение“ по чл. 4, както и може да повдига въпроси по друга разпоредба на Конвенцията (§§ 300-301 по-горе).

4) Дали дадена ситуация съдържа всички съставни елементи на „трафик на хора“ и/или поражда отделен проблем за принудителна проституция, е фактически въпрос, който трябва да бъде разгледан в светлината на всички относими обстоятелства в случая (§ 302 по-горе).

3. Позитивните задължения на държавите по чл. 4 от Конвенцията

а) Обхват на позитивните задължения на държавата по отношение на трафика на хора и принудителната проституция

304-305. Естеството и обхватът на позитивните задължения по чл. 4 са определени от Съда в решението *Rantsev* (§§ 283-288), в което той е установил основните принципи по отношение на трафика на хора. Припомнил е, че чл. 4, подобно на чл. 2 и чл. 3, охранява една от основните ценности на демократичното общество, както и че за разлика от повечето материални разпоредби на Конвенцията, чл. 4, § 1 не допуска дерогация по чл. 15, § 2 дори и в случай на извънредно положение, застрашаващо съществуването на нацията. При преценката дали е налице нарушение на чл. 4 следва да се вземе предвид приложимата законова рамка, като съвкупността от гаранции по националното право трябва да осигурява практическа и ефективна защита на правата на жертвите или потенциалните жертви на трафик. Съответно, наред с наказателноправните мерки чл. 4 изисква регулиране на търговските дейности, които често служат като прикритие за трафика на хора. Освен това имиграционните правила трябва да съобразяват възможното окуражаване,

улесняване или толериране на трафика. По делото *Siliadin* (§§ 89 и 112) Съдът е приел, че чл. 4 налага на държавите позитивното задължение да криминализират и преследват ефективно всеки акт, целящ да държи лице в положение на робство, принудително подчинение или принудителен или задължителен труд. За тази цел те са длъжни да приемат законодателна и административна рамка, която да забранява и да наказва трафика на хора. Протоколът от Палермо и Конвенцията за борба с трафика на хора подчертават необходимостта от глобален подход в борбата с трафика, т.е. наред с мерките за наказване на извършителите трябва да се предвидят и мерки за превенция и за защита на пострадалите. Подобно на чл. 2 и чл. 3 от Конвенцията, при определени обстоятелства чл. 4 може да изисква от държавите да предприемат и оперативни мерки за защита на жертвите или потенциалните жертви на трафик. За да възникне позитивно задължение за такива мерки е необходимо да се докаже, че на властите са били или е следвало да бъдат известни обстоятелствата, пораждащи обосновано съмнение, че лицето е станало или е в реална и непосредствена опасност да стане жертва на трафик или експлоатация. В такъв случай чл. 4 ще бъде нарушен, ако те не вземат в рамките на правомощията си подходящи мерки. Задължението за оперативни мерки обаче трябва да се тълкува по такъв начин, че на властите да не бъде налагана невъзможна или прекомерна тежест (*Osman v. the United Kingdom*, по. 23452/94 §§ 115-117). Относно преценката за пропорционалност на позитивните задължения Съдът е отбелязал, че Протоколът от Палермо изисква държавите да се погрижат за физическата безопасност на жертвите на трафик, които се намират на територията им, да изработят всестранни политики и програми за борба с трафика и за предотвратяването му и да предоставят подходящо обучение на правоохранителните и имиграционните служители. Подобно на чл. 2 и чл. 3 от Конвенцията, чл. 4 налага и процедурно задължение за разследване на случите на вероятен трафик, като не се изисква оплакване от жертвата или неин близък – когато узнаят за случая, властите трябва да предприемат действия служебно. За да бъде разследването ефективно, то трябва да е независимо от замесените в случая, както и

да е годно да доведе до идентифициране и наказване на отговорните лица, което се отнася за средствата, а не за резултата. Във всички случаи се изисква своевременност и разумна експедитивност, но когато има възможност за извеждане на лицето от опасната ситуация, разследването трябва да бъде предприето спешно. Жертвите или техните близки трябва да участват в производството в степента, необходима за защитата на техните законни интереси.

306-307. От горното следва, че общата рамка на позитивните задължения по чл. 4 от Конвенцията включва: 1) задължение да се приеме законодателна и административна рамка за забрана и наказване на трафика на хора; 2) задължение при определени обстоятелства да се предприемат оперативни мерки за защита на жертвите или потенциалните жертви на трафик; 3) процедурно задължение за разследване на ситуациите на потенциален трафик. По принцип първите два аспекта на позитивните задължения могат да се разглеждат като материални, докато третият се отнася до (позитивното) процедурно задължение на държавите. Предвид концептуалната близост между трафика на хора и принудителната проституция от гледна точка на чл. 4, Съдът счита, че принципите, приложими към трафика на хора, са съответно приложими и в случаите на принудителна проституция.

б) Процедурните задължения на държавата по отношение на трафика на хора и принудителната проституция

308-311. Процедурното задължение по чл. 4 от Конвенцията по същество се отнася до задължението на националните власти да приложат на практика съответните създадени наказателноправни механизми за забрана и наказване на поведението, което е в противоречие с тази разпоредба. Това включва изискване за ефективно разследване на твърдения за третиране в противоречие с чл. 4. Съдържанието на това процедурно задължение в случай на трафик на хора е определено общо по делото *Rantsev*, като до голяма степен е черпено от трайната практика на Съда по чл. 2 и чл. 3 от Конвенцията. Съдът не вижда причина да ревизира този добре установен подход, но счита за важно да изложи, доколкото е

относимо и подходящо, някои допълнителни принципи.

312-315. Той отбелязва преди всичко, че е възможно общият обхват на позитивните задължения на държавата да се различава в случаите на третиране в нарушение на Конвенцията с участието на представители на държавата и в случаите на насилие от страна на частни лица, но процедурните изисквания са сходни (напр. *Hovhannisyan v. Armenia*, по. 18419/13, § 55). Те се отнасят главно до задължението на властите да започнат и проведат ефективно разследване, годно да доведе до установяване на фактите и до идентифициране и евентуално наказване на отговорните лица. Властите трябва да действат служебно веднага след като въпросът бъде поставен на вниманието им и не могат да оставят на инициативата на жертвата отговорността за провеждането на каквито и да било процедури. Процедурното задължение е за средства, а не за резултат. Не съществува абсолютно право на наказателно преследване или осъждане на което и да било лице, ако в усилията за търсене на отговорност от извършителите на престъпления няма виновно допуснати пропуски (*A, B and C v. Latvia*, по. 30808/11, § 149, с още препратки). Фактът, че разследването приключва без конкретни или със само частични резултати сам по себе си не е индикация за пропуски. Освен това процедурното задължение не трябва да бъде тълкувано по такъв начин, че да налага на властите непосилна или прекомерна тежест.

316-320. Независимо от това властите трябва да предприемат всички разумни стъпки, които са във възможностите им, за да съберат доказателства и да изяснят фактите по случая. По-специално, заключенията от разследването трябва да се основават на щателен, обективен и безпристрастен анализ на всички релевантни обстоятелства. Пропускът да се проследи очевидно налагаща се линия на разследване подкопава в значителна степен способността на разследването да установи фактите и да идентифицира отговорните лица (цитираното *J. and Others v. Austria*, § 107). Съдът трябва да бъде предпазлив да не влиза в ролята на първоинстанционен съд по фактите, освен когато това е неизбежно, но следва да осъществи „особено щателно

разглеждане“, дори и когато вече са били проведени вътрешно производство и разследване. В контекста на чл. 2 и чл. 3 Съдът е приемал, че всеки пропуск в разследването, който подкопава способността му за установяване на обстоятелствата или отговорните лица, може да доведе до нарушение на изискването за ефективност. Не е възможно обаче разнообразието от ситуации, които могат да възникнат, да бъде сведено до обикновен списък необходими действия по разследването или до други опростени критерии. Изпълнението на процедурното задължение трябва да се преценява на базата на няколко съществени взаимно свързани елементи (в т.ч. споменатите по-горе), които в съвкупността си позволяват да се оцени ефективността на разследването. Този подход по същество съответства на подхода на Съда по делото *Siliadin* (§ 130), по което той е подчертал, че за да повдигнат въпрос по чл. 4, възможните пороци в производството и в процеса на вземане на решения трябва да представляват съществени пропуски. С други думи, Съдът не се занимава с твърдения за грешки или изолирани пропуски, а само със значителни слабости – такива, които могат да подкопаят способността на разследването да установи обстоятелствата или отговорните лица.

4. Приложение на горните принципи към настоящия случай

а) Дали обстоятелствата в случая пораждат проблем по чл. 4 от Конвенцията

321-323. Относно спора между страните по въпроса дали жалбоподателката има качеството на жертва на трафик Съдът счита за необходимо да уточни, че административното признаване на статус на потенциална жертва на трафик не може да се счита за официално потвърждение, че е установен съставът на престъплението трафик на хора, и може да бъде независимо от задължението за разследване. Всъщност (потенциалните) жертви се нуждаят от подкрепа дори преди престъплението да е установено – да се приеме противното би било в противоречие с целта на защитата на жертвите на трафик на хора. Въпросът дали е бил осъществен съставът на престъплението трябва да получи отговор в последващо наказателно

производство. Ето защо Съдът не може да отдаде решаващо значение на факта, че жалбоподателката е била призната за жертва на трафик от Бюрото по правата на човека.

324-325. Относно приложимостта на осигурената от чл. 4 защита в контекста на трафик на хора или принудителна проституция Съдът отбелязва, че в случаи като настоящия, в които оплакванията са основно от процедурно естество, той трябва да провери дали съответният жалбоподател е изложил защитими твърдения или дали са били налице начални (*prima facie*) доказателства, че е бил подложен на такова забранено третиране (напр. цитираното *J and Others v. Austria*, § 112-113). В тази връзка Съдът посочва, че заключението по въпроса дали е възникнало процедурното задължение на националните власти трябва да се основава на обстоятелствата в момента, в който са изложени твърденията или са представени доказателствата, а не на изводите, направени при приключване на разследването или съответното производство. Това се отнася с особена сила за случаите, в които се твърди, че тези изводи и вътрешното производство са белязани от съществени пропуски.

326-332. В настоящия случай жалбоподателката се е оплакала пред националните власти, че Т.М. я е принудил да проституира. Според Съда обстоятелствата, които е изложила, показват ясно, че е направила защитимо оплакване и че са били налице начални доказателства, че е жертва на третиране в нарушение на чл. 4 от Конвенцията. Така например, личното ѝ положение е сочело несъмнено, че принадлежи към уязвима група, докато миналото и положението на Т.М. са подсказвали, че е бил способен да заеме доминантна позиция по отношение на нея и да злоупотреби с уязвимостта ѝ с цел да я експлоатира за проституиране. Освен това средствата, използвани от Т.М., когато според твърденията на жалбоподателката се е свързал с нея за първи път, също са подсказвали прилагане на един от методите, до които трафикантите често прибегват при набирането на жертвите си. Същото се отнася и за обещанието за намиране на работа, съчетано с убеждението на жалбоподателката, че няма причина за тревога. Освен това твърденията на жалбоподателката, че Т.М. е осигурил

апартамент и други условия за да предоставя сексуални услуги, сочат на настаняване, което е едно от „действията“, съставни елементи на трафика. Съдът отбелязва и признанието на Т.М., че е използвал сила срещу жалбоподателката, което е налагало внимателна и детайлна преценка в контекста на „средствата“ като елемент на трафика на хора с цел използване за проституиране. Това се отнася и за изявлението на Т.М., че е заел пари на жалбоподателката, което е повдигало въпрос за възможно подчиняване чрез дълг – друго от „средствата“ на трафика. Според Съда тези твърдения и обстоятелства, които подсказват по-специално, че Т.М. незаконно е печелел пари от предоставяните от жалбоподателката сексуални услуги в среда, в която може да се мисли, че е заемал доминантна позиция и е употребявал сила и други средства за принуда, във всички случаи са пораждали защитимо твърдение и начални доказателства за принудителна проституция, която сама по себе си е забранена от чл. 4 форма на поведение. В заключение Съдът приема, че жалбоподателката е направила защитимо оплакване и че са били налице начални доказателства за подлагането ѝ на третиране в противоречие с чл. 4 от Конвенцията – трафик на хора и/или принудителна проституция, което от своя страна е породило за държавата процедурното задължение по тази разпоредба. Съответно, Съдът отхвърля предварителното възражение на правителството за неприложимост на чл. 4 от Конвенцията.

б) Изпълнението на процедурното задължение по чл. 4 от Конвенцията

333-335. Съдът отбелязва, че при разглеждането на оплакването на жалбоподателката от реакцията на властите на твърденията ѝ, че е станала жертва на трафик на хора и/или принудителна проституция, ще провери дали са били налице съществени пропуски или пороци във вътрешното производство и в процеса на вземане на решения, и по-специално дали твърденията ѝ по чл. 4 са били надлежно разследвани и подложени на щателна преценка в съответствие с установените в практиката му стандарти. Съдът изтъква също така, че тъй като жалбоподателката не е формулирала ясно оплакванията си в това отношение, което е

повдигнало въпроса за предмета на делото, той следва да прояви предпазливост при оценката на изпълнението на процедурното задължение по чл. 4, макар че може да вземе предвид конкретните процедурни пропуски, които счита за относими при общата преценка на оплакването. Съдът отбелязва също така, че при всички положения ще се концентрира само върху значимите пропуски на властите, които са били в състояние да подкопаят годността на разследването да установи фактите по случая.

336-342. Макар че полицията и прокуратурата, са реагирали своевременно на оплакванията на жалбоподателката, те са пропуснали някои очевидни линии на разследване, които са били в състояние да изяснят обстоятелствата в случая и да установят истинския характер на връзката между нея и Т.М. Съдът припомня, че това изискване следва от процедурното задължение на националните власти и не е обусловено от инициативата на жалбоподателката. „Всъщност, тъй като органите на наказателното преследване са в по-добро положение от жертвата да проведат разследването, действие или бездействие от страна на жертвата не може да оправдае бездействие от тяхна страна (*mutatis mutandis*, *Asllani v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, no. 24058/13, § 62).“ В тази връзка Съдът отбелязва, че няма индикации например те да са направили опит да разследват обстоятелствата, свързани с размяната на съобщения между жалбоподателката и Т.М. във фейсбук, макар че това е един от ноторните начини, по които трафикантите набират жертвите си. Не са се опитали да прегледат акаунтите им, за да установят естеството на първия им контакт и последващата размяна на съобщения. При това наличните доказателства са сочели, че Т.М. е използвал фейсбук за да заплашва жалбоподателката, след като го е напуснала. Няма данни обаче това да е било проследено, за да се установи истинското естество на връзката им и дали заплахите говорят за използване на принуда. Няма данни също така в хода на разследването или след като относимата информация е станала известна в съдебния процес, полицията и прокуратурата да са помислили за събиране на свидетелски показания от родителите на жалбоподателката, и

по-специално от нейната майка, която изглежда е имала по-ранни контакти и проблеми с Т.М. – обстоятелство, което според наличните доказателства той е използвал срещу жалбоподателката като едно от средствата за натиск и заплашване. Не е направен и опит да бъде издирена и разпитана собственицата на апартамента, в който жалбоподателката е живяла с Т.М., за да се изясни при какви обстоятелства е бил нает и кой от тях се е занимавал с наемните отношения, което би било относимо към установяването на настаняване като елемент на трафика на хора. Освен това в хода на наказателното производство жалбоподателката е обяснила, че собственицата е посещавала апартамента, но прокуратурата не се е опитала да я разпита за впечатленията ѝ от атмосферата и отношенията между жалбоподателката и Т.М., нито е направила опит да издири и разпита съседи, които може би също биха дали информация, по-специално дали и колко често са виждали жалбоподателката да излиза от апартамента, дали е излизала без Т.М. и дали и колко често Т.М. е напускал жилището. Това би хвърлило светлина относно твърденията на жалбоподателката за начина, по който Т.М. я е държал под контрол, макар и простият факт, че понякога е излизала от апартамента, да не би показвал категорично, че той не е упражнявал принуда. Съдът отбелязва, че освен претърсването на апартамента и колата на Т.М. и разпитите на жалбоподателката и на Т.М., единственото друго действие по разследването е бил разпитът на М.И., чиито показания обаче отчасти са били в противоречие с информацията, предоставена от жалбоподателката. Според тези показания информация за твърдяното бягство на жалбоподателката от Т.М. са имали всъщност майката и приятелят на М.И. Не е направен обаче опит те да бъдат разпитани, макар че това би помогнало и за преценката на достоверността на показанията на М.И.

343-347. Според Съда изложеното показва, че не е проведено ефективно разследване на всички релевантни обстоятелства и са пропуснати някои очевидни линии на разследване. Полицията и прокуратурата са се опрели основно на показанията на жалбоподателката и така по същество са създали ситуация, в която последващото

съдебно производство е било сведено до конфронтиране между нейните твърдения и отричането на Т.М., без да бъдат представени много други доказателства. В тази връзка Съдът отбелязва, че според GRETA и други експерти може да има разнообразни причини, поради които жертвите на трафик и различни форми на сексуална злоупотреба да не са склонни да съдействат на властите и да разкрият всички факти. Освен това трябва да бъде взето предвид възможното влияние на психичната травма. Налице е риск от придаване на прекомерна тежест единствено на показанията на жертвата, което води до необходимостта те да бъдат уточнени и, ако се налага, подкрепени с други доказателства. Съдът счита, че посочените многобройни пропуски са подкопали из основи способността на националните власти, включително на съдилищата, да определят истинския характер на отношенията между жалбоподателката и Т.М. и да преценят дали тя е била експлоатирана от него, както твърди. Това е достатъчно на Съда за да заключи, че са налице значителни недостатъци в процедурния отговор на властите на защитимото оплакване на жалбоподателката и началните доказателства, че е била подложена на третиране в противоречие с чл. 4 от Конвенцията. Ето защо той намира, че в настоящия случай начинът, по който е бил приложен наказателноправният механизъм, е страдал от недостатъци до такава степен, че процедурното задължение на държавата по чл. 4 е нарушено. Съответно, Съдът приема с единодушие, че е налице нарушение на чл. 4 от Конвенцията в процедурния му аспект.

В поредица от четири решения по общо шест жалби срещу Русия Съдът установява нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 10 от Конвенцията, тъй като руските съдилища не са разгледали същността на защитимите оплаквания на жалбоподателите – собственици на уебсайтове, достъпът до които е бил блокиран от властите. Не са преценили законосъобразността, необходимостта и пропорционалността на мерките или прекомерния им обхват, съответно въздействието им върху притежаваните от жалбоподателите уебсайтове.

Решения по делата [Ooo Flavus and Others v. Russia \(no. 12468/15, 23489/15 and 19074/16\)](#), [Vladimir Kharitonov v. Russia \(no. 10795/14\)](#), [Engels v. Russia \(no. 61919/16\)](#) и [Bulgakov v. Russia \(no. 20159/15\)](#)

Виж по-горе в раздел „Свобода на изразяване“.

Съдът не установява нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 3 от Конвенцията поради изискването за доказване на „тежко нарушение“, за да се ангажира отговорността на държавата за вредите от твърдените небрежност и бездействия на разследващите органи и прокуратурата, което според жалбоподателите е непропорционално, когато става въпрос за защитата на дете от малтретиране. В случая Съдът не намира за необоснован избора, който френският законодател е направил с цел защита на независимостта на съдебната власт в светлината на нейната организационна сложност и спецификата на функциите ѝ, като е ограничил гражданската отговорност на държавата при лошо функциони-

ране на съдебната система до хипотезата на „тежко нарушение“, което може да следва и от натрупването на по-малозначителни грешки, довели до разстройване на функционирането ѝ.

Решение по делото [Association Innocence en Danger et Association Enfance et Partage c. France \(n°s 15343/15, 16806/15\)](#)

Виж по-горе в раздел „[Забрана на изтезанията](#)“.

• ДЕЛА НА СЕС

1) Член 6, § 1, ал. 2 от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила трябва да се тълкува в смисъл, че съдия-следовател, сезиран за да се произнесе по задържането на незаконно пребиваващ гражданин на трета страна с оглед на връщането му, е сред „другите органи“, посочени в тази разпоредба, които има вероятност да получат молби за международна закрила, но съгласно националното право не са компетентни да я регистрират.

2) Член 6, § 1, ал. 2 и 3 от Директива 2013/32 трябва да се тълкува в смисъл, че съдия-следовател, в качеството си на „друг орган“ по смисъла на тази разпоредба, трябва, от една страна, да информира незаконно пребиваващите граждани на трети страни за начина и реда на подаване на молба за международна закрила, и от друга страна, когато гражданин е изразил желание да подаде такава молба, да предаде преписката на органа, компетентен да регистрира тази

молба, за да може този гражданин да се ползва от материалните условия за приемане и медицинските грижи, предвидени в чл. 17 от Директива 2013/33/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. за определяне на стандарти относно приемането на кандидати за международна закрила.

3) Член 26 от Директива 2013/32 и чл. 8 от Директива 2013/33 трябва да се тълкуват в смисъл, че незаконно пребиваващ гражданин на трета страна, изразил желание да поиска международната закрила пред „друг орган“ по смисъла на чл. 6, § 1, ал. 2 от Директива 2013/32, не може да бъде задържан на основание, различно от предвидените в чл. 8, § 3 от Директива 2013/33.

Решение на СЕС по дело [C-36/20 PPU](#)

Член 7, § 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 г. относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска тълкуване на национална разпоредба, което би попречило на съда, който е сезиран с иск или жалба от търговец или доставчик, насочени срещу потребител и попадащи в приложното поле да тази директива, и който се произнася неприсъствено поради неявяване на потребителя в насроченото заседание, за което е бил призован, да предприеме необходимите действия за събиране на доказателства, за да прецени служебно неравноправността на договорните клаузи, на които продавачът или доставчикът основава искането си, когато съдът изпитва съмнения относно неравноправ-

ността на тези клаузи по смисъла на споменатата директива.

Решение на СЕС по дело [C-495/19](#)

Член 13, §§ 1 и 2 от Директива 2013/11/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 г. за алтернативно решаване на потребителски спорове и за изменение на Регламент (ЕО) № 2006/2004 и Директива 2009/22/ЕО (Директива за АРС за потребители) трябва да се тълкува в смисъл, че търговец, който предоставя на своя уебсайт достъп до общите условия на договорите за продажба или услуги, но не сключва договори с потребителите чрез този уебсайт, е длъжен да включи в тези общи условия информация за структурата или структурите за алтернативно решаване на спорове, в обхвата на чиято компетентност попада, когато се ангажира или е задължен да прибегне до тази структура или тези структури за решаване на споровете с потребители. В това отношение не е достатъчно посоченият търговец да включи тази информация в други достъпни на този уебсайт документи или в други раздели на същия, нито да предостави посочената информация на потребителя при сключване на договора, за който се прилагат посочените общи условия, посредством различен от тях документ.

Решение на СЕС по дело [C-380/19](#)

1) Общият принцип на правото на Съюза на зачитане на правото на защита трябва да се тълкува в смисъл, че ако в рамките на национални административни производства за извършване на ревизия и за определяне на данъчната основа на данък върху добавената стойност едно данъчнозадължено лице не е получило достъп до информацията, която се съдържа в административното му досие и която е била взета предвид при приемането на административно решение, с което му се налагат допълнителни данъчни задължения, и сезираната юрисдикция установи, че при липсата на това нарушение, производството би могло да доведе до различен резултат, този принцип изисква посоченото решение да бъде отменено.

2) Принципите, които уреждат прилагането от държавите членки на общия режим на данъка върху добавената стойност (ДДС), и по-специално принципите на данъчен неутралитет и на правна сигурност, трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат, при наличието само на недоказани подозрения на националната данъчна администрация относно реалното осъществяване на търговските сделки, за които е издадена данъчна фактура, на данъчнозадълженото лице, адресат на тази фактура, да бъде отказано правото на приспадане на ДДС, ако то не може да представи, освен тази фактура, и други доказателства за реалното осъществяване на търговските сделки.

Решение на СЕС по дело [C-430/19](#)

...

2) Член 3, § 2, буква а) от Директива 2001/42 трябва да се тълкува в смисъл, че постановление и циркулярно писмо, всяко от които съдържа различни разпоредби относно изграждането и експлоатацията на вятърни генератори, включително мерки относно засенчването, безопасността и стандартите за шум, представляват планове и програми, за които трябва да се направи екологична оценка по силата на тази разпоредба.

3) Когато се окаже, че е трябвало да се направи екологична оценка по смисъла на Директива 2001/42 преди приемането на постановлението и циркулярното писмо, на които е основано оспорено пред национална юрисдикция разрешение за изграждане и експлоатация на вятърни генератори, поради което тези актове и разрешението не са в съответствие с правото на Съюза, посочената юрисдикция може да запази последиците от актовете и разрешението само ако съгласно вътрешното право това е допустимо в рамките на спора, с който е сезирана, и в случай че отмяната на посоченото разрешение би могла да има съществени последици за електроснабдяването на цялата съответна държава членка, и то само за времето, строго необходимо за отстраняването на тази незаконосъобразност. Запитващата юрисдикция следва при необходимост да направи тази преценка в рамките на спора в главното производство.

Решение на СЕС (голям състав) по дело [C-24/19](#)

1) Член 7, § 1 от Директива 2003/88/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 4 ноември 2003 г. относно някои аспекти на организацията на работното време трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, по силата на която работник, който е уволнен незаконно, а по-късно е възстановен на работа в съответствие с националното право вследствие на отмяната на уволнението му със съдебно решение, няма право на платен годишен отпуск за периода от датата на уволнението до датата на възстановяването му на работа, поради това че през този период не е полагал действително труд за работодателя.

2) Член 7, § 2 от Директива 2003/88 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, по силата на която при последващо прекратяване на трудовото правоотношение – след като работникът е бил уволнен незаконно, а по-късно възстановен на работа в съответствие с националното право вследствие на отмяната на уволнението му със съдебно решение, този работник няма право на парично обезщетение за неизползвания платен годишен отпуск за периода от датата на незаконното уволнение до датата на възстановяването му на работа.

Решение на СЕС по съединени дела [C-762/18](#) и [C-37/19](#)

(Дело C-762/18 е по преюдициално запитване от Районен съд Хасково по предявения пред него иск срещу ВКС за обезщетение за вредите, които ищцата твърди, че е претърпяла поради допуснато от ВКС нарушение на правото на Съюза.)

Член 4, § 2, б. а) във връзка с чл. 2, § 1, б. в) от Рамково решение 2004/757/ПВР на Съвета от 25 октомври 2004 г. за установяване на минималните разпоредби относно съставните елементи на наказуемите деяния и прилаганите наказания в областта на трафика на наркотици, както и членове 20, 21 и 49 от Хартата на основните права на Европейския съюз трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат държавата членка да квалифицира като престъпление притежаването на значително количество упой-

ващи или психотропни вещества както за лична консумация, така и за целите на трафика на наркотици, като същевременно остави тълкуването на понятието „значително количество упойващи или психотропни вещества“ на преценката на националните съдилища във всеки отделен случай, стига това тълкуване да е разумно предвидимо.

Решение на СЕС по дело [C-634/18](#)

Фондация „Български адвокати за правата на човека“

**Гр. София 1000
Ул. „Гурко“ № 49, вх. А, ет. 3
Тел./Факс. : 02/980 39 67**

e-mail: hrlawyer@blhr.org

www.blhr.org

Редактор на броя *Анна Гаврилова-Анчева*

Подбор на решенията на ЕСПЧ *Здравка Калайджиева*

За изготвянето на броя допринесоха и *София Разбойникова, Диляна Гитева, Георгица Петкова, Десислава Джарова, Стоян Мадин, Христо Пешев.*

Е-mail за връзка: hrlawyer@blhr.org

© Всички права запазени

Публикуваният текст не обвързва Европейския съд по правата на човека, Съвета на Европа или Съда на Европейския съюз.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на фонд „Активни граждани България“ по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация „Български адвокати за правата на човека“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на фонд „Активни граждани България“.